

'Perspektiven der Federalisierung Georgiens: Pro et contra'

- Auflage:** 300   **Internationales Zentrum für Ost-West-Beziehungen**
Verfasser: 159
Seitenzahl:
Sprache: Georgisch
Originaltitel: 'Sakartvelos pederalisaziis perspektivebi: pro et contra

აღმოსავლეთ-დასავლეთის ურთიერთობათა
კვლევის საერთაშორისო ცენტრი

საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის
პოლიტოლოგიის ინსტიტუტი

ფრიდრიხ ებერტის ფონდი

საქართველოს
ფედერალიზაციის
პერსპექტივები:

Pro et Contra

მსალების ქუბული

რედაქტორები: პროფ. ვ. აშორია
პროფ. ვ. ლორთქოვაძე

A 01 - 02274

თბილისი • 2000

66.01(21) რეცენზირობა: პოლიტიკურ მეცნიერებათა დოქტორი,
321.013(479.22) პროფ. გ. მაცაძერიძე
ს323

ს323 საქართველოს ფედერალიზაციის პონტიფიციები:
Pro et contra / მასალების კრიტიკული პროფ. გ. მაცაძეას და
პროფ. გ. ლორთქიშვილის რეაქციით. – თბილისი, 2000.

ISBN 99928-830-0-6

წინამდებარე წიგნის საფუძვლად დაეხორ ცნობილი ქართველი
ისტორიკოსების, ორისტების, კურონისტების, ფლორისტების,
სოციოლოგების, დემოგრაფების, პოლიტოლოგების,
პოლიტიკოსების და პოლიტიკური პრიტიტების ზოგიერთი
ლიკენის გამსახულება, რომელმაც მინაწილების 1999
წლის 30 აპრილის ტარიქული სამეცნიერო კონფერენციის
შემაბამში. იგი ჩატარა აღმოსავლეთ-დასავლეთის ურთიერ-
თობათ კლევის საქართველოში ცენტრში და საქართველოს
მეცნიერებათა აკადემიის პოლიტოლოგიის ინსტიტუტში.

66.01(21)
321.013(479.22)

The Perspectives of Federalization of Georgia: Pro et Contra /
Collected Works. Ed. by Prof. V. Keshelava and Prof. V. Lordkipanidze.
-Tbilisi, 2000.

The present book has been based on the speeches of the famous
Georgian scientists: historians, lawyers, economists, philosophers, sociologists, demographers as well as some leaders of political parties
who took the most active part in the scientific conference held on April
30, 1999, on the initiative of the International Research Center for East-West Relations and the Institute of Political Science of Georgian Academy of Sciences.

წიგნში გამოთქვეული მოსაზრებები სამეცნიერო კონფერენციის
მონაწილეთა პრადა შეხვედრებებია.

ISBN 99928-830-0-6

© The International Research Center for East-West Relations

© The Institute of Political Science of Georgian Academy of Sciences

© Friedrich Ebert Stiftung

შინაარსი

ავტორები	4
მემდგენლოთაგან	7
სამეცნიერო კონფერენციის მონაწილეთა გამოცემული	13
ვაჟა ქაშერება	13
დავით გერძენიშვილი	24
ლევან მატარაძე	28
მარად ლორთქოფუძიძე	38
ვახტანგ თორჩია	43
რობერ გოლიძე	50
ელგუჯა მწარადიშვილი	58
ნინო თოთმაძე	65
ვიქტორ ლორთქოფუძიძე	70
ლორიკ მარმანია	76
ნინო ლიძორენი	79
გორგა გოგაძე	82
ელიშერ ხაშტარია-ბრისე	86
ზურაბ პასაკიძია	89
მირა ნადირაშვილი	99
ლომერი მოურავიძე	103
ზურაბ ერჭეანია	109
ლევან ალექსიძე	123
კომენტარის ნაცვლად	128
გიორგი ხუსუა. ფედერალული საქართველო?	132
აღმოსავლეთ-დასავლეთის ურთიერთობათა კვლევის საქართველოს ცენტრი	154
საქართველოს მეცნიერებათა აკადემია პოლიტოლოგიის ინსტიტუტი	158

აკტორები

ალექსანდე ლევანი – ოურიდიულ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესიონალი, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის წევრ-კორესპონდენტი, ი. ჯავახიშვილის სახ. თბილის სახელმწიფო უნივერსიტეტის საერთაშორისო სამართლის კათედრის კამპუ.

ბერძენიშვილი დავით – საქართველოს რესპუბლიკური პარტიის ეროვნული კომიტეტის თავმჯდომარე

გოგიაძე გიორგი – დემოკრატიული განვითარებისა და კონფლიქტების მოვარდის ცენტრის დოკტორი, გეოგრაფიის მეცნიერებათა კანდიდატი.

გოგიაძე რომენ – საქართველოს პარლამენტის სახარუკებო ოფისის უფროსი.

გრევანა ზურაბ – პოლიტოლოგი, საქართველოს დაზვერვის სახელმწიფო დეპარტამენტის თავმჯდომარის მოადგილე.

თოთაძე ანშორ – საქართველოს ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტროს დემოგრაფიის დეპარტამენტის უფროსი, კონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი.

თორიძა გიორგი – აუგაზეული აკრიტიკოსური რესპუბლიკის უმაღლესი სასამართლოს თავმჯდომარე.

გემელავა გამადა – საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის პოლიტოლოგიის ინსტიტუტის დირექტორი, ფილოსოფიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესიონალი.

ლომიური ნოდარი – ხელოვნების სახელმწიფო მუზეუმის დოკტორი, ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესიონალი.

ლომიური ქადაგი გაეტორი – საქართველოს პარლამენტის საბიუჯეტო ოფისის მრჩეველი.

ლომიური ქადაგი მარიამ – საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკის, პროფესიონალი.

მარშანია ლორიკი – ავგაზეთის აგტონომიური რესპუბლიკის მინისტრისა საჭირო თავმჯდომარის პირებით მოადგილე, ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესიონალი, საქართველოს აგრარულ მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკი.

მატრიაძე ლევანი – თბილისის აზისა და აფრიკის ინსტიტუტის პროფესიონალი.

მენაბდიშვილი ელგუჯა – საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის დემოგრაფიისა და სოციოლოგიური კალევის ინსტიტუტის განყოფილების გამგე, ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი.

მოურავიძე დომინიკი – საქართველოს ეკონომიკის სამინისტროსან არსებულ ვალონმიკის და სოციალური პრობლემების სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის დირექტორის მოადგილე, საქართველოს ბიზნესის მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსი.

ნადირა შვილი შოთა – საქართველოს მეცნიერებათა

აკადემიის აკადემიკონი, დ. უზნაძის სახ. ფსიქოლოგიის ინსტიტუტის დირექტორი.

პაპაშვილი ზურაბ – ი. ჯავახიშვილის სახელმწის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სოხუმის ფილიალის საქართველოს ისტორიის კათედრის გამგე, ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი.

ნოშტარია-ბროსე ედიშვილი – ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის კ. ა. მამლიათის სახ. ხელნაწერთა მისტიტუტის მთავარი მეცნიერი თანამშრომელი.

ხუბუა გორგა – საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის სახელმწიფოსა და სამართლის ინსტიტუტის დირექტორი.

შეძლვენელთავან

1999 წლის აპრილის ბოლოს აღმოსავლეთ-დასავლეთის ურთიერთობათა კვლევის საერთაშორისო ცენტრისა და საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის პოლიტოლოგიის ინსტიტუტის თიციატივით ჩატარდა სამეცნიერო კონფერენცია, რომელიც მოეძვნა საქართველოს სახელმწიფო აღმინისტრაციულ-ტერიტორიულ მოწყობას, კერძოდ, მისი ფედერალიზაციის პრესკეპტივებს. თემის აქტუალობა არ მოითხოვს დასაბუთებას: გარკვეულ გარემოებათა და, უპირველეს ყოვლისა, კონტიკლი მდგრადირების გამო აუხაზული (და არა მხოლოდ იქ) საქართველოს კონსტიტუციაში არ არის ჩანაწერი ქვეყნის ადმინისტრაციულ-ტერიტორიულ მოწყობაზე და სპეციალურად ნათესავია, რომ იგი განისაზღვრება ტერიტორიული მოღვაწობის აღდგნისა და ქვეყნისაგან გამოცალევებული რეგიონების რეალურობის შემდგენ.

ამგარად, არჩევანის ეს პირობება უნიტარიზმსა და ფედერალიზმს შორის პრაქტიკულად მთელი სიგრძე-სიგრძით დგას საზოგადოების წინაშე და საზოგადოებაც შევენივრად გრძინობს მის სირთულეს და პირველხარისხოვნ პოლიტიკურ მნიშვნელობას სახელმწიფოებრიობის შენარჩუნებისათვის. ამასთან ერთად უნდა ითქვას, რომ უნიტარიზმის გამოცხადება მხოლოდ “სიკეთედ” ან მხოლოდ “სიბოროტედ” ისეთივე უხეში შეცდომაა, როგორც ფედერალიზმის ცალმხრივი

საქართველოს ფინანსურადიწაციას პერსპექტივები...

წარმომადგენა ზარაპულ პარკუად ან პირიქით – სასიკეთოლო შხამად, რომელიც წამლას აღძინის სულ და ანგრევს სახელმწიფოს. აზრთა ძალზე ფართო სპექტრში, სადაც უკერალიზმის იდეისადმი ჩვენში უარყოფითი დამტკიდებულება ყოველთვის ჭარბობდა, აუცილებელი ხდება გამომუშავდეს ამ კუთხით უური ჯანსაღი და კრიტიკული მიღვიმა გავრცელებული შეხედულებებისა და ცრუორწმენებისადმი. ინტეინისა და კონსურვატიზმის დაძლვა არ წარმოადგინს სტიქტური და სპინტანური პროცესის შედეგს და მოითხოვს რაცონალურ და მიზანდასახულ ძალისმევას, მიმართულს ახალი ისტორიული რეალობის გასაცნობირებლად.

სამეცნიერო კონფერენციის ჩატარება უპრევლეს ყოვლისა ამ მიზანს ემსახურებოდა. ამცანა იმაში მდგომარეობდა, რომ ნათლად ჩამოგვყვალიბებინა პრობლემა, ე.ი. შეგვეღარებინა შესაძლებლობის ფარგლებში უნიტარიზმის და უკერალიზმის აკვარგიანობა, გამოგვევლინა მათი ინტეგრაციული პოტენციალი და ფარგლები დეზინტეგრაციის საფრთხეს. საბოლოო ჯამში ეს აზრთა გაცემა საშუალებას მოგვცემდა შეკვეუსებინა „თანხმობის“ (Pro) და „უანახობების“ (Contra) არგუმენტები. მოსაზრებათა მსგავსი დაპირისპირება და ჭიდლილი აღრე თუ გვიან გახდება ჩვეულებრივი მოვლენა და შეუქმნის საზოგადოებას დამოუკიდებლივ აზრის მოთხოვნილებას, რომელსაც ჭურს მოუგდებს ხელისუფლება.

წინამდებარე წიგნში თავმოყრილი მასალები, რომელიც სამეცნიერო კონფერენციის მონაწილეებმა წარმოადგინეს,

წარმოაჩინენ მათ შეხედულებებს დისკუსიის ცენტრალური თემის გარშემო. სამწუხაორი, ბევრი სანტერესი გამოსვლა ვერ შევიდა კრებულში. ასე, მაგალითად, მასალებს შორის არ არის საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ისტორიის ინსტიტუტის დარექტორის აკად. დ. მესახელიშვილის, თბილის სახელმწიფო უნივერსიტეტის რექტორის ისტორიის კათედრის გამგის პროფ. ა. მენთეშავილის, პრეზიდენტთან არსებული იუსტიციის საბჭოს წევრის თ. ნინიძის, ფილოსოფიის მეცნიერებათა დოქტორის ი. ბრაჟულის და სხვათა გამოსვლები, რომელმაც აქტიური მონაწილეობა მიიღეს სამეცნიერო კონფერენციის მუშაობაში.

მათი გამოსვლების ტემატიკას უქონლობამ, რა თქმა უნდა, გავლენა იქნია პუბლიკურის მთლიანობაზე, მაგრამ არა მის ძიებელურობაზე. მოხედავად აღნიშნული ნაკლისა, წიგნში გადმოცემული ინფორმაცია არ უნდა იყოს არც შეღამზებული და არც ცალშესრული. სამეცნიერო კონფერენცია თავიდანვე ჩაფიქრებული იყო და ჩატარდა საქართველოში საზოგადოებრივი აზრის ზონდირების მიზნით ქვეყნისათვის პრინციპულ საკითხზე და ესპერტთა საშუალებით შემოწმებული ინურმაციის მისაღებად.

ამიტომ დისკუსიაში მონაწილეობა ფართო წრე იყო ჩართული. მოწვევას გამოეხმაურნენ როგორც სამეცნიერო წრის წარმომადგენლები – ცნობილი ისტორიკოსები, იურისტები, კუნძომისტები, ფილოსოფოსები, ფისქულოგები, სოციოლოგები, დემოგრაფები, – ასევე პოლიტიკური ისთებლიშმერთის წარმომადგენლები, პარლამენტის წევრები, პარტიების ლიდერები და ა.შ. როგორც დისკუსიის მონა-

საქართველოს ფედერალიზაციას პერსპექტივები...

წლები აღნიშნავდნენ, მათნის მიღწევას ხელი შეუწყო აზრთა გაცვლა-გამოცვლის მაქსიმალურმა თავისუფლებამ. “თუ მსგავსი ინტელექტუალური საუბრები ჩვენთან ჩატარდოდა კონსტიტუციის პროექტის განხილვის დროს, - ალიმშავდა გაზრდა გარე “სკობრინაია გრუზიაში” (08.05.99) მიცემულ ინტერვიუში პრეზიდენტთან არსებული თესტიციის საბჭოს წევრი თ. ნინიძე, - ჩვენ შევძლებით აღმინისტრაციულ-ტერიტორიული მოწყობის კონკრეტული ნირმების ფორმირებას კონსტიტუციაში.”

შექვედრის მონაწილეები დადგინდათ აფასებდნ იმას, რომ შეუძლებად იყო წარმოდგენილი განსხვავებული და დაპირისპირებული თვალსაზრისების უართო საქეტრი. ეს მდგრამარეობა თავიდანვე პრაქტიკულად გამორიცხავდა კრებულისათვის მასალების სელექციას წინასწარ აჩრჩეული (ან ამირჩებული) კრიტერიუმის მიხედვით და იძლეოდა სრულყოფილ სერიას საზოგადოებრივი აზრის დამკიცებულების შესახებ საქართველოს სახელმწიფოებრივი მოწყობის საკითხის მიმართ.

სამცნოერო კონფერენციის სასტანციას გახსნილი და ღია ხასიათი უცვლელადა შენარჩუნებული და გადატანილი კრებულში. და თუ მისი გაცნობის შემდეგ მკითხველი დაინახავს, რომ გამომსვლელების უმრავლესობა საქართველოს ტერიტორიულ მოლისობას და მისი სახელმწიფოებრივი გაერთიანების პერსპექტივას დღეს უკავშირებს იმ ინტენდაციულ და კონსტრუქტულ ძლებს, რომელიც გაჩნია ფედერალურ და კონსტრუქტულ ძლებს, მას - მეოთხე ზუსტი სურათი, რა შეფარდება არსებობდა, პირობითად რომ ვთქვათ,

“ფედერალისტებს” და “უნიტარისტებს” შორის თვით სამყნიერო კონფერენციაზე.

რომ დავრჩეთ მოუკრძოლებლი ბოლომდე და მიცეც მკითხველს სიცოცე საკუთარი აზრისათვის, ჩვენ არ ვაპრებთ თავზე მოვახიოთ მას ჩვენი “საბოლოო” დასკვნები. საკმარისია, რომ მკითხველი მაინც მიიღებს სრულფასოვან ინფორმაციას, რაც დაეხმარება მას, რომ მეტი გაიგოს უნიტარიზმზე და ფედერალიზმზე, მათ დღიურ და სუსტ მხარეებზე, უპირატესობასა და ნაკლოვანებებზე მათი ინტეგრაციულობის შესაძლებლობის თვალთახვედით და ამის საფუძვლზე განსაზღვროს საკუთარი პოზიცია.

ვ. კეშელავა

ვ. ლორთქეთეგაძე

ფ. კალანდარიშვილი

**სამეცნიერო
კონფერენციის
მოხატვის გამოსვლები**

ვაუ კეშელავა

სანამ დავიწყებდეთ საუბარს საქართველოს ფედერაციული ან მისი უიტარული მოწყობის თაობაზე, რომლის დროსაც მოგვეცება შესაძლებლობა თავისუფლად გავუზიაროთ ეროვნულის ჩვენი მოსახლეობის, დამოუკიდებლად მისა, ვართ ჩვენ ამ იდეის მომზრენა თუ არა, მინდოდა მეთქვა, რომ დღვენდელი სამეცნიერო კონფერენცია ერთი წლის წინ, 1998 წლის ზაფხულში უნდა ჩატარებულიყო. მოუხდავად მისა, რომ მონაწილეობა უმრავლესობაში თანხმობა განაცხადა, შეხვედრა მაშინ არ შევდა ძალზე უძრალო მიზეზით – ხელი შევვიშალა საზაფხულო საგამოცდო სესიებმა, მერე კი საზაფხულო არდადებებმა. დამტანხმებით, რომ ეს უფრო ფორმალური საბაზი იყო, ნამდვილი მიზეზი კი, ჩემის აზრით, იმაში მდგომარეობდა, რომ სამეცნიერო კონფერენციის მონაწილეები ფინანსურირად არ იყვნენ მზად ღია და პირდაპირი საუბრისათვის დღვენდელი საქართველოს ერთ-ერთი ყველაზე მწვავე საკითხის განსაზღვევლად, რომ საჯაროდ გამოეხატათ თავიანთი ხელვა ქვეყნის სახელმწიფოებრივი მოწყობის თაობაზე.

ერთნაირ მდგომარეობაში იყვნენ ისინიც, ვინც მხარს უჭერდა ფედერალიზაციის იდეას, და ისინიც, ვინც მას უარყოფდა. ერთ მხარეს არ უნდოდა წარმომდგარიყო ნაციონალური ინტერესების “მოღალატედ”, მეორეს კი –

საქართველოს ფედერალიზაციას პრიმერითი იუდეა...

რესტროგრადად, რომელიც ვერ აღიძებას და ვერ გრძნობს დროის ახალ მთხოვნებს. ჩვენ ყველას, ვინც ვეცავშირებთ საქართველოს ბედს უნიტარიზმს ან ფედერალიზმს, გვაკებს ინერციის ძალა. საქართველოს ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის მოწიფებებში, რომლის მიმხმარელობა ჯერაც არ განლებელია, სახელმწიფო უძრავი დამტკიცებლისა უპირობოდ დეკლარირებული იყო მხოლოდ და მხოლოდ როგორც უნიტარული სახელმწიფოს დამოუკიდებლობა. სულიერი სიტუაცია, რომელშიც ჩვენ აღმოვჩნდით, განპირობებულია იმ გარემოებითაც, რომ ფედერაციის იდეასთან დაკავშირებულია მძიე მოგონებები საბჭოთა ფედერალიზმზე. სისამევილებმა რეალური ფედერალიზმიდან საბჭოთა ფედერაციაში არაუკრი ციცხალი არ დარჩენილა. ეს იყო სრული მოჩვენებითობა, ტოტულიტარული სახის ფსკედლოფედერალიზმი. სწორედ აქედან გამომდინარების საქართველოს ფედერალიზაციის პროექტის მიმართ იდეასინ კრაზა.

ასეთი გამარტივებული მიღვომით ფედერალიზაციას თოვების უთანამარტებ სახელმწიფოებრიობაზე უარის თქმას, ან აფასებენ როგორც უკუნჩხელი სენის სიბტომს, მომაკადანებელს სახელმწიფოსათვის. სახელმწიფოს უნიტარული მოწყობა, პირიქით, განიხილება, როგორც მისი სიჯანსაღის ნიშანი. საჭრო არ არის ვერთხაოთ, რა უფრო უჭიქიერესა: ვის მოუკა თავში აირჩიოს ფედერალიზმი, თუ მის ფარულ განზრახებას არ წარმოადგინს სახელმწიფოს მიზის გამოთხრა!

სახელმწიფო თავის თავად წარმოადგენს უდიდეს ღირებულებას. მართალია, გამოცადეთ რა ჩვენ თავზე

ტოტალიტარიზმის სიმბიო, გვერნდა ჭარბი სახელმწიფოებრიობაც, რომლის წერის ქვეშ მოქცეული ინდივიდი იშლებოდა, ჩვენ კრთი უკიდურესობიდან გადავვარდით მეორემი: თუ წინათ დაუღალავად ვაღმერობებით სახელმწიფოს ისტიტუტს, ახლა ისევე გაშმაგებით ტალაზში ვსვრით ყველაფერს, რაც მის სახელობა არის დაკავშირებული. მაგრამ იგი ამას არ იძიას ხერხებს.

ხაზი რომ გავუსვა სახელმწიფოს მნიშვნელობას, თავს წებას მივცემ შემძევი პარალელი გავავლო და შევადარო მისი გამოჩენა მსოფლიო ისტორიის მსულეობაში ბიოლოგიური კოლუმბის პროცესში ხერხებლიანთა გამოჩენას. შეგვასად იმსა, როგორც ხერხებლიანთა კლასმა სახულის ახალი აგებულებით, შენაგანი და გარეგანი ორგანოების განლაგებით, მათი ფუნქციის სრულყოფით მოიპოვა არსებობის პრინციპულურ ასალი საშუალებები, დახმოუკით ასევე სახელმწიფოს შემნაბ განაპირობა გადასვლა აღმასახათა თანაცხოვერების ახალ, უფრო მაღალ ფორმებზე, ბარბაროსის ცივილიზაციისაკნ, რომელთანაც დაკავშირებულია საზოგადოების ორგანიზაციის კოლონიალური ცელილებები.

საკმარისი არ არის იმის აღნიშვნა, რომ სახელმწიფო არის მართვის აპარატი ან ორგანო, რომლის საშუალებითაც კრთი კლასი იძორჩილებს და ჩაგრავს მეორეს, უზრუნველყოფს რა საზოგადოების გარკვეულ სტაბილურობას. იგი გაცილებით მეტია, ვიდრე საზოგადოების ნაწილის (კლასის) დაწესებულება, რომელიმე ერთი ორგანიზაცია. სახელმწიფო ჩვენ შეგიძლია განვსაზღვროთ, როგორც

საქართველოს ფინანსურის პრინციპები...

თავისი გურად სტრუქტურირებული საზოგადოება, როგორც მისი თვითონგანიზაცია. ანუ იგი არ არის რაიმე გარეგანი და უცხო საზოგადოებისათვის, არამედ არის მისი ორგანული პროდუქტი, მასი ყოფიერების აუცილებელი ფორმა. იგი ისეთივე სპონტანურია, როგორც, მაგალითად, ოჯახი, გვარი, ტომი, ეთნოსი და ა.შ.. თუმცა წარმოადგენს მათთან შედარებით ისტორიული ერთობის ხარისხის განვითარება ახალ ფორმას, იგი არ არის მათი გაგრძელება და ეთნოსის თანმდევი საფუძური. ის არ აღმოცნდება ეთნოსიდან და, ამგარად, არ წარმოადგენს ეთნიკურ კატეგორიას.

ამასთან დაკავშირებით მინდოდა ხაზი გამსევა ერთი გარემოებისათვის, რომელსაც არასაქმისი ყურადღება გამოია აფხაზ სეპარატისტებთან პოლემიკის დროს. კერძოდ, სეპარატიზმის ლიდერები, როდესაც ცდილობენ დამტკიცონ თანამედროვე აფხაზთის სუვერენიტელი რესპუბლიკის არსებობის საუფასოანობა, ყოვლითის მიწოდებრ თავასთი დამოუკიდებელი საუკუნოვან 12 თუ 15 საუკუნოვან ისტორიას!

ნუ შევქვეთ ქონილობის საკონსა აღვნიშვნა მხრივ, რომ სახელმწიფო კონსაკრაცია საეჭვია, რადგანაც ემყარება გაზიარებულ წარმოადგენებს ეთნიკური კლემტების როლის შესახებ სახელმწიფოს წარმომოაში. მათ სწამო, თითქის აფხაზთის სახელმწიფო ეთნიკურად პოლეგნური შემადგრობის იქნებოდა და უცდა ყოფილიყო მხოლოდ აფხაზების სახელმწიფო. ამიტომ ამ ვერსიის ავტორები კატეგორიულად უარყოფნა უძველესი კოლხეთის ტერიტორიაზე ქართველთა ტომების წინამორბედთა ცხოვ-

რებას და აცხადებენ, რომ თვით კოლხეთის სამეცნის არსებობა გამოინაცირია! ამის საბას მათ აძლევს სახელმწიფოს წარმოქმნის ჟეზოტებად ცალმხრივი და არასწორი გაგება, რომელიც გამოყავთ სტრილური ეთნიკური ძარისძა. მაგრამ სახელმწიფო არც გვითოვნეულ-ტომობრივი და არც წმინდა ეთნიკური წარმონაქმნია.

უცდა აღვინიშნოთ, რომ ქართველი ავტორების ნაწილიც იგივე შეცდომას უშევებს, როცა აცხადებს, რომ აფხაზები – ეთნიკური ქართველები არაან, რომ აფხაზეთის სამეცნი – ეს აფხაზების სამეცნი კი არა, არამედ თავიდნ ძოლომდე მხოლოდ ქართველების სამეცნი იყო, რადგანაც კ.წ. აფხაზები იგივე ქართველები არაან!

მოხელეავად შეურიგებელი პაზიფიკა, მოკამათ შხარები, როგორც ვხედავთ, იზარებებ ერთსა და იგივე “რწმენას” ეთნიკურობის და სახელმწიფოებრივიბის შესახებ. სინამდღირები ქრისტიანობის სახელმწიფო ყალბიდებითაც აფხაზეთისა და დასავლეთ საქართველოს სხვა სამთავროების გართიანებული პოლიტიკური ძალისისმეების შედეგად. მათი კლიტები იყვნენ მთავარი მოქმედი პირი, რომელთა პოლიტიკურმა ნებამ დაარსა ქართული სახელმწიფო. VIII საუკუნეში აფხაზეთის სამეცნის, როგორც დასავლეთ საქართველოს მიწების გაერთიანებას, რომელიც თავის დროზე შედიოდა კოლხეთისა და ეგრისის სამეცნოებში, იმიტომ ეწოდა “აფხაზეთის”, რომ მისი შექმნის ინიციატივები იყვნენ აფხაზეთის თავადები. ისინი სამართლიანად თვლიდნენ თავითნ თავს კანონიერ მემკვიდრებად და ისტორიულად იყვნენ გამგრძელებლები ერთი მეფის კვეთის ქვეშ

საქართველოს ფედერალიზაციას პერიოდის გენერალური მინიჭებები...

დასავლეთ საქართველოს მიწების გაყიდვის საქმისა. მათი მცდელობის ნაყოფი იყო ის, რომ X საუკუნეში წარმოიქმნა მოლინი ქართული სახელმწიფო, რომლის უშვალო წინაპირობები სწორედ აუხახეთის სამეცნი იყო.

მრავალ, ორივე ეს სახელმწიფო იყო საყიდო ისტორიული პროცესის განვითარების სახადასხვა საფეხური და წარმოადგენდა ერთიანი სუსტანციის თვითგანვითარების სახადასხვა ქაბას, რაც ისტორიკოგრაფიაში ცნობილია ქართული სახელმწიფოებრიობის სახელით. აღრეულ ეტაპზე – ეს აუხახეთის სამეცნია, რომლის დედაქალაქი ჭათასა და ართიანებს დასავლეთ საქართველოს ტრიალონის. უფრო გვიან, როცა პოლიტიკური ნება გაძლიერდა და საკაფერო-ეკონომიკური ურთიერთობის ინტენსიურობა მნიშვნელოვნად დაკეთა რეგიონალური არიებების შეუვალობა, ჩნდება ქართული სახელმწიფო, რომელიც აქთიანებს დასავლეთ და აღმოსავლეთ საქართველოს, რომლის ცნოტი ზღვება თბილისი.

სხვა შემთხვევაში მოვრჩდებოდი ასე ვრცლად მესაუბრა ან საკითხებზე, კინიკურ ფორმებზე, რომელიც მნიშვნელოვანწილად განისაზღვრება ბუნებრივი ფაქტორებთ, მეორეს მხრივ – სახელმწიფოზე, რომელიც თავიდან ბოლომდე წარმოადგინს საზოგადოების განვითარების პროდუქტს. მაგრამ ყურადღების გამახვილება ამ საკითხზე მე საჭიროდ მომზევნა, რადგან მოკამათ მსარებები, ჩემი აზრით, აზიანდება კონკური კლემბენტის ხვედრით წონას სახელმწიფოს წარმოშობაში.

დროა დავუძრუდე მთავრი საკითხს. მდგომარეობა, რომელშიც ჩვენ ვიმუშებით, გვაძლევს საფუძველს

დავასკვნათ, რომ ახლა ჩვენ უფრო გვტანჯავს სახელმწიფოებრიობის უკარისისა, ვარდე მისი სიჭრაბე კორუფციის თავიშვებულობა იძლევა ხელისუფლების უძლევრისის სრულ სურათს. მაგრამ როცა ჩვენ გვაწერების ძლიერ ხელისუფლებაზე ნოსტალგია, ეს სრულდებითაც არ ნიშნავს, რომ გვლი გაწყვეტა ტოტალიტარულ წარსულზე ან გვენატრუბა მისი დაბრუნება. რა თქმა უნდა, არა.

ძეგლი წარმოსადგენია ისეთი ცენტრალიზებული უნიტარული სახელმწიფო, როგორიც თავის დროზე სსრკ იყო. მაგრამ ამან იგი ვერ გადარჩინა. მეორეს მხრივ, არსებობს დემოკრატიული დეცენტრალიზებული უნიტარული სახელმწიფოები ან პარაპარი ფედერაციული, რომელთა ძლიერი ხელისუფლება ემყარება კანონის უზრანებელას და მის მოთხოვნას შესრულების აუცილებლობას. ახლა საყიდელთაოდ ცნობილია (და ეს განსაკუთრებით ნათელი გახდა სსრკ დაშლის შემდეგ, რომელიც შეურყეველი მონოლითის შთაბეჭდილებას ტოვებდა), რომ უნიტარული სახელმწიფო არ ნიშნავს აუცილებლად ძლიერ ხელისუფლებას, ისევე, როგორც ფედერაციული არ ნიშნავს სუსტეს.

მიუხედავად ამისა, ფედერალიზმისადმი ფრთხილი, სკეპტიკური და შეიძლება თქვას, მტრული დამოკიდებულება ჩვენ წარსულიდან შემოგრძნის. სახელმწიფოს, რომელიც ამ წესით არის მოწყობილი, ჩვენ ვთვლით არშემდგარად, პროტოსახელმწიფოებრივ წარმონაქმნად ან, უძრალოდ, ნახევარსახელმწიფოდ. სახელმწიფოებრიობის საბჭოთა სისტემის ქრახიდან, რომელიც ჩვენს თვალწინ მოხდა, საჭირო დასკვნების გაკეთება ჩვენ კიდევ მოგვიწვევს.

მიღებულმა გამოცდილებამ უნდა გვასწავლოს, რომ ვიყოთ კრიტიკული უნიტარული სახელმწიფოს შესაძლებლობების შეფასებისას და მეტად ლითალურები ფედერალიზმის დავის მიმართ. ყოველ შემთხვევაში, ნათლია, რომ უნიტარულ სახელმწიფოში არსებობს საშიშრიერა იმისა, რომ საზოგადოება იყის შედგეტად შებოჭილი ტოტალიტარიზმის კორსეტით, მამინ როცა ფედერალიზმის დროს ამგარი დაშვება აპრილიულად გამორიცხულია.

ერთი სიტყვით, დღეს, ფედერალიზმის საზოგადოების მორფოლოგიის მარგანიზებელი და მომაწესრიგებელი პოტენციალი, აღმათ, არა ნაკლებია, ვიდრე უნიტარული სახელმწიფო წყობისა. ზოგიერთ შემთხვევაში იგი აშენად უფრო ფართოა დღეს, ჩემი აზრით, საქმე გვაქვს სწორედ ამგარ შემთხვევასათ.

აფხაზთის ომმა ქეყნის წინაშე დასვა ერთიმეორებზე უფრო მნიშვნელოვან საკითხთა რიგი, რომლებიც მოთხოვენ გადახვდვას და გაზრდებას წარსულის, დღვენდელობის, პოლიტიკის, სახელმწიფო მართვის, უფლებების და სხვა. ეს ეხება, პირველ რიგში, საქართველოს სახელმწიფოუნივ მოწყობას, მისი ფედერალიზაციის პერსპექტივას. გამო-მნელება ზუსტად დავასახელოთ თანაფარდობა მომხრეებისა და მოწინააღმდეგებისა, მაგრამ არ შეცდები, თუ ვიტყვი, რომ აღრე საზოგადოებრივი აზრი აშენად იხრცხოდა ფედერალიზაციის მოწინააღმდეგება მხარეზე ძალით ახვევაზ განაწილების შესახებ ჩენებ ზემოთ მოგახსენეთ. აქ მნიდა აღვნიშვნ არა უბრალოდ აუცილებობა, არამედ ფედერაციის პოლიტიკური მიზანშეწონილობა, თუ ჩვენ გვსურს

შევინარჩუნოთ საქართველოს სახელმწიფოუნიობა და მისი ტერიტორიული მთლიანობა საკრთაშორისი ორგანიზაციების მიერ აღიარებულ საზღვრებში.

უდიდესი ძვრები, რომელთა შედეგად პოსტსოციალისტური სამყარო რაღიცალურად შეიცვლა, ისე ღრმად და პირდაპირ შეეხო საქართველოს, რომ ქვეყნამ ჯერ კიდევ ვერ შესძლო სტაბილურობის დაბრუნება და ეკონომიკური აღორძინება. მას სხვა გზა არა აქვს, გარდა იმისა, რომ შეიცვალოს თვითონ ცვალებად სამყაროსთვის ერთად ძველის ჩაბაჟაჭებება და იმის იმედი, რომ ისტორიას მოატყება, ისევე შეუძლებელია, როგორც ერბორც ერბორც ცხის მომზადება კვერცხის გაუტეხავად.

მეორეს მხრივ, უნდა გვახსოვდეს, რომ საქართველო, ყოველ შემთხვევაში, მეოცე საუკანეში არ იყო უნიტარული. ის, ვინც ფედერალიზმის “ბოროტებას” ბოლშევიკებს მარტის და საქართველოში ავტონომიის შექმნას კომუნისტების ხრიკიბით ხსნის, თვალს ხეჭვას იმაზე, რომ საქართველოს დემორატიული რესპუბლიკის კონსტიტუციაში, ე.ი. მენშევიკების დროს, აფხაზთის მიენჭა ავტონომიის სტატუსი. მოკლედ რომ ვთქათ, ნუ მივიღებთ ისეთ სახეს, თოთქოს უნიტარიზმს საქართველოში არა აქვს აღტერნატივა და რომ იგი ყოველმხრივ უნდა დავიცვათ ფედერალიზმის ცდებისაგან.

მესამე. ამ საკითხთა გარშემო დისკუსიის დროს ფედერალიზმის მოწინააღმდეგები იმისათვის, რომ თავისთი პიზიცია მყარი გახადონ, ჩშირად მიმართავენ ისტორიას; ხაზს უსამენ იმ გარემოებას, რომ საქართველო ჩამოყალიბდა

როგორც უნიტარული სახელმწიფო და ამაში ხელგავრ იმის გარანტიას, რომ მან დღევანდლამდე მოაღწია, მაშინ როცა მსხველი სახელმწიფოებრივი წარმონაქმნები უკვალიდ გაქრინენ. ძნელია არ მოუკეთ ისტორიული ფუქტების ჰაპოზის ქვეშ. ამასთან ერთად არ შეიძლება დარჩე მის ტკიცებაში და ქვერის მოწყობის საჭმეში არგუმენტად გამოიყენო მხოლოდ წარსულის მაგალითი ცუდად დაკამთავრებოთ, თუ წინსვლის დროს გამუდიშოთ უკან დაიწყობთ ფურუბას. არ იქნებოდა ისტორია, რომ ძველის არ ენაცლებოდეს ახალი, რაც არ იცოდა და რასაც არ იცნობდა წარსული. ისტორიიდან გამოიიცხო ახლის პრეცედენტი იგივეა, რაც ისტორიის უარყოფა.

საკურო ფრენის საწყის პერიოდში ავაკონისტრუქტორები უზრუნველყოფნებ თვითმეტინავების პლანირებას ფრთხის ზომის საშუალებით. საკურო ხიმალის ფრენის რესურსები პირდაპირ იყო დამოკიდებული მისი ფრთხის სიგანეზე. ძრავის სიბმაღლერის გაზრდასთან, სიჩქარის მომატებასთან ერთად ვეებერთელა ფრთხი, პირიქით, ხელის შემშლელად იქნენ, მათი ფუნქციის შეცვლასთან ერთად შეიცვლა მათი ფორმაცი. თანამდეროვე ზეგებრითი და მრავალტონიანი ლაინერების ფრენა აღარ არის დამოკიდებული ფრთხის სიგანეზე. სახელმწიფოს შენებლობაში, ისევე როგორც თვითმეტინავემშენებლობაში მეორე შესვლით იმის შემდეგ, დაგება ახალი პრიორი. მსოფლიო XXI საუკუნეში, მოსალოდნელია, წავა დემოკრატიზაციის გზით, ადამიანის უფლებების გაფართოების ნიშით, მრავალუროვნებისა და თვითმყოფადობის დაცვის აუცილებლობის აღიარებით.

თუ აქმდე სოციალური პროგრესისათვის სახელმწიფოს უნიტარული ფორმა, როგორც ჩანს, უფრო პასუხობდა ისტორიულ პირობებს და ხელს უწყობდა შეზღუდული რესურსების მქონე საზოგადოების განვითარებას, ახლა, სამოქალაქო საზოგადოების საზღვრების გაფართოებისა და სამართლებრივი სახელმწიფოს დამკიდრების შესაბამისად ფედერალიზმის იდეის პირულობითა, ალბათ, გაზრდება. მიმმარცხულებად მოუმატებათ საზრუნვა სამართლდებულებს, პირველ რიგში სახელმწიფო სამართლის პროცესის მქონეთ. ისინი შესარულებებ ექსპერტების როლს. მათი “საკონსტიტუციორო ბიუროები” დატალურად იმსჯელებენ ფედერალური მოწყობის სხვადასხვა ვარიანტებზე.

კარგად მესმის, რამდენად სახიფათოა შორს მიმავალი პროგნოზები. და თუ გავტედე ამის გაკეთვა, მხოლოდ იმ მოტრიმალებული მიზნით, რომ ნათლად გაღმომეცა პირადი პიზიტიური დამოკიდებულება საქართველოს ფედერალიზაციის იდეისადმი, რომლის რეალიზაციაც საშუალებას მოგვცემს ხელ-ხელა გამოვიდეთ კრიზისიდან და აღვადგიოთ სახელმწიფოს მოლისობა და ერთიანობა.

დავით ბერძენიშვილი

საქართველოსთვის სულ უფრო აქტუალური ხდება ტერიტორიული მოწყობის პრობლემა. დემოკრატიული სისტემის მონაპოვარია დეკორატორული სტატუსი. უნიტარიზმიც და ფედერალიზმიც. სხვადასხვა კეყვნას მმართველობის სხვადასხვა მოდელი აჩვინა. ორი ათეული წლის წინ ესპანეთში მაგნო მესამე განას – ასმეტრიულ რეგიონალიზმს, რომელსაც ამავად აღრმავებს და ბევრი უნიტარული კეყვნა იყენებს უკვე მის გამოცდილებას.

ესპანეთი ავტონომიების ქვეყანაა. 1978 წლის კინსტატუცია კრძალავს თანასაზოგადოებათა, ანუ მსხვილ რეგიონთა ფედერალურ კავშირს. საკუთარ მოდელს ესპანელები ნახევრადვერაციას, ხან კუაზიფერაციას, ხან კიდევ სუპერველურაციას ეძახიან. ზოგი ავტონომის ფაქტობრივი უფლებამოსილებანი ფედერალური სახელმწიფოების სუბიექტთა უფლებამოსილებაზე მეტიც კი არის. ესპანეთის ფოფილი ომბეჭდმენი ხილ რობლები ამბობს, რომ “ბასკებმა უკვე იძღენი გოლი გაუტანეს მაღრიდს, რომ მათთან შედარებით ბავრიულები საბუმეო თამაშით არიან გაროვეო”. საქართველოს “საკუთარი” ბასკეთიც ჰყავს, კატალონიაც და გალისიაც, ამიტომაც მას არგა ესპანური გამოცდილება.

აღმნისტრაციულ-ტერიტორიულ მოწყობაზე საუბრისას ხშირად ისტორიას მოუხმობენ ხოლმე. ქართულ-აფხაზურ

ეთნოპოლიტიკურ კონფლიქტში ისტორიული სამართლიანობის ფაქტორს ორივე მხარე განსაკუთრებულ იღელოვიურ დატვირთვას აძლევა. ქროველები ხახს უსვამენებ, რომ აფხაზების ტერიტორიაზე, როგორც წესი, ვრცელდებოდა ქართული სახელმწიფოებრივია. აფხაზები კი იმ პერიოდებს გამოყოფილნენ, როცა აფხაზური მოლიტიკური ერთეულები ქართული ცანტრებისაგან დამორჩილებული იყვნენ (ადრე შუასაუკუნეები, გვიან შუასაუკუნეები). სამართლანტოა „უსამართლობა კი არ არის ისტორიის საზომი, ისტორია სიკეთისა და ბორიტების მიღმა. ისტორიას არა აქვს სინდისი, ამიტომ თანამდებოვე საქართველოს და მანისტრაციულ-ტერიტორიული პრიბლებების განხილვისას ისტორიის მთავარ, ღმისის ერთადერთ პარამეტრად მჩნევა ინტელექტუალური შეცდომა.

კოსოვოსთან ანალოგაც შეიძლება გავავლოთ – კოსოვოს ველი ისტორიულად სერბებისთვის იგივეა, რაც ქართველებისთვის კრწანისი ანალოგია „სამხრეთ ოსეთთანაც“ შეგვიძლია დავინახოთ. სწორედ პოლიტიკურ-ინტელექტუალური შეკვეთის ფო მიღოსშეიძინოს მიზან კოსოვოს ვალზე ოსამალებოთან სერბების დამარცხების 500 წლის ოუბილეს “აღსანიშნავად” კოსოვოს ავტონომიის მოსპობა 1989 წ. და „სამხრეთ ოსეთის“ ავტონომიის გაუქმება გამსახურდისას ხელისუფლების დროს 1990 წ.

საქართველოში არის სეპტომბერი, რომელთაც მაღალი საერთოქართული ეროვნული იღენტურობა აქვთ. ამასთანავე არ ქმნის რაიმე პრიბლებას რეგიონული, კუთხური კუთვნილებაც. სუსტია რაინული იღენტურობა: ამა თუ იმ

გუთხის ქართველს დასაზუსტებლად საკუთარი სოფელი და ოქმი უფრო გააჩნინდება, ვიდრე საბჭოთა პერიოდიდან შემორჩენილი “რაონი”.

აღმინისტრაციულ-ტერიტორიული ერთეულები სოციალურ-ეკონომიკური თანაზომადობის შესაბამისად უნდა შეიქმნას. ამჟამად საქართველოში სამხარეო დაყიფის ორი მიდგომა განიხილება. ერთის მიხედვით 10-12 აღმინისტრაციული ერთეული იქნება ისტორიული მხარეების მხედვთ, მეორე, დაზუსტებული პროექტის მხედვთ კი – 18-20 ჯრთეული, ამთვან 14-15 მხარე მოსახლეობითა და ტერიტორიით თანაზომადი უნდა იყოს. ცალკე აღმინისტრაციულ ერთეულად გამოიყენო საქართველოს საზოგაო კანისჭევი ფილი (პატურგისა თუ პრეზენტის ანალიზურად). ნორმალურად ფუნქციონირებს რამდენიმე სპეციფიკური მთის რევინიც, როგორც ეს არის ბევრ დეცენტრალიზებულ ქვეყნაში, სადაც შექმნილია სოციალური სოლიდარობის ფონდები.

საქართველოს თანაზომად ვეროპულ ქვეყნებში ადმინისტრაციულ-ტერიტორიულ ერთეულთა რაოდნობა ათიანან იუმციური. პარტზაგალაში ყველა აღმინისტრაციულ ერთეულს სახელი რეგიონთა ცენტრების მხედვთ ჰქია. სადაც ისტორიული ფაქტორი ძალიან მძღვანელია, რეგიონებს სახელები ისტორიული პროვინციების მიხედვთ ჰქია – იქნება ეს ფედერალური გერმანია, თუ უნიტარულად მიწურული იქალია. არის შერეული ვარიანტებიც. კოქათ, პილანდიაში, სადაც რეგიონთა ნაწილს ისტორიული პროვინციების შესაბამისად ჰქია სახელი, სხვებს კი რეგიონთა ცნობების მიხედვით.

საქართველოსთვის სწორედ ბოლო ვარიანტი უფრო მისაღიბი, რეგიონთა უმრავლესობის მოსახლეობით, ტერიტორიით და სოციალურ-ეკონომიკური შესაძლებლობებით თანაზომადობის პრინციპის შესაბამისად რამდენიმე მსხველი ისტორიული მხარის (იმერეთი, სამცხე-ჯავახეთი) ორ ნაწილად დაყოფა მრთვის ოპერიალური ფორმა შეიძლება აღმოჩნდეს. ასეთ მიზომა წარდგებოდა აჯანცემის, აჭარისა და “სამხრეთი ისტონი” (ცხინვალის რეგიონი) რენტგრაციას საქართველოს ერთიან სხეულში.

საქართველოში ამჟამად პრეზიდენტის რწმუნებულის ინსტიტუტის სახით ძლიერდება რეგიონული ნომენკლატურები. კერ არ არსებობს სამხარეო წარმომძგვრებლისთი ორგანოები და სუსტია აღვილობრივი თვითმმართველობა. 1995წ. კონსტიტუციით ღიად დატოვებული აღმინისტრაციულ-ტერიტორიული მოწყობის პროდოება დროულად გადასაჭრელია. საჭიროა მხარეების ლეგალიზაცია. რეგიონული წარმომადგენლობითი ორგანოებისა და სხვა დემოკრატიული ინსტიტუტების გარეშე ფეოდალური დაჩეხილობის პრიცესი გაგრძელებება.

აუხაზეთის საკონის გადაჭრას არ ჰყოფის ფედერაციის სუბიექტობა. ხელოვნური და ასადექტური იქნება ქართველი ისტორიული მხარეების “ფედერალურობა”. ასიმეტრიული რეგიონალიზმი ხელს შეუწყობდა ჭრელი საქართველოს პლურალისტურ ქვეყნად ქცევას.

ლეგან მატარაძე

თავს უფლებას მიეცემ გავიხსენო ერთი ეპიზოდი: რამდენიმე წლის წინ ცენტრმა, რომელიც დღეს ჩვენ გვძასპინძლობს, მიმართა თხოვნით ზოგიერთ მკელევარს, რათა გამოუთქვათ თავისი აზრი საქართველოს ტერიტორიალური მიწყობის სასურველი მოხელის შესახებ. ამ საკითხთან დაკავშირებით თქვენს მონა-მორჩილს პქონდა განსხვავდებული აზრი, რომელიც 7 გვრდზე ჩამოგყალიბებული არა მარტინი და არ გამოიწვა. მოთხოვეს შხოლოდ, რომ ჩემი დასკანა შემძირებინა, მაგრამ როდესაც უკანასკელი 3 გვრდამდე დაფიცანებ, გამომიტახდეს, რომ მისი წაკითხვისათვის ხელმძღვანელობა ვკრ მოიცულის. ნათელი გახდა, რომ დოკუმენტი წინასწარი დაკვეთით შხადებილა და ამის გამო ვთხოვე, რომ ჩემი ხელმძღვანელა არიდებული ყოფილობა. დღეს კი, როგორც ეხსევთ, ცენტრი თხოვლის ჩერქევან საკუთარი აზრის თავისუფლად გამოიქმნას მომავალი ტერიტორიალურ-პოლიტიკური მოწყობის შესახებ. პროგრესი სახეზეა, როგორც ამთხენ - სჯობს გვან, კიდრე არასძრიოს.

ახლა კი არ სებითად. მეტვენება, რომ ოურისტებმა უნდა გავამახვილოთ ყურადღება შემდეგ საკანონ საკითხებზე:

1. სახელმწიფო მოწყობის ყველაზე ოპტიმალურ ფორმაზე;
2. ცენტრსა და კონფედერაციებს შორის კომუნიკაციის გამოვლინის

ამა თუ იმ ხერხის არჩევაზე;

3. სამართლებრივი მქანიზმის შემუშავებაზე, რომელიც დააბალანსებს ყველა სახელმწიფოში მოქმედ ორ ურთიერთ საწინააღმდეგო ტენდენციას – ცენტრალიზაციას და ავტონომიზაციის კონტინუური დამტკრატიული, სამართლებრივი სახელმწიფოს ფარგლებში.

სახელმწიფოებრივი მოწყობის ახალი ფორმის პრობლემა ჩვენს ქვეყანაში ჯერ კიდევ მანამდე დადგა, ვიდრე პოლიტიკური ცას კაბინეტს ცეცხლს შეუწიებენ ქვეშის ჭურვები, რომელთა გრადალი გვაუწყობდა, რომ ცხინვალის რეგიონში და აუხაუზეთში შეიარაღებული კონფლიქტია, რომელსაც თვალისმასებრად ეთნიკურს რომ უწოდებ. 1992 წლის ანგრძელებულ მას თვიციალურ დონეზე დემოსტრაციულად უგულებელყოფდნენ, შემდეგ კი ამჯობინეს ჩქარება ნები ნაბიჯით. მთელი სიგრძე-სიგანით ეს პრობლემა დადგა ახალი კონსტიტუციის პროექტის განხილვასთან დაკავშირებით.

სახელმწიფო იყო და კვლავაც დარჩება ადამიანთა სახუკაფოების მრავალსაუკონვანო პოლიტიკური ვოლუტაციის საწყისი და საბოლოო პუნქტი; მისი ტერიტორიული მოწყობის ფორმების მთელი მრავალფეროვანა უძველესი დროიდან დღემდე უნიტარიზმითა და ფედერალიზმით ამოიწურება.

პირველი ფედერაციული სახელმწიფო გახდა ამერიკის შეერთებული შტატები, 1782 წლის (ამჟამად მოქმედი) კონსტიტუციის შესაბამისად. მოვარინებით ფედერაციულად მოწყობილი სახელმწიფოები განდა ყველა კონტინენტზე.

საქართველოს ფედერალიზაციას პრისტენიდება...

რა თქმა უნდა, დასასასებელია საერთაშორისო მასშტაბით ფედერაციული მოდელის გავრცელების მიღწევები. მაგრამ უნდა ითქვას, რომ საერთოდ, სახელმწიფოები დიდად არ ჩქარობენ ტერიტორიული მოწყობის უნიტარული ფორმის შეცვლას ფედერაციულით, თუ, რასაკირველია, არ გავა-საღებთ სასურველს სინამდვილედ. დღეს-დღეობით მსოფლიოში არის სულ 23 ფედერაციული სახელმწიფო, მაშინ როგორც სახელმწიფოების საერთო რიცხვი 200-მდე.

უნიტარული და ფედერალიზმი ისე დიდხასი არსებობდნენ ურთიერთის პარალელურად და, გარეულწილად, უპირისპირდებოდნენ ერთმანეთის, რომ, როგორც ეს პო-ლიტიკური ხდება, საბოლოოდ დაუახლოვდნენ. დახსრულების პროცესი შედგა, ძირითადად უკანასკნელი ნახევარი საუკუნის მანძილზე ამჟამად შესაბამის უნიტარული სახელმწიფოების შემადგენლობაში რევილული სტატუსი აქვთ: ალანდის კუნძულებს (ფინეთი), მენის კუნძულსა და ნორმანდიის კუნძულებს, უელსს, შოტლანდიას (დღით ბრიტანეთი), იტალიის 20 და ესანეთის 17 ოლქს, გრინლანდიას და ფარერის კუნძულებს (დანია), როგორც ის (ტრინიდადი) ...

დასანაია, რომ ფედერალიზმის ადგანტება მოუფიქრებელი აჩქარებით ფედერაციულად გამოაცხადეს დეცენტრა-ლიზებული უნიტარული სახელმწიფოები, მოუხდავად იმსა, რომ შესაბამის კრისტიულიცებში ეს სახელმწიფოები ცალსახად უნიტარულებად არის გამოცხადებული. სახელმწიფო მოწყობის ფორმების დაახლოებასთან დაკავშირებით საკითხთა წრის განზოგადებისა და

მეცნიერული ანალიზის გარეშეც კი შევვიძლია დავადა-სტუროთ ის, რაც გამოხატავს არსებულ რეალიტებს.

პირველი. ფედერალიზმმა დაპკარგა მცვლი მონოპოლია დეცენტრალიზებულ სახელმწიფოებრივ მოწყობაზე. დღეს იგი კონკრეტულად არის გამოხატული არა მარტო ფედე-რაციულ, არამედ აგროვე დეცენტრალიზებულ უნიტარულ სახელმწიფოებში. მეორე. წარმოშვა ფედერაციულ და უნიტარულ სახელმწიფოთა ახალი ნაირსახეობა – ცენტრა-ლიზებული ფედერაციული და დეცენტრალიზებული უნი-ტარული სახელმწიფოები.

აქვე აღვინიშვავ: ზოგიერთი უნიტარული სახელმწიფოს დეცენტრალიზაციამ, თუმცა გამოიწვა ფედერაციულ სახელმწიფოებთან მათი არსებითი დაახლოება, მაგრამ არა იმდენად, რომ დაეკარგათ განსხვავებული ნიშნები და მომზღვარიყო სახელმწიფოებრივი მოწყობის ამ ორი ფორ-მის შერწყმა. მათ შერის რჩება თვისობრივი განსხვავება. იგი გამოიხატება არა მარტო უნიტარული და ფედერაციული სახელმწიფოების დეცენტრალიზაციის ხარისხით, არამედ მათში შემავალი ტერიტორიულიც წარმონაჭერების სამართ-ლებრივი სტატუსის გენეზისთა და ეროვნული დამოუკი-დებლობისა და ტერიტორიული მოლისნობის სამართლებრივი დაცვის მექანიზმებით.

უნიტარულ დეცენტრალიზებულ სახელმწიფოებში ხელისუფლებრივ დებულებათა გრადაციის ეექტორი ყოველთვის ზუსტად ესადაგება კრთ გათვალისწინებულ მიმართულებას – ზემოდან ქვემო, მაშინ როდესაც ფედე-რაციულ სახელმწიფოებში – ასეთივე მუძივობით – პირიქით,

საქართველოს ფინანსურიზაციას პრისტიმუშა...

ე. ქვემოდან ზურით. მ. პერიპეტიტივის დროს, რომელიც ჩვეულებრივ თან სდევს უნიტარულ სახელმწიფოთა ტერიტორიულ საფუძველზე დაცნურალიზაციის პრიცესს, საბოლოო ანგარიშით, გადამწყვეტი მომტება სახელმწიფოთა მიზნებით ნება, რომელიც შესაბამის სკონსტიტუციონური კანონმდებლობაშია განსახიერებული. პრიციპი პულად სხვაგვარი წარმოშებისას ფედერაციული სახელმწიფოების სუბიექტთა სტატუსი. როგორც ისტორია მოწმობს, კლასიკური ფედერაციის შექმნის ინიციატორები და შემოქმედნი, ზოგადი წესით, არანა სახელმწიფო წარმონაქმნები – კანტონები, შტატები, პროვინციები, მიწები.

გმონაკლისის წარმოადგენერ კანფიდენციალური სახელმწიფოები. მაგალითად, ყოფილ საბჭოთა კავშირი, რომელშიც ბრძოლას გურთიანებისათვის უცვლელად მეთაურის ცენტრი და შესაბამის წარმონაქმნებს მომყოლის როლს უტოვდას. სხვაგვარად რომ ვთქათ, კაზინოფედერალური სახელმწიფოები აიგება არა ქვემოდან, არამედ ზემოდან. მთ, როგორც წესი, ძლიერი კადლები აქვთ, მაგრამ ძალზე მერყეო საბორგელი.

ფედერალური სახელმწიფოების კონსტიტუციების ზედამინიჭული გაცნობაც კი იძლევა შესაძლებლობას დაურწმუნდოთ მასში, რომ, მიუხდავად მათი მოსახლეობის მრავალეროვანი შემადგენლობის ამა თუ მ. განსხვავებისა, ისინი, როგორც წესი, მოწყობილი არ არანა უროვნული ნიშნის მიხედვით. ასე, მაგალითად, შვეიცარია აღმინასტრული ტერიტორიულ-ტერიტორიულად დაყოფილია 26 კანტონად და სახეუარ კანტონად, მაშინ როცა ძირმელი შვეიცარიულები

თოს გააზრი მუტყველებზე – გერმანულად (65%), ფრანგულად (18%), იტალიურად (10%) და რეპრიორმანულად (1%). თუმცა, შავგანანთა ხვედრითი წალი მერიკის ფედერალურ ოლქში კოლებმა შეიძლებაში 70% მეტს შეადგენს, ის 1791 წელს მერილენდის შტატისაგან გამოყვეს არა ამ ნიშნით, არამედ აშშ მომავალი დღესასაცავის ვამხმატონისათვის.

ალბათ, საჭირო არ არის კრცულად ვილაპარაკოთ იმაზე, რომ მასშტაბური მცდელობა ფედერალური სახელმწიფოების კონსტრუირებისა, არა ადმინისტრაციულ-ტერიტორიულ, არამედ კრონულ საფუძველზე იქცა ერთ-ერთ ძირითად მიზეზად მისა, რომ ყველა გრაფიტოგბული სოციალისტური ფედერაციული სახელმწიფოების – სსრ კაგმირის, იუგოსლავის, ჩეხოსლოვაკის – ავრალური დაშლა მოხდა კრისტოფორიულად.

ვიცი, რომ ზოგიერთების გულისწყობას გამოვიწვევ, მაგრამ მანიც უნდა ვთქა: შიდასახელმწიფოებრივი ისეთი ფორმულის ძიებაში, რომელიც უზრუნველყოფეს სეპარატისტულ საშიშ ტენდენციებისაგან დაცვას, კვლევაზე ხელშესახები შედეგები მოპოვებულია უნიტარულ დაცნურალიზებულ სახელმწიფოებში.

როგორც ცნობილია, ფრანგოს შემდგომ ესპანეთში ეროვნული პრობლემა ერთ-ერთი უმწვავესი იყო. 1978 წლის კონსტიტუციის შესაბამისად ნაციონალურმა პროვინციებმა – კატალონიამ, ბასკონიამ, გალისიამ და ანდალუზიამ მოიპოვეს ავტონომის ფართო უფლებები, შექმნეს თვითმმართველობის მმღვრი ორგანოები. ამთ ქვეყნამ თავიდან აცილა ეთნოსებს შორის შეარაღებული

საქართველოს ფედერალიზაციას პერსპექტივები...

კონფლიქტების საფრთხე და მნიშვნელოვნად გააჯანსაღა შიდაპოლიტიკური კითარება. ოფიციალური დასაყრდენი გამოაცემა შეურიგებელ სეპარატიზმს. ბასკების ნაციონალისტურმა ორგანიზაცია “ეტა” დაკარგა ადრინდელი გავლენა მასებზე და იძულებული გახდა მოვლი თავისი აქტიურობა ტერორისტული აქტებით შემოვარებულა.

ასიმბლაციის შერსწორული პროცესისა და ბილინგვაზმისა მთებულებები, იტალიის კრონული უმცირესობანი საკმაოდ მკაფიოდ გამოიჩინავთ ჭრების მოსახლეობაში. მ გარემოებაშ თავისი ასახვა პორვა შეიძასახლმწიფოებრივ მოწყობაში. ოცა ავტონომიური ოლქების ხუთი სარგებლობს სპუკიალური სტატუსით, ამასთან თოხი მათგანი შექმნილია ეროვნული ნიშნის მიხედვით: ვალე-დ’ასტა, ტრენტინო-ალტიუ-ადიდესა, ფრიული-ვენეცია-რეულისა და სარდინია. სპუკიალურმა სტატუსმა უზრუნველყო ზემოდასახლმებული ოლქები ფართო დამოუკიდებლობითა და დიდი მოცულობის უფლებამო-სილებით.

შედარებისთვის აღვნიშნავ, რომ იმ ფედერაციულ სახელმწიფოებში, რომლებშიც ასებობს სუბიექტები, შექმნილი კროვნული ნაშინი, პერმანენტულად არსებობს ტერიტორიალური მოლანობის დარღვევის საფრთხე (კუთხით კანადაში, კაშმირი ინდოეთში, კოსოვო ოუგონლავიაში...).

იმ მზნით, რომ წინ აღუდგნო სეპარატიზმს და თავი დაიცვას მისი დამნგრევული შეღებებისაგან, სახელმწიფოება შემუშავეს სპუკიალური ზომების სისტემა, რომელიც კროპლიობაში ქნის სამართლებრივი დაცვის მექანიზმს. თუმცა ფედერალურ და დეცენტრალიზებულ უნიტარულ

სახელმწიფოებში ამ მექანიზმის კონსტრუქცია გარევნულად ერთმანეთს წაავავს, მაგრამ არსებითად ისინი სულაც არ არიან ერთნაირი და, რაც მთავარია, ტოლფას.

აյ ერთ-ერთი წამყანი როლი ეკისრება ცენტრის სრულუფლებიან წარმომადგენელს აღვლებუზე, ზოგიერთ ფედერაციულ სახელმწიფოებში გუბერნატორებს ირჩევენ (აშშ), სხვაგან ნიშნავენ (ინდოეთი). აღსინიშნავია, რომ ისინი ჩაყებებული არიან გარეტებულ მდგომარეობაში: ერთის მხრივ, ისინი ფედერაციის წარმომადგენლებია, მცირეს მხრივ – აგილობრივი აღმნისტრატორების მჟავურება. გუბერნატორებს მინიჭებული აქტი ფართო უფლებებია: შტატის საქანინმდებროო კრების მოწვევა და დახმოცენა (აუსტრალია), გეტოს დაებისა და შეწყველის უფლება, მმართველი აპრატის არარჩევითი პირების, პირველ რიგში მნისტრების, დანიშვნა და სხვა. მათი ვალდებულებანი ცენტრისადმი ბიძლაზე დაფიცებით შემოიუარებება. გფრ-ში მიწების მიერ ფედერალური კანონების შესრულებისადმი მეთვალყურეობა უზრუნველყოვილია: ა) მთავრიობის წარმომადგენლების დროდადრო აღვილებუზე წარგზავნით და ბ) მთავრიობის მოთხოვნის საფუძვლებზე მიწების უმაღლესი ორგანოების ანგარიშების განხილვით.

პრინციპულად განსხვავებულია ქვეყნის ერთიანობის დაცვის სამართლებრივი მექანიზმი, დაწესებული დეცენტრალიზებულ უნიტარულ სახელმწიფოებში. პირველ ყოვლისა, მთავრობის წარმომადგენელს, – იმ წესების მიხედვით, რომლებშიც გამოაკლისი არ არსებობს, – მოსახლეობა კი არ ირჩევს, არამედ ქვეყნის მთავრობა ნიშნავს. შემდეგ,

საქართველოს ფედერალიზაციას პრინციპები...

მათი სამართლებრივი მდგომარეობა და სამსახურებრივი დანიშნულება საესტატ კალასაა – თვალყური აღვნონ ავტონომიურ წარმონაქმნას საქმიანობის კანონიერებას. ამას სრულიადაც არ უშლის ხელს ის გარემოება, რომ ისინც ხელმძღვანელობენ ადმინისტრაციას, მაგრამ არ წარმონაქმნათ, არამედ სახელმწიფო აღმასრულებელი დაქვემდებარების – ფოსტა-ტელეგრაფის, საავტომობილო და სარკინიგზო გზების, საპარკი ტრანსპორტის, საერთო-სახელმწიფოებრივი დანიშნულების საწარმოებსა და დაწესებულებებს.

ჩემი აზრით, უკადგებას იმსახურებს ესპანეთის კანონმდებლობა, რომლის შესაბამისად კატალონიის პარლამენტის თავმჯდომარეს და ბასკონიის მთავრობის თავმჯდომარეს ნიშანას მეუვე.

როგორც ზემოაღნიშნულიდან ჩანს, ფედერაცია საქართველოსთვის არ წარმოადგენს სახელმწიფო მოწყობის ოპტიმალურ ფორმას. რამდენიმე ხნის წინ ჩვენი ქვეყნის ხელმძღვანელობა მას მიუღებლად მიიჩნევდა, მაგრამ შემდგომში მოსკოვის რჩევა-დარიგების შედეგად მას დაეთანხმა, იმის მიედით, რომ ასეთი დათმობა მწვანე შექმნას აუნთებს აფხაზეთის პრობლემის სრულმასშტაბურ გადაწყვეტას. სასოფა არ გამართლდა. ახლა აფხაზი სეარატისტები კონფედერაციის ულმობელი მიმდევრები აღმოჩნდნენ!

არსებობს თუ არა გამოსავალი შექნილი მფლობელებიდან?

ჩემის დროს აწმენით, არსებობს. ის იმაში მდგომარეობს, რომ საზღვარგარეთის კონსტიტუციური სამართლის

ღობებინაზე და პრაქტიკაზე დაყრდნობით და ფედერალიზმისა და დეცენტრალიზმები უნიტარიზმის მიღწევების ფართო გამოყენებით შემუშავდეს აფხაზეთის ავტონომიის სტატუსი. ნათქვები – მხოლოდ სქემაა. მას არ შეუძლია პასუხი გასცეს ყველა დასტურ კოთხვას. საქე ის განხლვთ, რომ ამჯერად მე არ ვცდილობ გადამრჩენი რეკვეტის გამოწერას და ყველა კონკრეტული საკითხის განხილვას. ჩემს ამოცანას ვხვდავ მხოლოდ იმაში, რომ აღვინიშო პრობლემა, რომლის გადაწყვეტა მოითხოვს თურისტებისაგან საკირკოტო სამუშაოს და ინსტიტუციონალურ შემოქმედებას.

მარიამ ლორთქიფანიძე

მე ვთელიდი, რომ დავით მუსხელიშვილის გამოსკლის შემდეგ ჩემი გამოსვლა საერთოდ საჭიროა აღარ იქნებოდა. იმიტომ, რომ ეს არის ის აზრი, რომელიც ჩვენ ისტორიულია წრიული მეცნიერების კვლევის შეუვად არის ჩამოყალიბებული, რომ საქართველოს ისტორიას, ქართული ქვეყნების ისტორიას, თავიდან ბოლომდე წოთვე ზოლად გასძვეს გაერთიანებისაკენ ტენდენცია. ეს არის ის, რაზეც ჩვენ ვკრავთარ შემთხვევაში თვალს ვერ დაეხუჭავთ. გაერთიანებისაკენ სწრაფა ყველა წერილობით დოკუმენტშია დაფიქსირებული.

აქ თქვა ფარნავაზის მიერ შექმნილი საერთისთავობის შესახებ. სწორედ ფარნავაზის მიერ შექმნილი საერთისთავობი ამ ერთიანობის მანიშნებელია. ეს ადრინისტრაციული ერთეულებია და ერთისთავები მუშის მოხელეები იყვნენ. რამდენად შემდეგ ამის დაცვა შესაძლებელი იყო, ეს საკონხის სხვა მხარეა. მაგრამ პრინციპში გადაწყვეტა ასეთია: ერთისთავები ყოველთვის, ყოველ ეტაპზე საქართველოს ისტორიისა, ფარნავაზიანად დაწყებული, გრძელ შემდეგაც ყოველთვის იურიდიულად მეფის მოხელეები იყვნენ და ისინი როგორც მეფის მოხელეები ისე განგვირდნენ თავის საერთისთავი ქვეყნის. სრულიად აშენაა ის გარემოებაც, რომ ე.წ. მარქსისტულ-ლენინური დეოლოგის ბატონობის

პერიოდში, როდესაც საქართველოს დაშლაზე ვლაპარაკობდი, ვასახელებდით საშინით ფაქტორებს და შემდეგ საგარეოს, მაგრამ ჩვენთვის სრულიად აშენაა ის გარემოება, რომ ქვეყნის დაშლას განაპირობებდა უმთავრესად საგარეო ფაქტორი. გარევეული პირობები, რასაკვირულია, ქვეყნის შეიგნიაც იყო. ეს შეუ საუკუნეებისთვის დამახსინებელი ტენდენცია საერთოდ, მაგრამ საბოლოოდ დაშლას მაინც განაპირობებდა საგარეო ფაქტორი. გარეშე ძალა ქვეყნის სეპარატისტულ ძალებს იყენებდა და უკრძალოდა.

ასე რომ, ეს ჩვენთვის ძალას შეიშნელებანი გარემობაა.

ისტორიული წარმოების მიხედვით ყოველთვის არსებობდა ქართველთა ერთიანობის შენება, რომ კანი, იმერი თუ ვინც გნებავთ ყველანი ქართველები არიან.

ამ კონცეფციას ვაზუშტი შესანიშნავად აყალიბებს, როდესაც წერს: “რომელსა გინდა ქართველსა კოთხო, გინდა კახესა, გინდა იმერისა და გინდა სხესასა, რა რჯული ხარ, (რჯული სარწმუნოებასაც ნიშავს და კოონცენტრაციაც – მ. ლ.) უმაღლ მოგიგებს – ქართველი. ამ ზემოდ დასახელებულთა გან, რომელსაც გინდა კითხო, რომელია ენა შენი, უმაღლ მოგიგებს – ქართული”.

ვაზუშტი შესანიშნავად იცის სხვათაშორის, რომ აფხაზებს, მეგრელებს, სვანებს თავისი სალაპარაკო ენა აქვთ, მაგრამ მან იცის ისცც, რომ ყოველი მათგნის სახელმწიფო შპართველობის, ლიტერატურის, წირვა-ლიკვიდის ენა არის ქართული. ასე რომ იმ უმძიმეს ვითარებაში, რომელშიც მე-16-18 საუკუნეების მანილზე საქართველო იმყოფებოდა, ერთმანეთისაგან დამოუკიდებელ ქართლის, კახეთის, იმე-

საქართველოს ფედერალიზაციას პრინციპებითივება...

რეიტის სამეცნიერო და ოსმალთაგან მიტაცეულ სამცხე-საათაბაგოდ, ერთიანობის ეს თვითშეგნება იმ ფარგლებში, რომელიც პატონმა დაკითხა შემოსახა, ყოველთვის არსებობდა საქართველოში.

ავღორო მე-19 საუკუნე, მოუხედავად იმ უზარმაშარი დაწოლისა, რომელსაც საქართველო ამ პერიოდში განიცდიდა რუსეთის იმპერიისაგან, ის დაყოფისეკენ მიმართული პიროვნები, რომელიც ამ დროს შეიმჩნევა, მირითადად იმ დაწოლის შედეგი იყო და, მოუხედავად ამისა, ჩვენ ძალიან კარგად ვიცით, სწორებ მე-19 საუკუნეში როგორ მიმდინარეობს ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობა. ის მიმართული იყო არა მხოლოდ პილიტიკური განთავსუფლებისაგან, ის საქართველოს გაერთიანებასც ისახავდა მიზნად. ეს ხაზი დამახასიათებელია მთელი ჩვენი ისტორიისათვის.

რაც შეეხება სახელმწიფოს მოწყობის პრინციპებს. მე უნიტარული მოწყობის მომხრე ვარ. მოლინად სახელმწიფოს დაყოფა უნდა მოხდეს ადმინისტრაციული პრინციპთ, აქ პირველ რიგში ეკრინიმიკური ფაქტორი უნდა იყოს გათვალისწინებული.

ჩვენ კარგად ვიცით, რომ აჭარა და გურია ეკრინომიკურად საქართველოს ისტორიაში ერთ ერთეულს წარმოადგენდა. ასევე კარგად ვიცით, რომ სვანეთი თავის მეზობელ რაჭალებში უმორიან ერთიან მთიან რევოლუცი ყოველგვარი ეთნიკური პრინციპის გარეშე ერთ რევოლუცის წარმოადგენდა. ასევე სამცხე-ჯილ და აფხაზეთი, როგორც წესი, ერთ რევოლუცის წარმოადგენდა. ამას ისე ნუ გავიგეთ, რომ მე ვიძლევი

რეცეპტს, მაგრამ ის ჩვენი ძველი ისტორიული გამოცდილება, რომელი კუთხეები იყო ეკრინომიკურად ერთიანი, ანგარიშგასწვევი.

ახლა, რაც შეეხება ეწ. სამხრეთ ისეთის პრობლემას.

მე სხვა დროსაც მოქამას და არაერთხელ საყველურიც მიმღილა ამაზე: საქართველოში არავითარი „ოსეიო“ არ შეიძლება არსებობდეს. ოსეთის სახელმწიფო არსებობს. ფაქტია ისიც, რომ საქართველოში ჩვენი ბედუულმართობის გამო, ოსებს გარდა ბევრი სხვადასხვა ეროვნებების წარმომადგენლინი არიან დასახლებული. ამიტომ მათ უნდა პჰონდეთ კულტურული აუტონომია, ისე როვორც შეუფერება შევლა ცივილიზაციულ სახელმწიფოს შეინით არსებულ პრინციპს. კულტურული აუტონომია ჩემთვის სრულიად გასაგებია, მაგრამ არავითარი ადმინისტრაციული და მთ უმეტეს პილიტიკური აუტონომია. რაც შეეხება აჭარას, აჭარის აუტონომია დღეს ჩემთვის გაუგებარია.

რაც შეეხება აფხაზეთს. ეს ერთ-ერთი ყველაზე უფრო მტკიცენებული საკითხია და ვთვლი, რომ იმ სამ ერთეულში, რომელიც ჩვენ გვანცდება სასჭიროა სელისუფლებამ, აფხაზეთს ყველაზე მეტად აქვს იმის უფლება, რომ გარკვეულ მოწყობილი იყოს მაღალი დონის პილიტიკური სტატუსით საქართველოს ერთიანი სახელმწიფოს შემადგენლობაში. რაც შეეხება აფხაზებს, დღეს ჩვენ ნუ ვდავოთ იმაზე, წარმომადით ვინ არიან ისინ, ქართველები თუ ჩრდილოკავკასიური აფხაზები. ამას საქართველოს ადმინისტრაციული მოწყობის საკითხისათვის არავითარი მიშენელობა არა აქვს, ჩვენ ფაქტის წინაშე ვდგავართ.

საქართველოს ფინანსურიზაციას პერსპექტივები...

აუსურა, როგორც ისინი თავის თავს უწოდებენ, ჩვენ კი აუხაზებს (ჩვენგამ შევიდა მსოფლიოს ყველა ენაში მათ სახელწოდებად “აუხაზი”), დღეს არის ერთ, თავისი ჩამოყალიბებული ეროვნული თვითშეგნებით, კულტურით. ასე რომ ამას გარკვეული ანგარიში უნდა გაეწიოს.

რაც შეეხება აჭარას, აჭარლები ქართველები არიან ქართული ენით და ქართული კულტურით. რასა კვირკველია, სარწმუნოებრივ მომზეტს ანგარიში უნდა გაეწიოს, მაგრამ ჩვენ ძალიან კარგად ვიცით, რომ აჭარაში ყველანი მასშადინები არ არიან და მასშადინ აჭარლები ქართველები არიან. ეს ძალიან დალიკატური საკითხია, ძალიან როგორი პრობლემა.

მივესალმები იმას, რომ საჭიროდ ჩათვალებს ეს საკითხი ასეთი საჯარო მსჯელობის თუ აზრთა გაცვლა-გამოცვლის საგანი გამხდარიყო, რომ ყველას შეეძლოს თავისი აზრი გამოიტევას და ამავე დროს გვეყნოს იმის ინტელიგენტობა, რომ განსხვავებული აზრის მქონე პირი ერთს და სამშობლოს მოღალატედ არ მივიჩიოთ.

ვა ხტანგ თორდია

აუხაზებომა, როგორც საქართველოს შემადგენლობაში მყოფმა ერთ-ერთმა გვოგრაფიულმა, ადმინისტრაციულმა და პოლიტიკურმა ერთოეულმა, თავისი განვითარების ისტორიულად როგორი გზა გაიარა.

მიუხედავად იმისა, რომ აუხაზებოს სეპარატისტულმა თვითმარტება ხელისუფლების უცხო ქვეყნის ძალების აქტიური ხელშეწყობით, წაქეზებითა და მონაწილეობით შესძლო აუხაზებიდან განვდევნა სამას ათასზე მეტი აუხაზებოს მცირდი მოსახლეობა, აუხაზებო გამოაცხადა როგორც დამოუკიდებელი სახელმწიფო, გაერომ, ვეროსაბჭომ და სხვა საერთაშორისო ორგანიზაციებმა, მსოფლიო თანამებრობის ქვეყნებმა რუსეთის ჩათვლით არ სცენს აუხაზები როგორც დამოუკიდებელი სახელმწიფო. აუხაზებო მათ მიზრ არაერთხელ აღიარებულია საქართველოს შემადგენელ ნაწილად. ამასთან ერთხელ, აუხაზებოს დაკარგვას, საქართველოს შემადგენელი ნაწილის – აუხაზებოს პოლიტიკურ-სამართლებრივ ჩამოცილებას ვრც და არც ეგუება სრულიად საქართველო, მათ მორის აუხაზებითი იძულებით გადაადგილებული მოსახლეობის უმრავლესობა – შეურაცხებული და პატივაყრილი.

ასეთ პარობებში მართველად ისმის კოხება, თუ როგორი უნდა იყოს აუხაზების, როგორც საქართველოს შემადგენელი

საქართველოს ფედერალიზაციის პრინციპები...

ნაწილის, სამართლებრივი სტატუსი.

საქართველოს 1995 წლის 24 აგვისტოს კონსტიტუციით აფხაზეთი აღიარებული საქართველოს შემადგენლ ნაწილად. მაგრამ გასაგები მთხელების გმრ კონსტიტუციით განსაზღვრული არა მისი სამართლებრივი ძაღლობრივია. თუმცა საქართველოს მოქმედი კანონმდებლობით აფხაზეთი, ისევე როგორც აჭარა, აღიარებულია ავტონომიურ რესუბლიკად. იმდენად, რომელიმაც აფხაზეთის 1978 წლის 6 ივნისის კონსტიტუცია ბევრ საკითხში ეწინააღმდეგება საქართველოს კონსტიტუციას, იგი შესაბამისობაში მოსახური საქართველოს კონსტიტუციასთან. ეს საკითხი საუბრის ცალკე თვემა.

აღნიშნავ შენოლოდ, რომ აფხაზეთის სტატუსის დატაღური გარკვევა მისივე კონსტიტუციით შეუძლებელია, მთხელედაც მისია მასში საზოგადოებრივი გამოიყვანის ის ძირითადი ნიშნები, რომელიც გააჩნდა აფხაზეთს პირობითად, ფორმალური თვალსაზრისით თუ კიბეჯელებით მასზე, როგორც ფედერაციის სუბიექტზე. კერძოდ, აფხაზეთს გააჩნდა კინსტიტუცია, გრძის, დროშა, დღიუსახლაქი, სახელისუფლებო სტრუქტურები – უზენაესი საბჭო, მინისტრისა საბჭო, უზენაესი სასამართლო და მის გამგებლობას მიკუთვნებული უფლებამოსილებანი. ეს უფლებამოსილებანი განტკიციბული იყო საქართველოსა და საბჭოთა კავშირის კონსტიტუციითაც.

თუმცა აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ საბჭოთა უფლებაციისათვის დამახასიათებელი ეს პირობითი, ფორმალური ნიშნები შენოლოდ დადარინგებული ხასიათისა იყო. არათუ აფხაზეთს, როგორ ავტონომიურ რესუბლიკას, მსგავსად

საბჭოთა კავშირის სხვა ავტონომიებისა, არამედ თვით საბჭოთა კავშირის მოკავშირე რესპუბლიკებსაც კი, რომელიც საბჭოთა კავშირის კონსტიტუციით აღიარებული იყვნენ სუვერენულ სახელმწიფოებად, უფლებაციის სტატუსებისათვის დამახასიათებელი უფლებამოსილებანი არ გააჩნდათ, და უაქტურად საბჭოთა იმპერიის ცენტრს დაქვემდებარებული წმინდა აღმინისტრაციულ-ტერიტორიული ერთეულები იყვნენ. დღისათვის მეტად აქტუალურია საკითხი, თუ როგორი უნდა იყოს საქართველოს ტერიტორიული მოწყობა, განსაკუთრებით აფხაზეთის სამართლებრივი სტატუსი. საკითხის გადაწყვეტას არამარტო შიდასახელმწიფოებრივი მნიშვნელობა აქვს, როგორც აფხაზეთის კონფლიქტის დარღვეულირების საშუალებას, არამედ დადი საერთაშორისო უდირადობაც, მთუმეტეს, რომ მსგავსი პრობლემის გადაწყვეტა მსოფლიოს ბევრი ქვეყნისათვის მეტად აქტუალურია.

აფხაზეთის სტატუსის განსაზღვრისას, უპირველეს ყოვლისა, გათვალისწინებული უნდა იქნეს მსოფლიოსა და საქართველოს ისტორიული გამოცდილება, ქართველებისა და აფხაზების თანაცხოვების დადგითი ტრადიციები, მათი ყოფითი ურთიერთობანი და, რაც მთავარია, დღევანდელი რეალობა. უნდა აღინიშნოს, რომ აფხაზეთს კონფლიქტის შედეგ საქართველოს უფლებაციული მოწყობის საწინააღმდეგო მოსაზრებები აშკარად არარეალურია. მათ ავტორებს, მწამს, რომ საქართველოს სიყვარული ამოძრავებთ. ჩვენც გათავისებული გვაქვს, რომ სახელმწიფოთა უფლებაციის საწყისებზე მოწყობას დადგითთან ერთად თავისი

საქართველოს ფედერალიზაციას პროპერტეტივება...

სერიოზული უკუკიფითი თვისებები გააჩნია.

ამასთან საყურადღებოა, რომ მსოფლიოში არსებობენ უნიტარული სახელმწიფოები, რომელთა აღმნისტრუაციულ-ტერიტორიულ კრთულებს უფრო მეტი უფლებამოსილებანი გაიჩნია, ე.თ. უფრო მაღალია დაცუნტრალიზაციის სარისხი, გაიჩნია, ე.თ. უფრო მაღალია დაცუნტრალიზაციის კრიტიკული უფლება უსახლესობის უდინებელობის უზრუნველყოს, სუბიექტების. ამის საიდულებრიცით ესახეოთ ცამოდგება, რომელიც უნიტარული სახელმწიფოა, ხოლო მის ადმინისტრირებული კრთულებს ბასკეთს მართვის ნისტრაციულ-ტერიტორიულ კრთულებს ბასკეთს მართვის დაცუნტრალიზაციის შედეგად ისეთი მაღალი უფლებების დონე გააჩნია, რომ ბევრ უფლებაციული სახელმწიფოს სუბიექტს შეშრდება.

მთებედავად ზემოთქმულისა, ფედერალიზმი საქართველოსათვის ის ხერხი იწოდება, რომელიც მისი ტერიტორიული მოლიონის აღსაღენად გამოდგება. შემთხვევათ როგორი მოლიონის პრაქტიკული მატონისა კლუბი არ არის, რომ საქართველოს პრეზიდენტმა ბატონიშვილი შევარდნამებ 1995 წლის 29 მაისს საქართველოს საკონსტიტუციო კომისიის სხდომაზე გამოთქვე მოსაზრება საქართველოში მოწყობის საკონსა დაკავშირებათ: კლუონ ტერიტორიული მოწყობის საკონსა დაკავშირებათ: შეიძლება არც განენილიყო ფედერალიზმის დღა, რომ “შეიძლება არც განენილიყო ფედერალიზმის დღა” არა ის ურთელესი პრობლემა, რომელიც ჩვენს წინაშე არა ას ურთელესი პრობლემა, რომელიც ჩვენს წინაშე დგას აფხაზეთის პრობლემის, აფხაზეთის სტატუსის განსაზღვრის სახით, რომ არ იყოს აღსაღენი საქართველოს ტერიტორიული მოლიონია. ჩვენ ამ საკონსაზე ბევრი კოფიქრეთ, მრავალი კონსულტაცია გვთქონდა ქართველ და კოფიქრეთ, მრავალი კონსულტაცია გვთქონდა ქართველ და უცხოულ სპეციალისტებთ. სპოლოონ დასკვნა, ჩჩევა და უცხოულ სპეციალისტებთ. სპეციალისტებთან ასეთია: “ამ პრობლემის მოგვარება უფრო რეკომენდაცია ასეთია: “ამ პრობლემის მოგვარება უფრო

ადვილია, უფრო იოლია, სავსებით შესაძლებელია სწორედ უფლებაციული მოწყობის პროცედური” (გაზიონისაქართველოს რესუბლიკი”, 1995 წ. 1 ივნისი, გვ. 2).

მართლაც, დღეს, როდესაც აფხაზეთს ფაქტორად ყველანირი კაუშირი გაწევებილი აქვს საქართველოსან აფხაზეთის სეპარატისტულ რეჟიმისა და მისი მხარდაჭერი ძალების მეობებით, უფლებაციული მოწყობა იქნება სამართლიანი გზა ამ კაუშირის აღსაღებად.

აფხაზეთის როგორც უფლებაციის სუბიექტის, ანსების წინააღმდეგ გამოსვლა სეპარატისტთა და რუსეთის იმპერატული ძალების წისქილზე ასხამს წყდოს, რამდენადაც ასეთი პრინციპი გაუგძლარი და მოუღებელია საქართველოს თანამევებრობისთვის, რომლის აზრსაც ანგარიში უნდა გაეწიოს.

ამავე დროს ჩვენ არ უნდა დავუშვათ საქართველოს ისეთი სახელმწიფოს მოწყობა, რომელიც შეიცავს კონფედერაციის ნიშნებს. ამ მხრივ დასაგმობი და მოუღებელია ქართული მხარის მიერ ხელმოწერილი 1994 წლის 4 აპრილის პოლიტიკური განცხადება “ქართულ-აფხაზერი კონფლიქტის პოლიტიკური დარგულირების შესახებ”, რომლის მიხედვითაც აფხაზეთს როგორც ავტონომიას და საქართველოს ცენტრალურ ხელისუფლებას ერთობლივი კომპეტენციებია ექნებათ ისეთ სფეროებში, როგორიცაა: საგარეო ურთიერთობა, საბაჟო სამსახური და სხვა.

ასეთი კრონბლიფი კომპეტენციების დამშვება მოუღებელია, რადგანაც ამ შემთხვევაში ჩვენ ფაქტორად გვეწება ორი საერთაშორისო სუბიექტი, რაც კონფედერაციული

საქართველოს ფინანსურიზაციას პერიოდისტივები...

სახელმწიფოსათვისა დაშახასიათგებლი. ამიტომ ზოგიერთი ოპინიონის აზრს, რომ ეს ღოკემენტი მისაღებია და საქართველოს სახელმწიფო ინიციატივისათვის საზიანო არ არის, ვერ დავთანხმები, რადგან იყი ერთიანი, მთლიანი საქართველოს არსებობის პრინციპს ეწინააღმდეგება და ფაქტორად არღვევს საქართველოს ტერიტორიულ მთლიანობას. ამის არღვევა არ შეიძლება.

უფრო მეტიც, იმავე დღეს, 1994 წლის 4 აპრილს, აუხაზეთის კონფლიქტთან დაკავშირებით ხელმოწერილ იქანონის მიხედვით ხელშეკრულება, რომლის მიხედვითაც ის პირები, რომელიც მონაწილეობას იღებდნენ აუხაზეთში საბრძოლო მოქმედებებში, ვერ დაბრუნდებან აუხაზეთში. თუ გვიაძრობით იმასაც, რომ აუხაზეთის ობის დროს სათვალისწინებით იმასაც, აუხაზეთის სახელ-კარს, თავის მოქმედი დკანილი, რომელიც თავის სახელ-კარს, თავის მოქმედი უკავა, ფაქტორულ აუხაზეთში დენიშნული დაბრუნება ფიქციად რჩება, ხოლო დევნილთა აღნიშნული აღამანიბის გარეშე დაბრუნებისას აუხაზეთში საქართველოს იურის-დიქციის აღდგენას აზრი არ ექტენდა. ეს კი ათათასიბით დევნილის საქართველოს კონსტიტუციისა და საქართველოს ნორმებით აღიარებული უფლებებისა და თავისუფლებების უხეშად ხელყოფის ტოლფასია.

როდესაც ვეხებით საქართველოს შემადგენლობაში აუხაზეთის მომავლი სტატუსის, ერთმანეთისაგან უნდა განვასხვაოთ ორი რამ: პირველი – აუხაზეთის როგორც ფედერაციის სუბიექტის ფარის უფლებამოსილებანი, და მეორე – აუხაზეთში მცხოვრები საქართველოს მოქალაქების

პოლიტიკური და სხვა უფლებებისა და თავისუფლებების ხარისხობრივი და თვისიძრივი დაყოფა ერთონული ნიშნის მიხედვით. ამის გაუთვალისწინებლობას, სამწუხაროდ, ადგილი ჰქონდა აფხაზეთში 1991 წელს საქართველოს ცრწლა-ლური ხელისუფლების მხრიდან ავტონომიური რესტუბლივის უძღვლესი წარმომადგენლობითი ორგანოს არჩევნების დროს. გარკვეულწილდად წაყრუებამ დააჩქრა კიდეც აუხაზეთში მომხდარი კონფლიქტი.

მომავალში აუხაზეთის უნდა გააჩნდეს ისეთი სამართლებრივი სტატუსი, რომ ყველა მოქალაქე, განურჩევლად ეროვნული კუთვნილებისა, თანაბარი უფლებებით სარგებლობდებას. ეს პრინციპი ხომ დღევანდველი მსოფლიოს წესის-მიერი ცივილიზაციული სახელმწიფოს საქმიანობის მირთადი ქაკუთხედია.

საქართველოს ფინანსურისა და პენსიუნტიფიცია...
რომან გოცირიძე

რომან გოცირიძე

რადგან ბევრი იყო საუბარი ჩვენი კონფერენციის თემის პოლიტიკურ ნაწილზე, მე მასზე არ შევჩერდები. კროიდორი, მანც მინდა ჩემთვის გავრცელ - რომელ სქემაში ვჯდები, მოწინააღმდეგების თუ მომხრეების?!

გამოიკვეთა ორი უკიდურესობა: ერთი, როდესაც უჯდე-რაციის სტანდარტის სახით წარმოუდგენიათ დღვენდელი ჩვენი სამსარეო ერთეულებიც, ანუ საქართველოს უჯდე-ცოდნულ მოწყობას განიხილავთ არა პოლიტიკური მიზანშე-წინაღობრივ გამომზღვნარები, არამედ როგორც ტერიტორიული მოწყობის დეკონტრალიზაციის ფორმას.

მეორე უკიდურესობა - მხოლოდ აფხაზეთის მიეცეს განსაკუთრებული სტატუსი უფროსადაც სახელმწიფოში, განარჩენი ერთეულები კი დეცნტრალიზებული იყოს რანგირების მიხედვით, ანუ აფხაზეთი უფრო მაღალი უფლებების მქონე, აჭარა - უფრო დაბალი, სამხრეთი ისეთი კდევე უფრო დაბალი. თემცა დღეს სამხრეთი ისეთის შესახებ ითქვა, რომ მას არ უნდა ჰქონდეს ავტონომიური წარმონაქმნის სტატუსი. ასეთი მიღვმება ძალიან ცუდია. როგორც არ უნდა ყოფილიყო ისტორიულ წარსულში, დღვენდელობა გააჩვენდეს, რომ სამხრეთი ისეთი არის ჩვენგან არა კონტროლირებადი, თვითგამოცხადებული, ასე ვთქვათ, არა კონტროლირებადი, ჩვენი დამოკიდებულება ამ არშემდგარი “სახელმწიფო”.

რეგიონისადმი ისეთია, რომ თითქოს პრობლემა უკვე გადაწყვეტილია და ძალიან მარტივია ამ საკითხის მოგვარება. ასეთი შეხედულება მცდარია.

ორი უკიდურესობა ყოველთვის თავს იჩენდა ხოლმე ჩვენს ახლო პოლიტიკიში, გამსახურდიას დროს, როდესაც ვამბობდით, რომ უნდა გაუქმდეს აჭარის ავტონომია, ძალიან კარგად გვახსოვს, როგორი განწყობილება იყო ამ საკითხისადმი მაშინ მოსახლეობის აბსოლუტურ უმრავლესობაში, მათ შორის აჭარაში. ამის მომზრე იყო თითქმის ყველა. არა და, რა სწრაფად შეიცვალა გუნდება-განწყობილება, როგორც ძალაუფლების გადანაწილება მოხდა აჭარაში. დღეს აჭარის ავტონომიის გაუქმების შესახებ ხსამაღალი განცხადება ნიშავს ქვეყანაში ლამის დესტაბილიზაციის გამოწვევას.

არ არის საჭირო რეგიონების სტატუსის ხელოვნურად აწევა, მით უქმეტეს აფხაზეთის სტატუსით დასახლოებელად, თუმცა მაშინ ესეც ჩვენი გულუბრყვილი ფანდი იყო - გვინდოვა, რომ აფხაზეთი და, ვთქვათ, კახეთი ერთნაირი სტატუსის ყოფილიყო.

ჩვენი ამჟამინდელი სამხარეო სტრუქტურები შეუძლებელია, რომ უფრერაციის სუბიექტები იყოს. სამხარეო მიღვომა, მართავდად არის ეკონომიკის ოპტიმიზაციის სუბკრი. ეს არის მართვის და არ სახელმწიფო ხელისუფლების გადანაწილების საკითხი. ბუნებრივია, ამ პროცესში მაქსი-მაღარად უნდა იყოს დეცნტრალიზებული ძალაუფლება და უფლებამოსილების გამოვლინა უნდა ხდებოდეს სწორედ იმ სტანდარტებით, რაც დღეს კროპაში არის მიღებული.

საქართველოს ფედერალიზაციის პრინციპები...

ამიტომ მეც ასმეტრიული რეგიონალიზმის მომხრედ გამოვიყოვა. აფხაზეთი, აჭარა, სამხრეთ-ოსეთი უფრო ძალაულ დონანი ერთეულები უნდა იყოს, მხარეები კი – გაცილებით ძალალი სტატუსის მქონე.

რაც შეეხება ეკონომიკურ ნაწილს.

სეპარატიზმის ეკონომიკური საფუძვლიც აქვს.

სეპარატიზმი, ანუ ქვეყნის ამა თუ იმ რეგიონის სწრაფვა გამოვიყის, განცალკევებისაენ ვლინდება სხვადასხვა სფეროში, რომელიანგ ერთ-ური მნიშვნელოვანი ეკონომიკა. სეპარატიზმის ეკონომიკური მხარე ხშირად გადამწყვეტია. ეკონომიკური პროცესი შეიძლება სეპარატისტული დღების წყაროდაც იქცეს. სხვა მხრივ, სეპარატიზმი ყველაზე თვალსაჩინოდ სწორებ რეგიონის ეკონომიკურ ცხოვრებაში, ცნობილ მისი ურთიერთობების ხასიათში ვლინდება.

სეპარატიზმის გამოვლინება, რა თქმა უნდა, ცვლილების ერთ და იგივე არ არის. ზოგჯერ იგი ექსტრემისტულ ფორმებს იძენს, ზოგჯერ კი უფრო რბილს. აუცილებელია გავაზროთ, თუ სად გადის საზღვარი სეპარატიზმსა და ადგილობრივი თვითმმართველობის, რეგიონის გარკვეული ეკონომიკური დამოუკიდებლობის სავსებით ბუნებრივ მოთხოვნას შორის.

სეპარატიზმის (მათ შორის ეკონომიკურს) შეიძლება სხვადასხვა ფაქტორებამ შეუწყოს ხელი:

გეოგრაფია

ესაზღვრება თუ არა რეგიონი უცხო სახელმწიფოს (დამამტკიცებული ფაქტორი შეიძლება გახდეს ისეთი კოსტარიკა,

როდესაც რეგიონის მოსახლეობა იგივეა ან ენათესავება მოსაზღვრე ქვეყნის ეთნიკურ შემადგრილობას);

აქვს თუ არა რეგიონის გასასელებლი ზღვაზე (ანუ არიან თუ არა რეგიონები იზოლირებული ქვეყნის შიდა ტერიტორიით);

საგარეო გარემოცვა

საზღვარგარეთ არსებობენ თუ არა ისეთი ქვეყნები ან ძალები, რომელიც დაინტერესებული არიან ქვეყნის დასუსტებით ან დაშლით (ან მისალოდნელია თუ არა მის წინააღმდეგ პირდაპირი აგრძელა);

ეპონომიკური მნიშვნელურობა

არის თუ არა ქვეყნაში ისეთი ეკონომიკური ინფრასტრუქტურა, რომელიც მჭიდროდ აერთიანებს რეგიონებს (რეინიგზა, ერთანი ენერგეტიკული სისტემა, გაზსაღებები და ნავთობსაღებები, ტელეკომუნიკაციები და ა.შ.);

საწარმოო პრიცესი

რამდენად არიან ერთმანეთთან კოოპერატურებული ქვეყნის სხვადასხვა რეგიონების საწარმოები (მაგალითად, საავტომობილო წარმოება დამოკიდებულია ათობით მოწოდებელთან, მაშინ როცა აგურის გამოშეებას მხოლოდ ადგილობრივი ნედლული ესაჭიროება);

ფლობდა და საგადასხადო სისტემა

რამდენად მყარია საფინანსო-საგადასხადო და საბანკო

საქართველოს უფლეროდაზნუაბის პერიექტითვები...

სისტემა. დამოკიდებულია თუ არა რეგიონები ცენტრალური ბიუჯეტის ტრანსფერტებზე, როგორია “დემონეტიზაციის” დონე (ანუ ადგილობრივი ვალუტის გამოყენებისა და მისი დანერგვა ძალუტით ან ბარტერული საქართველოგაცვლით უცხო ქვეყნების ვალუტით ან ბარტერული საქართველოგაცვლით ჩანაცვლების ხარისხი).

ეს უკანასკნელი იწვევეს ეკონომიკური სივრცის დატუცმებას, რეგიონების სამუშაოების იზოლირებას და მოწოდებულ გაუცხოებას ქვემის დანარჩენი ნაწილითაგან; მათ შორისმარტენ გაუცხოებას ქვემის დანარჩენი ნაწილითაგან;

პოლიტიკური სტრუქტურა

რამდენად არის უზრუნველყოფილი ქვეყნის მთლიანობის საუფლებელი კონსტიტუციით. ოჯველი თუ არა ადგილობრივი საკანონმდებლო აქტებით სახელშრიფოს ძირითადი კანონი და რა მექანიზმები არსებობენ ასეთი წინააღმდევობების წარმოქმნის თავიდან ასაკილობად. რამდენად იპტიმალურად არის განაწილებული უფლებამოსილებები ცენტრსა და რეგიონებს შორის;

როგორია საარჩევნო კანონი (მაგალითად, საპარლამენტო არჩევნები ერთიანი პარტიული სიით თამაშობს არჩევნები ერთიანი პარტიული სიეკვეთისას). როგორც რეგიონული ან გამართიანებულ როლს, ისევე, როგორც რეგიონული ან გონიერი ნიშნით პარტიების შექმნის კონსტიტუციური აკრძალვა);

არის თუ არა ისეთი ანგარიშგასაწევი პოლიტიკური ძალა (პარტია), რომელიც მოქმედებს მოედონი ქვეყნის ძალაშიამით და რომელიც გამოდის იზოლაციონისტური მოთხოვნებით;

არის თუ არა ქვეყნაში ხელისუფლების ორი ან მეტი

პოლიტიკური ცენტრი, რომელგაც იბრძებან ძალაუფლებისათვის და რომელგაც ქვეყნის კონტროლისათვის პრეტენზიას აცხადებენ.

სეკანატიზმის ძირითადი გონიომიკური ნიშნები შეიძლება შემდეგი სახით დახასიათდეს.

1. რეგიონში ეროვნული ვალუტის მიმოქცევის დონე.

ეროვნული ვალუტის ქვეყნის მთელ ტერიტორიაზე მიმოქცევას, ეკონომიკურთან ერთად, უზრიშვნლოვანების პოლიტიკური დატვირთვაც გამართა. საქართველოში 1995 წელს ლარის ერთადერთი საგადამხდელო საშეაღებად გამოიცხადების მოუხედავად, ჯერ კიდევ არის სახელმისამართის რეგიონები, სადაც ლარის პოზიციები არაბერია (მაგალითად, ახალქალაქი, ნინოწმინდა, წალკა, ყაზბეგი და სხვა). თუმცა, რესერვის საუზიანოს კიზითისას შემდეგ ლარისამდი ისტურეს ამ რეგიონების მოსახლეობის შერიდან გარკვეულწილად გაიზარდა. ლარის მიმოქცევის არალის გასაფართოებლად საჭიროა:

შესაბამისი ნორმატიული აქტების დაცვის უზრუნველყოფა. ამისათვის აუკილებელია როგორც ეკონომიკური, ასევე ადმინისტრაციული საჯერელის ზომების გატარება;

რეგიონებში საქართველოს კომერციული ბანკების ფილიალების გახსნა. დასაშვებია ასეთი ბანკებისათვის გარკვეული მასტიმულირებელი შეღავათების მიცემა;

აუკილებელია რესერვისა და სამშვიდობო ჯარების მოსამსახურთა და მომსახურების პერსონალის ზელფასების

საქართველოს უკდურალისაცამ პრინციპები...

გაცემ მხოლოდ ლარჯში; ლარის გაცელით კურსის სტაბილურობის უზრუნველეოფა, რაც ამ ეტაპზე მცარი ფულადსაკრებიტი პოლიტიკის გატარებასა და საერთაშორისო საინიციატივას მოიხსენიერების რეალიზაციას მოითხოვს;

სახელმწიფო ბიუჯეტოან რეგიონის ურთიერთობების მოწერიგება;

რეგიონთაშორისი საგაჭრო-ეკონომიკური კავშირების წარმართვა მხოლოდ ეროვნული ვალუტის გამოყენებით.

2. რეგიონის ფინანსურ და სამეწარმეო კონიტაში ქართველი მოახლეობის ხვდერითი წილის ზრდის ხელშეწყობა.

ეს უნდა ხდებოდეს მხოლოდ ეკონომიკური და არავითარ შემთხვევაში დისკრიმინაციული ღონისძიებების გატარების შედეგად. ამ მიზნით საჭიროა:

რეგიონებში ქართული კანტატალის გაზრდა (მათ შორის უცხოულის ფარმაციის მონაწილეობით ერთობლივ საწარმოების შექმნით);

ცალკეულ რეგიონში რეალური ინკვესტიციის გაზრდა. ციელების შემთხვევაში შედაგათვების მექანიზმის ამოქმედება.

3. რეგიონისა და ცენტრის საშინაო და საგარეო კუნიომიკური ინტერესების შესაბამისობაში მოყვანა ქვეყნის ერთიანობის შენარჩუნების ერთ-ერთ მთავარ წინაპირობას წარმოდგენს. ეს მეტად როგორი და ხანგრძლივი პროცესია, რომელიც თანმიმდევრული და წინდახედული სახელმწიფო პოლიტიკის გატარებას მოიხოვს. რეალობა გვიჩვენებს,

რომ მხოლოდ კანონებითა და დეკრეტებით სახელმწიფო კრონიკობის შენარჩუნება შეუძლებელია. მისათვის საჭიროა რეგიონისა და ცენტრის ეკონომიკური და ამის საფუძველზე, სოციალური და პოლიტიკური ინტერესების დასხლევება, რაც შესაძლებელია მხოლოდ:

რეგიონალურ საინიციატივით პროექტებში ცენტრისა და სხვა რაორნებიდან მცირდების აქტივური მონაწილეობით;

სახელმწიფო ღონებზე საერთაშორისო მოლაპარაკებების პროცესში რეგიონალური ინტერესების გათვალისწინებით;

სახელმწიფო ბიუჯეტში რეგიონალური მოთხოვნილებების გათვალისწინებით.

დროულად და სწორად განსაზღვრული სოციალურ-ეკონომიკური და პოლიტიკური ღონისძიებების რეალიზება საშუალებას იძლევა შეიზღუდოს სეპარატიზმის ნეგატიური გამოვლინებები, რაც, საბოლოოდ, ხელს შეუწყობს სახელმწიფოს მოლიანობის განმტკიცებას.

ელგუჯა მენაბდიშვილი

დღევანდელი საუბრის თემასთან დაკავშირებით ღიად ვსვამ ასეთ კითხვას: სახელმწიფო მოწყობის პრინციპს რისთვის ვიღიბთ: ეკონომიკური აღმავლობისთვის? ტერიტორიული მოწყობისთვის? თუ ეთნიკური თავისთავადობის საკითხის გადაწყვეტისათვის?

სახელმწიფოს ერთიანობის მექანიზმი გვიჩნდა. გარკვეულ სირთულეებს ქმნის ეთნიკური მრავალგვარობა. ეთნიკური ერთოვაროვნება რომ ყოფილიყო, მამინ ტერიტორიული მართვა იქნებოდა მხოლოდ მოსახვარებელი და არა სხვა რამ. დღეს ჩემი სხვა პრობლემებთან ერთად მდგრამარებას გვირთულებს, გვაწუხებს მრავალეთინიკურობა, რადგან ეთნიკურის უკან დგას ეთნიკური თავისთავადობა, ეთნიკური ინტერესები.

აფხაზეთის პრობლემა შეიძლება ბევრმა სხვამ და მათ შორის ერთმა მიზეზმა წარმოჭრა. ეს ერთი იყო სწორედ თავისთავადობასთან დაკავშირებული, როდესაც მან იგრძო, რომ ფიზიკურად თავის არგალში მას გაუჭირდა უმცირესობაში ყოფნა და ვერაფრით ვერ ამოვიდა, თავი ვერ დააღწია უმცირესობის მდგრამარებობას. მიუხედავად იმისა, რომ იგი განიცდიდა ბუნებრივ მატებას, ეს საქმეს ვერ შევიდა, რადგან მის ბუნებრივ მატებას სხვებისას, კრძოდ ქართველებისას, ვერ აღმატებოდა. ეთნიკური თავისთა-

ვადობის, როგორც უუნდამენტალური ატრიბუტისათვის ზრუნვა შესანიშნავად გამოიყენა გარეშე ძლიშ და გამწვავებით მითება იქმდე, რომ თავისთავადობის გადაწყვეტის ყველაზე უყდრისის გზა მოახებინა. ამ გზაზ კა კიდვე უფრო გაართულა, დამბის მდგრამრებობა.

აქედან გამომდინარე დღეს ჩვენ ვიხილავთ საკითხს: იყვნენ თუ არა ჩვენს ტერიტორიაზე, საქართველოს სახელმწიფოებრიობაში ერთოსები? პქონდათ თუ არა ცალიერების მოწყობის ისეთი ფორმა, რომელიც მათ თავის-თავადობას რამე საფრთხე არ შეუქმნიდა? — მათ პქონდათ სრული უფლება და შესაძლებლობა თავის განვითარებისა, ასევე დროის მათი თავისთავადობაზე ზრუნვა წინააღმდეგობაში რომ არ მოვიდეს, რათა არ დაუპირისპირდეს ერთიან სახელმწიფო ობიექტების.

სხვათა შორის, აქრიფის კონსტიტუციაზე როცა კლაპარაკობთ, იქ ყოველთვის არის მკაფიო ნორმა, უფლება, რამდენიც უნდა, იძღვნი იზრუნოს ყველა ეთნიკურმა ჯგუფმა თავის თავზე მოილოს ყველავერი, რაც ამისთვის საჭიროა, ოღონდ, არავითარ შემთხვევაში ეს ზრუნვა და საქმიანობა სახელმწიფოს ინტერესებს არ უნდა დაუპირისპირდეს. წინააღმდეგ შემთხვევაში ხდება მისი აღკვეთა. იმ სახელმწიფოსთვის ამ პრობლემის გადაწყვეტა ითლია, რაღაც სამისიც ყველა ბერკეტი გააჩნია. ჩემითვის, როცა მხოლოდ გვალიბდებით, როცა ეს მხარე პირიქით ჩვენს საწინააღმდეგოდ იქნა მოწყობილი, ეს ითლი გადასაწყვეტი არაა, რადგან აქ ინტერესაც, უნდობლობაც და ბევრი სხვა რამ მუშაობს, როგორც ხელის შემშლელი. მე მქონდა აფხაზეთში ურთი-

საქართველოს ფედერალისაცის პერსპექტივები...

კრონხები, რაღაც 1967-1968 წლიდამ კროვნულ საკონხებზე ვმუშაობდი ჯერ მიკროლონებზე, შემდეგ მაკროლონებზე. მე მაცემდა ერთი რამ: აფხაზებში იყო ქართველისადმი უნდობლობა და იყო არ სუსტდებოდა.

საქართველოს კომპარტიის ცკ საზოგადოებრივი აზრის ცენტრში მუშაობის დროს იყო ასეთი შემთხვევა: ერთ-ერთი სოციოლოგიური გამოკვლევისათვის სოხუმში გაზაფირილ იქნა კოთხვარი. იქნდნ დარეკებს და სასწავლოდ მოითხოვეს ჩემი ჩასვლა. ცენტრის ხელმძღვანელის მითითებით პირდაპირ განყოფილების სხდომიდან მომიხდა გამგზავრება. ჩავედი და გათრკვა, რომ იქ შეშფოთებულები იყენებ მხოლოდ იმიტომ, რომ ანკეტში შეტყინილი იყო კითხვა „ოჯახში რომელ ენაზე საუბრობთ?“ გაჩნდა ეჭვი, რომ ვიღაცა რასაცას აუცხაბს, თანაც მაშინდელი აფხაზური ხელისუფლების დონეზე. ვიღრე ასეთი უნდობლობა არ დაიძლება, ჩვენი ურთიერთობები მათონაც და სხვებთანაც გართულდება.

საქართველოში ყველა ჟონისი უნდა ზრუნავდეს თავის თავზე, ვითარდებოდეს. ჩვენს სახელმწიფო მოწყობის პროგრამაში ზის თუ არა ყველაფერი, რაც აფხაზებში აფხაზის კულტურას, მისი ერთიანობის ცნობირების ჩამოყალიბებას ხელს შეუწყობს? გვაქს ჩვენ ამის პროგრამები? ადამი, ამაზეც გვაქს ჩვენ საზრუნავ-საფიქრი. აფხაზებმა უნდა დაიხახოს, რომ მისი გამრავლებისა და თვითშეახვის გზა საქართველოშია, ქართველებთანა. ეს არის გასათვალისწინებული, თორჩებ მარტო დალარაციებით საქმეს ვერ კუმელით. შემდეგ, ჩვენ გვაქს უცნაური მიმართება: ყველა

ჟონიკურმა ჯგუფმა უნდა იცოდეს, რამდენად და რაზე შეიძლება მათზე ზრუნვა და რაზე არა, რა შეიძლება მიიღოს საქართველოდან და რა არა.

თუ მსოფლიოს ყველა მრავალეროვნულ სახელმწიფოში აღვიდო აქვს ბუნებრივი ასიმილაციის პროცესი, ეს პროცესი აღინიშვნილ საქართველოშიც, ოღონდ არა გაქართველების! კინც კი იყნობის სათანადო მასალებს ბოლო 60-70 წლის მანძილზე, მისთვის ნათელია, რომ საქართველოში არასრიოს არ ხდებოდა გაქართველება არაქართვლი ემნიური ჯგუფებისა იმაზე მტკად, ვიღრე გარუსება ყველგან ინტენსიური გარუსების ტენდენცია აღინიშვნილ და მანც იმპერიას საქართველოს არასალებრინ. კრისტენითი გამონაკლისი ისები და სისხებია, როდესაც გაქართველიბელი მტკად, ვიღრე გარუსებული. გაქართველების წყაროს წარმატებები ისი, არ ყოფილ სამხრეთ ისეთიში, არამედ გარეთ. სამხრეთ ისეთში თვით ქართველის გარსებრივ ხდებოდა. ხოლო სომხეთის გაქართველება გვხვდება არა ჯავახობის, არამედ კახეთის, ქართლის რეგიონებში. მაგრამ ეს ყველაფერი ხდებოდა იმიტომც, რომ მათი ნაწილი რელიგიურია, ისტორიული ეთნოების სიმხები კა არ იყენებ, არამედ გარკვეულ პარობებში ტერტერას მიერ მოათლები.

დაგვა მეორე რიგის საკითხი. ბატონიშვილი რომან გოცირიძემ აღინიშა, რომ რეგიონებთან მიმართულაში ჩვენი ხელისუფლება შეკდომებს უშვებდათ და ახლაც უშვებს. ამ რამდენიმე წლის წინ, ამსახურდამს უნივერსიტეტის ირმა სტუდენტმა მაგისტრის ხარისხი დაიცა ჯავახეთის სიმხებზე. აღმოული აქვთ ინფორმაცია პარტული, სახელმწიფო, განათლების, მუნიციპალიტეტის წარმომადგენლებისგან და უცნაურად აშენებენ. შეფასებები

საქართველოს ფედერალუნიკას პრინციპები...

არის ობიექტური, დადგებითი, ამასთან ერთად არის ტენდენციურიც, არამატიკულურიც. ყველაფერი მიღის იქთქენ, რომ დასაბუთოონ ეროვნული სომხერი პარტიის შექმნის აუცილებლობა და, რაც მთავრია, ხაზი გაუსვან ჯავახეთის აუტონომიის მოხხოვას. ალფონს გასაგება, მსგავსი აზრების გაფრცელება რამდენად ხელს უწყობს დაძალულობას.

საკითხავას, კვენით თუ არა ჩვენ იქ ისეთ ვითარებას, როდესაც მათ ჩვენთან მოსელის მოზოგნილება ექნებათ და არა წასვლის? სამწუხაროო, პასუხი უარყოფითია. არა და ცნობილი ფაქტია, როდესაც დანისა და გერმანიას შორის ტერიტორიული დავის გამო რეფერენციული ჩატარდა, გერმანული დასახლების სიფლებმაც კ რეფერენციულშე მხარი დაუჭირება არა გერმანიის, არამედ დანის სახელმწიფო კოფანას, რადგან მათი ეროვნობური ურთიერთობა და ცხოვრება დაკავშირებული იყო დანისთან და არა და ცხოვრება დაკავშირებული იყო აშშ-ში გერმანიასთან. არის კიდევ მეგარი სხვა ფაქტები. აშშ-ში აღწერების მონაცემების შედარებაშ აჩვენა ინდიელთა ერთობ დიდი ზრდა. იგი არაფრით არ თავსდებოდა ინდიელების დომინაციულ პროცესზე. ასეთი ზრდის მიზეზი აზრიჩნდა ინდიელებისთვის დაწესებული შეღავათები. შეღავათების გმო ბევრმ ამერიკელმა ინდიელობა ისურვა და გაინდიელდა!

კატარებთ თუ არა ქვეყნის რიგ რეგიონში ეკონომიკურ და სოციალურ პოლიტიკას, რომ იქ ჩვენი სახელმწიფოს ინტერესებით, ჩვენთან ერთად ყოფნის სულისკვეთებით ცხოვრობდნენ? ჯავახეთში ამ მხრივ ბევრს ცუოდავით და ცოდვათ. ამიტომ, გვინდა თუ არ გვინდა, იქ ყალიბება ჩივნგან დაცოლების, ჩევნგან გაცილების გროვნა.

პროცესები, სხვათა შორის, აფხაზეთშიც გვქონდა, რადგან აფხაზეთში ნაკლებად კმაყოფილდებოდა აფხაზების ინტერესები. აღილობრივი კადრი ძირითადად მზადდებოდა საქართველოს გარეთ. თუმცა მარტივი ჰეშმარიტებაა, რომ სწორებ კადრი აყვანიბებს და ხელს უწყობს ერთა შორის ურთიერთობას. ნახეთ ნებისმიერი დარგი, მათი კადრი მზადდებოდა ძირითადად საქართველოს გარეთ, როგორც წესი, რუსეთში.

მე მიგითითებთ იმ შეცდომებზე, რომელიც აღარ უნდა დაუუშვათ, თუ გვინდა ქვეყნას ინტერირებული იყოს. საბაზო ეკონომიკა კონტროლს აღარ ექვემდებარება. ტელეფონების ზრდის ტოკიოში შეიძლება მილიარდი იყოს, მაგრამ გააჩნია ის ზარი საქართველოს პროდუქციის ბაზარს კედებს იქ, თუ, პირიქით, საქართველოში ქმნის მის ბაზარს. ეს საკითხები თუ არ მოგვარდა, დიდ პრობლემებს შევევიწინის. ასევე მოსწავლე ახალგაზრდების გამოკლეუაში, რომელზედაც ზემო მოგახსენეთ, საოცარ დაუცვერობასთან გვაქვს საქმე: საქართველოს ხელისუფლება არ ზრუნავს იმაზე, რომ ჯავახეთში საქართველოს პოლიტიკა და ქართული ინტენციებები კრიტიკული იყო. სკოლებში ამ მმართულებით არა თუ რამე კეთდება აქ საერთოდ ქართულისა ან კერძოდ, ქართული ენის დასამკაიდრებლად, არამედ ისიც არ იციან, რა ისწავლება რაონეულ სკოლებში. მეტიც სასწავლო პროგრამა, სახელმძღვანელოები იქმნება არა თბილისში, არამედ კრეატიული! გასაგება, რომ ეს დაუცვერობას სკოლებში.

სხვათაშორის, მშენებელთა სტუდენტების გამოკლეუაში ხაზებსმულია, რომ ჯავახეთში გამწყობილება აუტონომიისადმი

საქართველოს ფედერალიზაციას პრინციპები

ძლიერია. სომხების მსჯელობა ითვალისწინებს საქართველოს ოსტატების გამოცდილებას: თუ შეიძლება იყოს ოსტატის ატონობიური კრიტიკული საქართველოში, რატომ არ უნდა იყოს სომხების ჯავახებში, აյ ხომ მოსახლეობის უმრავლესობას სომხები წარმოადგენჩ?! საკროიდ, ჩვენი სახელმწიფოს ფედერაციული მოწყობა ყოველ მხრივ უნდა იყოს გაუზრუნველი, უნდა იყოს გათვალისწინებული მისი დადგენითი და უარყოფითი შედეგები.

მე ვოგლი, რომ აუცილებელია ერთანი ცენტრის შექმნა, რომელსაც დაევალება ამ საკითხების მოგვარება და ინტეგრაციული პროცესებისათვის ხელსაყრდნი წინაპირობების შემთხვევა.

ჩვენდა საუბედუროდ მემკვიდრეობა სხვაგვარი გავაქვს. დღეს საქართველოში ცხოვრობენ ვონიერი არაქართველნი, რომლებმაც თავისი შემობლიური ენის გარდა ხშირად სხვა ენა არ იცან. აქედან ბევრ იბეჭებტურ სიმულებთან გვაქმნება საქმე.

ჩვენ კარგად უნდა ვიცოდეთ, რა შედეგები მოყვება ვონიერად, კულტურულად, სოციალურად ჩვენს მიერ გადადგმულ ნაბიჯებს. წინააღმდეგ შემოხვევაში შეიძლება დავკარგოთ უფლება კუთხრათ შთამომავლობას, რომ ყველაფრი გავაკეთოთ ქვების მთლიანობის გასამტკიცებლად და მისი განვითარებისათვის.

სურვილის სახით: ხომ არ იწებოდა ურიგო დღევანდელ შეხვედრაზე დასტურ საკითხებზე ახლო მომავალში ჩატარებულიყო ხელმოქმედ სამეცნიერო კონფერენცია სათანადო რეკომენდაციების შესამუშავებლად?

ანზორ თოთაძე

ქართველი კაცის ისტორიული ცნობიერება უპირველესად იმაში მდგომარეობდა, რომ მას ეროვნული ერთანობის გრძელება არასოდეს გაქრობია. ეროვნული ერთანობის შენება შენარჩუნებულ იქნა საქართველოს სამეფოს დაშლის შემდეგაც, იმ ხანაშიც კი, როცა ქვეყნა ყველაზე დიდ სამეცნიერო და პოლიტიკურ დაქვეთვებას განიცდიდა. XVI საუკუნის ქართველი ისტორიკის ფ კორგოვის 1555 წელს ირანსა და თურქეთს შორის დადგებული ხელშეკრულების შესახებ რომ მოგვითხრობს, შეხმაგას: “ხოთქარმან და ყანამან საქართველო შუა გაიყვეს: სამცხე და ქორთლი და კახეთი - ყახსა, იმერეთი, ოდიმი და აუხაზუთი, გურია და ლაზის ქვეყნა - ხოთქარს დარჩან”. იგივე აზრი - ეროვნული ერთანობის იდეა გატარებულია 1703 წელს არჩილ მეფის მიერ რუსეთის ხელისუფლების მმართ წარმოდგენილ კრო-ერთ დოკუმენტში - ჩვენი მიწები - იმერეთი, სამცხე, საათაბაგო, სამეგრელო, გურია, აფხაზეთი და ჯიქეთი - ნაწილი სპარსელებმა და ნაწილი სულთანმა მითივისა.

ამდენად, ისტორიულად ქართველებს ყოველთვის ჰქონდათ ერთანობის გრძნობა. ეს უნდა იყოს ყოველთვის გათვალისწინებული, როდესაც საკითხი ეხება ქვების აღმინისტრაციულ-ტერიტორიულ მოწყობას. ძნელად

საქართველოს ფედერალიზაციას პერიოდისთვის...

მონახულობა საქართველოს ფედერალიზაციის მომხრე ქართველი, რომ არ არსებულიყო ავტონომიების პრობლემა. 20-იანი წლების ეწ. ფედერალისტებიც კი არ ყოფილან ფედერალიზმის მომზრება. ისინი უძრავოდ სხვა გამოსაყალს ვერ ხდებოდნენ. მაშინაც, როგორც დღეს, მოცუე საუკუნის დასასრულს, პრობლემა დაისვა ძირითად აუხაზუოთან დაკავშირებით.

ამ პრობლემას კი ხელოურად გვიქმნიდნენ გარეშე რეაქციული ძალები, რომელიც ეკრძნობოდნენ ჩშირად მათ მიერვე შექმნილ სეპარატისტულ ძალებს. მათ განსაუკრძალი მოახერხეს მდგომარეობის უკიდურესად დამახა, ურთა შორის მტრობისა და შუღლის გადავიცხა აუხაზუთში. კომუნისტური მმართველობის 70 წლიან პერიოდში ამისათვის სათანადო ნიადაგიც მომზადდა, თუმცა რუსეთის იმპერიული ზრახვების შედეგად კონფლიქტებს არი საუკუნის ისტორია აქვს.

ჯერ კიდევ 1820-იან წლებში საფრანგეთის კონსული თბილისში ჟაკ ფრანსუა გამბა რუსეთის მთავრობას შემდგენ სიტყვებით მოძრავავდა: გავრის ადგილმდებარეობა ძლიერ მოხერხდებულია, რუსეთის მთავრობამ ყურადღება უნდა მიაქციოს ამ ადგილს და მისი ხელში ჩაგდება უპირველესი მნიშვნელობას ამოცანად უნდა დაისახოს, თუკი კავკასიის ხალხების საბოლოო დამტმინება და დამორჩილება სურს. მაგრამ რეს მოხელეებს გამბას გარეშეც ყურადღება პქნიდათ მიქვეული ამ ადგილისათვის. ამავე სანქტში გენერალი პასკვიჩი ნიკოლოზ პირველს არწმუნებდა, რომ კავკასიის საბოლოო დაპყრობა შეიძლება მოხერხდეს მხოლოდ შავი

ზღვის სანაპიროების დაყრიცხისა და კოლონიზაციის შემდეგო. შევად საინტერესოა ამ ხსრივ „კავკასიის დატებულორის“ ა. ერმოლოვის 1820 წელს დაწერილი წერილი რუსეთის საგარეუ საქმეთა მინისტრისადმი. ამ პერიოდში რუსეთის გარნიზონში დიდი სიკვდილიანობისა და დი ბლომატორიი სინეგლების გამზ რუსეთის საგარეუ საქმეთა სამინისტროში დაისვა სოხუმისა და ავხაზეთის ოუკეთისათვის დაბრუნების საკითხი. ა. ერმოლოვი საგარეუ საქმეთა მინისტრის წერდა იმს შესახებ, რომ სოხუმი წარმოადგენდა აღმოსავალეთ შავიზღვისათვითში რუსეთის დასყრდების. იგი გადადგიმით იმუქრებოდა თუკი სოხუმის თურქებს დაუბრუნებოდნენ. სამინისტრომ დაკავშირდებოდა ა. ერმოლოვის მითხვენა. ამდენად, რუს მოხელეებს კარგად ესძირდათ, თუ რა მნიშვნელობა პქნდა სოხუმსა და მოლიანად აუხაზუთს, საქართველოს ამ ძირითად კუთხეს, კავკასიაში ბატონობისათვის.

ახლა შეიძლება იმს შესახებაც თოქას, რომ ახალი პატარა სახელმწიფოების წარმოქმნა მწვევე კონფლიქტურ საომარ მოქმედებათა გარეშე თთოქმის შეუძლებელია. ასეთი კონფლიქტისა, როგორც პარაქტიკაზ გვიჩვნა, ფართო ხასათს იღებენ და, არც ისე იშვათად, შორდებიან ერთი ქვეყნის საზღვრებს. ამიტომ გაერო მკაცრად უჭირს მხარს ყოველი ქვეყნის ტერიტორიულ მოლიანობას.

ამფად მსოფლიოს ხალხთა ენების რაოდენობა 4-5 ათასს აღწევს, ხოლო ხალხთა რაოდენობა დაახლოებით 3 ათასს უდრის. აღვითი წარმოსადგენია, რას დაგმსგავსებოდა მსოფლიო, როგორიც იწეროდა მისი მომავალი, როგორ სისხლისმღვრელ ბრძოლების აღმი გაეცვლდა ჩვენი პლანეტა

საქართველოს ფედერალიზაციის პერსპექტივები...

ამ ხალხებმა დამოუკიდებლობა და (კალქ) სახელმწიფო უკიდისობრიობა რომ მოითხოვონ და თავიანთი მიზნების პრაქტიკულ განხორციელებასაც შეუძნენ. მაგალითად, ინდოეთში მოსახლეობის 1951 წლის აღწერით 845 წანა და დაღლებტი არსებოდა. ამ შერიც იქ პერმადც დახულოებით ანალოგორიზა მდგრადარიგია. ინდოეთში 29 კონსი, თითოეული ცალკალქ, მილიონზე მეტი კაცი ითვლის, ხოლო 13 კონსი - 10 მილიონზე მეტის. ასევე მრავალგროვნულია ჩინეთის სახელმწიფო და ბევრი სხვა დიდი თუ პატარა ქვეყანა. ბუებრივია, არც ინდოეთი და არც ჩინეთი არ დაუშევებს თავისი ქვეყნის ტერიტორიული მთლიანობის დარღვევას. სწორედ ამიტომ, მაგალითად, ინდოეთის ხელისუფლებას მეტად დიდი ბრძოლა უხდება სეპარატისტული მოძრაობის წინააღმდეგ. როგორც ვიცი, თვით ამერიკის შეერთებულ შტატებში მოთხოვნა ან მოქმედება შტატებს შორის ტერიტორიის გადანაწილების ან მათი გამოყოფის შესახებ ხანგრძლივი პატიმრობით ისჯება.

აյ აჭარის შესახებ ითქვა. აჭარის რომელ ავტონომიაზე შეიძლება ლაპარაკი, მაგრამ, როგორც ჩანს, არ შეიძლება მრავალი ფაქტორის გაუთვალისწინებლობა. ჯვრ კიდევ ასეთია რეალობა. გავისხმოთ წარსულიდან ფაქტი, როდესაც სოლომონ მეუღებ კრეპლეს შეერთება სოხოვა. მან უარი მიიღო, იმიტომ რომ კრეპლე მეუღე მეზობელი სახელმწიფოების ფაქტორს ითვალისწინებდა და ამდენად იმ ისტორიულ ასეუბისმებრძობასც გრძინოდა, რაც მას ქვეყნისა და ხალხის წინაშე გიასრებოდა.

მეტად მტკიცნული გადასაწყვეტილი საქართველოში ოსე-

თის ავტონომიის საკითხი. ცნობილია, რომ ცხინვალი და საერთოდ მოელი შიდა ქართლი ქართულ წყაროებში ყოველთვის განიხილება, როგორც ქართლის განუყოფელი ნაწილი, რომელიც ქართველებით იყო დასახლებული. ოსების ჩამოსახლება ქართლის მთიანეთში ძირითადად XVII საუკუნიდან იწყება. 1886 წელს რუსი ჩინოვნიკების მიერ შედგენილი საოჯახო სიების მიხედვით ცხინვალში არც ერთი ოსი არ ცხოვრობდა. მოუხედავად ამისა, 1922 წელს ყოველად უსაფუძვლოდ, ხელორმუნად იქმნება სამხრეთისეთის ავტონომიტური ოლქი და ოსებს დედაქალაქად ცხინვალი უხმოსტის. ფაქტორიული მას არ გვუთვის ავტონომია, მაგრამ, ვოიკირობ, გასათვალისწინებულია დღევანდელი რეალური კოსარება.

პრინციპში მე წინააღმდევი ვარ საქართველოს ფედერაციული მოწყობისა, მაგრამ დღეს სხვა გამოსავალს ვერ უხედავ. მიტომ უნდა ვკავშოთ, რომ შექმნილი კოიარებიდან ქართველმა უნდა მიიღოს ის, რაც მას უკუთვნის. როგორც ჩანს, კომპრომისს ვერ აცდებით: თბილისიდან უნდა მოხდეს უფლებამოსილების გონივრული გადანაწილება (ცენტრის და რეგიონებს შორის, რათა გაფართოვდეს ფედერაციის სუბიექტების მოქმედების სიერცე იმდენად, რამდენად მათი გაზრდილი უფლებები არ შეუძლის ხელს საქართველოს ფედერაციულ ხელისუფლებას შესრულოს მასი მთავარი მოვალეობა – დაიცვას სახელმწიფოს მთლიანობის ინტერესები).

ვიქტორ ლორთქიფანიძე

ჩემი შეხედულებანი განსაზღვევს საკითხზე თქვენ დაგირიგდათ ჩემი პატარა წიგნის “ქვეყნის ფინანსურული მოწყობა (ინფორმაცია განსჯისათვის)” სახით. ამტომ შეეხები მხოლოდ რამდენიმე საკითხს, რომელგანც განსხვავდებოდა შეხედულება მაქსი.

შეცდომაა ფინანსურული მოწყობაზე, როგორც აღმინისტრაციულ-ტერიტორიულ მოწყობაზე მსჯელობა, თუნდაც იმტომმ, რომ აღმინისტრაციულ-ტერიტორიულად ნებისმიერი ფორმით მოწყობილი სახელმწიფო შეძლება იყოს კონფიდენციალურაცია, უნიტარული თუ ფინანსურიული სახელმწიფო და ისიც კი, რასაც “ასიმუტრიულ უნიტარიზმი” ეძახიან.

მიშენელობა აქვს არა იმს, თუ რამდენ და როგორ ტერიტორიულ ერთეულადა დაყიფვილი საქართველო, არამედ თუ როგორ იმანილებქ ხელისუფლების სხვადასხვა დონეები ერთმანეთში სახელისუფლები სფეროებს.

თუ იღვა ჭავჭავაძეს დავესესხბოთ, უნიტარიზმი შეიძლება შევაფასოთ სახელმწიფოს მოწყობის ისეთი ფორმად, “საკა სახელმწიფო” საჭიროების საქმესაც თვით მთავრობა განაგებს და თავით საზოგადოებსაც, ყველგან და ყოველ ნაწილში. ამ შემთხვევაში მთავრობა ყოველგვარი საქმის დამწყები და მთავავა, ყოველგვარი საქმის მწარმოებელია, ყოველთვის შერუნველი და გამგება, ასე რომ ყოველივე მისგან წარმო-

სდგება და ყოველივე მას ერთვის. ამგვარი გამგეობისათვის მას საკუთარი მოქელე-ჟაცნი ყვანას, რომელიც თვით იჩქვანს, თვით ნიშავის, თვით გადააყენებს და რომელიც მხოლოდ მის წინაშე არიან პასუხისმგებელინა.”

მმართველობის ფინანსურულ მოწყობაზე (ილიასთან თვითმმართველობაზე) იღვა ჭავჭავაძე წერდა: “მეორე-გვარი მმართველობა იგია, საკა მთავრობას ხელთ უპყრია მარტო მთელის სახელმწიფოს საჭიროების საქმეზი და ყოველივე სხვა კი საზოგადოებას გაუსაცურებია, მერე ისე, ყოველ ნაწილს თავისი ადგილობრივი საქმეზი აქვს ხელშეუყვალად მინდილი. ეს საზოგადოების საჭიროების საქმეზია, ადგილობრივი განაწილებული, განიგებიან უსათური ადგილობრივი მცხოვრებთა საზოგადოების მიერ, და რომელიც ამავე საზოგადოების წინაშე პასუხისმგებელია არიან... თოთოური ნაწილი ერთისა და იგივე სახელმწიფოსა თავის საკუთარ საქმეს თვით პატრიობს, თვით უცდის და თვით პმრთავს. ერთი იტევით, ამგვარი მმართველობის დედაშირი იგია, რომ ადგილობრივი საქმეზი თვით მცხოვრებთაგან განიგებოდეს.”

საქართველოში ფუნქციონირებს ფუნქციონირებს ფინანსურულ მოწყობის ძირითადი ელემენტები, ფინანსურაციის სუბიექტები, ავტონომიური რესპუბლიკებისა და განსაკუთრებული სტატუსის მქონე თბილისის სახით. ნახევრადლებისათვის მხრივ მთავრობა – მხარეების სახით მორშენელია დანარჩენი საქართველოს რეგიონალურ ხელისუფლებებად, ფინანსურაციის სუბიექტებად, ფინმინისტრის კონტრულები.

იღვა წერდა: “ქვეყნიერებას მმართველობის ორგანი-

საქართველოს ფედერალიზაციას პრომეტიფიციუმი...

აგებულება პქრნია და აქვს. თუ სადმე რამე ცვლილება არის, მაიც არ შეიძლება, რომ მხაროველობა ან ერთისკენ არ იყოს მიღრებელი, ან მეორისკენ”.

საქართველო ფედერალიზაციისკენ არის მიღრებილი. ამს თუნდაც ისიც მოწმობს, რომ შეუძლებელია და დამრუპველია ავტონომიური წარმონაქმნების განსაკუთრებული სტრუქტუსის, უნიტარული სისტემის უკრედიტად ჩამოქმედობა.

უკანასკნელ დროს მოღამ შემოვიდა ფსევდოკომისტული “ასიმეტრიული უნიტარიზმის” პრინციპთ მოწყობის ქადაგება, რომლის მაგალითად, მოპყაფი ესაკანონის მოდელი.

ასეთი დისკარმინიული მოწყობა, აღმას, დიდ პრობლემებს უწერდა ქვეყნას, რადგან მეოვე ხუან კარლოსის მეცანიერობით ესაკანონის კონსტიტუციაში შევიდა მთელი რიგი ცვლილებები. მაგალითთ, 137-ე მუხლის უკანასტრული რედაქციით: “სახლმწიფოს ორგანიზაციულ-ტერიტორიული სტრუქტურა შეიცავს მუნიციპალიტეტებს, პროვინციებს და რეგიონურ ავტონომიურ გაერთიანებებს. ყველა ესენი შეიძა საქმეების წარმოებისა სარგებლობები ავტონომით”.

მერიკული პოლიტოლოგის, ულიამ უოკრის შეფასებით, ქვეყნა ფედერალიზაცია მოწყობილი, თუ აკმაყიფილებს სამ მოთხოვნას:

1. როცა ხელისუფლების სხვადასხვა დონეები ახორციელება ძეგლის მართველობით უფროჭიერებს ერთი და იგივე ტერიტორიისა და მოსახლეობის მიმართ.
2. როდესაც ნებისმიერ დონეს ამართ ხელისუფლების თემდაც

ერთი სფერო, რომელსაც დამოუკიდებლად განაგებს.

3. კონსტიტუციით თუ რამე სხვა საკანონმდბლო აქტით დაცლარიტებულია ასეთი დამოუკიდებლობა.

რამდენადაც დღვევანდელ ესაკანონში სრულდება პირველი ორი პირობა, პოლიტოლოგები ესაკანონს მაცეულებებზე “გამოუკადებელ ფედერაციას” და ხუმრობენ, რომ “ესაკანონი ფედერაციაა, მაგრამ მან ჯერ ამის შესახებ არ იცის.”

ჩვენი აზრით, საქართველო იმდენად მიღრებილია ფედერაციულად მოწყობისაკენ, რომ ჩვენც შეგვიძლია მასზე იგივე ფოქვათ, რასაც ესაკანონზე ამბობენ.

თუმცა ჩვენ ვთქვით, რომ ფედერაციული მოწყობა სხვაა და ტერიტორიული მოწყობა სხვა, ეს არ ნიშნავს, რომ მათ შორის კავშირი არ არსებობს. ფედერაცია ისეთნაირად უნდა მოეწყოს ფედერაციის ტერიტორიულ და ავტოლობრივ ორგანიზაციულ ვრცელებაზ, რომ აღვილად იმართობოდეს ფედერაციული პრინციპით.

ამ თვალსაზრისით დღვევნდელი სამხარეო დაყოფა საკისებით მიესადგება პოლიტიკურ, კუნიომიკურ, სოციალურ, ბუნებრივ და ისტორიულ პარამეტრებს.

ქალაბატონ მარია ლოოფეთანიძეს ემანსოვრება, რომ 1947 წელს მთავრობის დაგაღმინებით გაუშეტი ბატონიშვილის სახელის იმსტიტუტმა დააპირა საქართველოს ეკონომიკურ-სამუშაოები დაყოფა სამუშაოები პოტენციალის, ლანდმუშტების, კლასატური პირობების, მეურნეობის ფორმების და სხვა ობიექტების მჩქრებლების მიხედვით. როცა ასეთი რუკა შედგა, მეცნიერთა გაკვირვებას საზღვარი არ პქრნდა: საქართველოს კუნიომიკური რუკა მოღიანად დაგმოხვა ქვეყნის

საქართველოს ფედერალიზაციას პერსპექტივები...

ისტორიულად ჩამოყალიბებული მხარეების კონტურებს – იგივე დღევანდველ სამხარეო დაყოფას.

კარგია, რომ საქართველოს სამხარეო დაყოფის შემდეგ წარმოიშვა ფედერაციის სუბიექტების ოპტიმალური, თორმეტიცამეტი სუბიექტისაგან შემდგარი სისტემის ჩამოყალიბების წინაპირობა.

დადგრძნილა, რომ ცნობების წელისუფლების შემდეგი დონის სუბიექტების რაოდენობის საუკეთესო მაჩვენებელია 20-მდე სუბიექტი. 30-40 სუბიექტის დროს სისტემა მნიშვნელოვანია და როცა 50 გადააცილებას, ფაქტიურად უმართავია. ასეთ „ზღვარგადაცილებულთა“ შროინდის საქართველო, რაონიულად დაყოფილი, თავისი 85 სუბიექტით მე-3 დაცილზე იწვება საფრანგეთის (94 კომუნა), რუსეთის (84 სუბიექტი) შემდეგ. საქართველოში სუფრაზე, მომლენისა რაოდენობა 30-35 რომ გადაჲჭარბებს, სუფრად კოფერ და მეორე რანგის თამადებს უნიშვავენ. რატომ არ უნდა მოვქცეთ ასევე ტერიტორიული ერთეულების დასაშვებზე მეტი რაოდენობისას?

რა გამოლის ხელს, რომ ბოლოს და ბოლოს არჩევნი შევჩეროთ საქართველოს სახელმწიფო და საბორჯეო მოწყობის ფედერაციულ პრინციპზე?

ჯერ კადეც ილიას დრის თვითმმართველობას, როგორც ფედერალიზმის ჩანასახს, გამოუჩინენ მტრები. „თვითმმართველობას ქვეყანაზეც ბევრი მტრები პავს; ბევრს უფრთხობს ტექნიკურალიოდ ძილსა და მოსვენებასა. ამბობენ სპაშრიანი საზოგადოებას რომ ეს უფლება მანიშვის, აურჩაურს მოჰყება, თავს გაიზვიდებს და მორჩილებიდან

გამოვა“.

საცარია, რომ ასი წლის შემდეგ, ისეთ განათლებულ საზოგადოებას, რომელიც აქ შეიკრიბა, უნდა შევახსნო მისაკი წერველის თოთქის და გუშინ ნათქვამი: “ფედერაცია საქართველოს კუთხითა არ არის დამტკიცებული მისი გროვისა... ერთადერთი საშუალება ჩვენში არსებული ძველი დროითგან გარდმოცემული, ერისთვის ფრიად მავნებელი პროექტისა და საქართველოს კუთხითა შროის არსებული წინააღმდეგობათა მოსპობისა. იგი არის ერთხელ და სამუდაბოდ გაღადტრა აუგაზვითის საკოხის, დაქმაყვითლება ყველა იმ პროექტისათვის, სადაც კი დაბადა აუგაზვითის შეგასი მოძრაობა.“

არჩილ ჯორჯაძეს სწავლა, რომ მომავალი საქართველო “ავტონომიის და ფედერაციის საფუძვლზე” იქნებოდა აგებული.

პრუდონმა იწინასწარმეტყველა: “მე-20 საუკუნე გახსნის ფედერაციის ერას ან კაცობრიობა კვლავ დაიწყებს ათასწლოვან განსაწმენდელს“.

მართლაც ფედერალიზაცია შეუძლება პრიცესი გახდა. ყოველწლიურად იზრდება ფედერალურად მოწყობილ ქვეყნათა რიცხვი. გაუგებარია, რატომ ვეწინააღმდეგებით ჯოუტად ციკილიზებულ და პროგრესულ პროცესს.

ლორიკ მარშანია

წუხელ ჩამოვედი მოსკოვიდან. ათი დღე გაფაგი იქ შევხვდი ბევრ ლტოლვილს. გამოვედი საერთაშორისო ფორუმზე. დავასახელე ცყველა, ვინც მოგვიწყო ეს ტრაგედია.

ექვსი წელი გავიდა. მოგზულია 16 საერთაშორისო დოკუმენტი დაჩაგრული მხარის სასარგებლობი მოხედავად ამისა, შარშან მოგვიწყებს კიდევ გალის ტრაგედია. ამიტომ, კოლეგიმ, რაღაც პრაქტიკულ გზებზე უნდა გადავიდეთ. ამ შეიძლება მხოლოდ თერატული მოწოდებით ცხოვრება.

უპირველეს ყოვლისა, პრინციპული შენიშვნა: მე ძალას მწიფოს, როგორც ნირმალურ ადამიანს, როცა ლაპარაკობენ აფხაზებზე და მხედველობაში ჰყავთ მარტო აფხაზი კრი. არასწორია ეს, როცა იქ 2/3 ცხოვრობდა და იცხოვებს ქართველი მოსახლეება. გამოძის, რომ ისინი ქართველები არ არაან, ან მხოლოდ ნახევრად ქართველებია. რატომ უნდა ითვლებოდეს თბილისელი ქართველი პირველი ხარისხის, მეორე ხარისხის კი აფხაზების ავტონომიის მცხოვრები ქართველი?! დაახლოებით ასეთი სტატუსი აფხაზებს კომუნისტების დროს ჰქონდა. ახლა ლაპარაკია იმაზე, მიუცემს თუ არა აფხაზების ავტონომია. უნდა ნათლად წარმოვიდგომოთ და გავიგოთ, რომ არძონას კი არ გაძლიერ ავტონომიას, არამედ საუბარია აფხაზების მოსახლეობის უფლებებზე!

ეს მთავარი და ამოსავალი დებულებაა. აქედამ უნდა ვიშველოთ.

თუ ბ-ნი ლევან აღექსიძე ამბობს “აფხაზური მხარე”, რას იტევის ზატულინი! გამოდის ზატულინი და ამბობს: “მე აფხაზეთში ვიცვაი”, “შევხდი პრეზიდენტ არძინბას”. როგორც კა მოშეცა შესაძლებლობა, მე მას დაუცილე კითხვა: “ბატონო ზატულინი, ხომ არ დაინტერესებულსართ, ამგანად სად არის აფხაზი ერი? ვინ დარჩა დღეს აფხაზეთში? ვალიაროთ სიმართლე: იქ მხოლოდ ყაჩაღები არიან დარჩენილნი და ჩვენი საცოდავი მოხუცები”. ჩვენ კი დაუკაირვებოდა გამჭორებთ ზატულინების ფორმულას “აფხაზურ მხარეზე”. ამთ უნდობიდე მათ ვაძლევთ სპეცულაციას შესაძლებლობას. რატომ არ ვთვალისწინებთ იმ ფაქტს, რომ დაახლოებით 50-60% საღად მოაზროვნე აფხაზმა დატოვა აფხაზეთი? ამიტომ საესებით მართებული იქნებოდა გველაპარაკა “სეპარატისტების მხარეზე”.

შემდეგ, საკითხავის, რატომ განიხილავთ თქვენ აჭარას და აფხაზების ერთ სიბრტყეში, და ბევრ ტაქეში აიგივებთ? უფრო ფრთხილ განვიხილოთ და გლობალურად ვიშველოთ ამ პრობლემებზე.

ამ შეიძლება ერთეულების საქციელი მოელ ხალხს მივაწეროთ. აფხაზები მცირერიცხოვანი კრია, უბდეური ერია. ერთი მოპატიირობის ტრაგიული თავგადასაცალი საემარისია! მაგრამ მეოცე საუკუნის დასასრულს მათ თავზე კვლავ დატრიალდა ტრაგედია, რომლის ავტორებია ბ. ელცინი, ე. პრიმაკოვი და სხვა ცნობილი რუსეთის პოლიტიკოსები (ბატონმა ნ. ლიკომ განაცხადა, ამ ცნობას

გავაკრცხულოთ მთელს მსოფლიოში).

ჩვენ ახლა სახალხო დიპლომატიით ვართ დაკავებული. მისკომი ყოფის დროს შევხვდი აჯანტებს და ქართველებს აჯანტებიდან. მე მეგონა, რომ სოხუმში ვიყავი. ერთად არიან დღე და ღამე ფინანსორურად ისინი მზად არიან ჩატუტონ ქრისტიანთს და ერთად დაუბრუნდნენ საკუთარ ქრისტიანთს.

ჩვენ ახლა გაზიოს კუშებთ. ვაგზავნით ამ გაზიოს აჯანტებში, რესეტში, ყველგან, სადაც მიგინიჭება ხელი, ვაწყებთ ურთიერთობას, შეიძლება ითქვას, სუფთა ფურცლიდან. უნდა შევიგნოთ, რომ რაც დაგვემართა, ყველის ძრალია. მაგრამ ცნოვება ვრძელდება. უნდა შევხდეთ ერთმანეთს, მოხუცი მოხუცს, ქალი ქალს, ახალგაზრდა ახალგაზრდას. ხალხი უნდა ფეხზე დავაყნოთ, მოსუმეტეს რომ 40% ოჯახებისა შერეული ქორწინების შედეგია. მერე საქმიან მრავალრიცხოვნი არიან ბერძები, იქ დაბადებული რუსები. ეს წარმოადგენს პრობლემის მშვიდობიანი გადაწყვეტილისათვის დიდ რეზურვეს.

და ბოლოს კიდევ ერთი წინადადება, თუ ამას პრეზიდენტი მოიწინებს: მოლით ვთქვა მთელი მსოფლიოს გასაგონად, რომ აჯანტებში ფაქტორუად აფხაზი მოსახლეობა თითქმის არ დარჩა, რომლის სახელითაც სპეციალისტები ზარალინები, ბაბურინები და თვითონ არინა. ამის შესახებ მსოფლიო არაფერი იცის.

ნოდარ ლომოური

მე ცოტა ჩემუად მესმის ის პრობლემა, რომელზედაც ჩვენ ვსუბრობთ.

კრძოდ, ფედერალიზმი მე პირადად მესმის ასე, რომ ფედერალიზმი ჩვენ ველისმობრივი ერთიან სახელმწიფოს, რომელშიც იქნება ირი ფედერალური (ავტონომიური) კრონები. ხოლო საქართველოს დამარჩენი ტერიტორია იქნება ერთიანი და მოლანი. აյ არაარი ფედერალიზმი ჩემვის მისაღება არ არის. დანაწილება, თონდაც მსარებლად, როგორც დღეს არის, სრულყოთაც არ უტოლება ფედერალიზმს. როგორ გინდათ ამს დარჩევათ ფედერალიზმი? მე ფიქრობ, რომ სახელმწიფო უნდა იყის უნიტარული, შხილოდ მასმი იქნება ირი ავტონომიური ერთეული - აჯანტეთი და აჭარა.

სხვაგვარად მე ვირ წარმომდგრება და ფედერალიზმად ვერ აღვიტებამ იმას, რაც არის დანარჩენ საქართველოში. ეს არის მმართველობის გარკეცული სისტემა, ეს არის ადმინისტრაციული დაყოფა და არა ფედერაციული სახელმწიფო გაერთიანება. არ გამოვრიცხავ, რომ ხალ შეიძლება ასეთ მსხვილ აღმინისტრაციულ ერთეულებად დაყოფა საჭირო აღარ იყის, მოიძებოს სხვაგვარი პრინციპი. აა ეს არის ჩემი შეხედულება ზოგად საკითხებზე.

ახლა რაც შეეხება აჯანტეთის პრობლემას.

რასაკვირველია, ჩემ თავზე მე ვერ ავიდებ იმ

პირველებით კამათი, რომელიც საქართველოს სამართლის სტრუქტურის ბრძანებულებას და რომელიც უნდა განსაზღვროს, როგორ ფედერალიზმის გვერდა ჩეკინ კონტრეტულად საქართველოს დონისა და რეგიონის ფედერალურის მიღებაში და გაღმარტები მის წევრების. მაგრამ ჩეკინ გვიმრთებს ძალას დადას სიერთხოლურ, რომ არ გადავჭარბოთ. ჩეკინ სულ იმაზე გვაქვს ლაპარაკი, რომ ღლონდ გავრთოს მდგრად, ღლონდ დავამარტინოთ ღლტოლვები, ღლონდ დაყძლითოთ ეს წინაძღვევობა და უნდა დაყიდოთ დაიმობას უნდა ჰქონდეს კატეგორიული ზღვარი, რომელის ზემოთ ასვლა არავითარ შემთხვევაში არ შეიძლება. პირიქით, ვიცალოთ, რაც შეიძლება ქვევით ჩამოვიდეთ.

ამასთან დაკავშირებით, მე მიმაჩნია, რომ არავითარ შემთხვევაში დღეს (ხაზს კუსკვეთ – დღეს) არ შეიძლება ხელის ხლება აჭარისათვის. ან ლაპარაკი იმაზე, რომ ის გურიასთან გაერთიანდეს. ჩეკინ ფედერალური უნდა გავაკეთოთ, რომ აჭარისა და აჯანყოთ სტუტგარტის ყოფილ ერთიანობა, რომ არავითარი უპირატესობა “აფხაზურ ფედერალიზმს” არ ჰქონდეს. არ შეიძლება აფხაზურმა სეპარატისტულმა ძალებმა წარმოიდგინონ, რომ მთი ბრძოლა, რომელიც იყო ანტიეროვნული, თვითონ აფხაზების ინტერესების საწინააღმდეგო, რაღაცნარი წარმატებით დამთავრდა. მე პირადად ვფიქრობ, ჩეკინ ურყევი პოზიცია უნდა იყოს – არ მიუცეს აფხაზების ფედერალურის სტატუსის ისეთი სისაკლის უფლებები, რომ სეპარატისტებმა თავიანთი თავი გამარჯვებულად წარმოიდგინონ, თუნდაც უტკირესი ზომით.

რაც შეეხება დანარჩენ საქართველოს, მე მოღლავად მომხრე ვარ იმისა, რომ ამ ეტაზზე იყოს რაღაც პრინციპით

შექმნილი სამხარეო მმართველობა, რომელიც ცენტრალურ ხელისუფლებას დაგემორჩილება. სხვანარად შეუძლებელია.

ასევეთად მე ჩემი სატელი გმოვთქმი. დარჩა ორი შენაძენა.

პირველი. მე ვერავითარ შემთხვევაში ვერ გავიზიარებ იმ აზრის, რომ რაიმე გაგებით, როგორი მიღობითაც არ უნდა მივუდევთ წარსულ მოვლენებს, რაიმე კარგი იყო ჩეკინ წაგდაში აფხაზეთში. ამის არანარად თქმა არ შეიძლება. მე ასე ვუფურიბ ამ საკითხს, ბატონო ვაჟა.

მეორე, ბოლოს და ბოლოს უნდა გათავდეს ჩეკინ მასმედიაში, ტელევიზიაში და რადიოში დაპირისპირება “საქართველო” და “აფხაზეთი”. ამაში მე უნდა დავეთანხმო ბრძორის მარშანიას. საქართველო და აფხაზეთი კი არ დაუპირისპირდნენ ერთმანეთს, რაქაციული ძალები აფხაზეთისა, – და ეს კოველთვის ხაზისმეული უნდა იყოს, – დაუპირისპირდნენ დანარჩენ საქართველოს აფხაზეთიანად. და ჩეკინ თუ ამა არ დავიცავთ, მაშინ რას ვერჩით რუსეთის მასმედიას, რომელიც წამდაუწუმ იმერებს “აფხაზეთის მხარე”, “საქართველოს მხარე”.

და ბოლოს, ვფიქრობ, რომ როგორც ისტორიკოსის, მე მეტი არ მომეთხოვება და მანც მინდა ბატონ დავითს (ბერძენიშვილს – რედ.) ვუხსრა, რომ ისტორიას ძალიან დიდი მნიშვნელობა აქვს თანამედროვე საკითხების განხილვისას, საქართველოს დღევანდელ მოწყობაში უნდა გაეთვალისწინოთ მისა სახელმწიფო კონსტიტუციით ისტორია. კრძალ, ჩეკინ თუ არ გავითვალისწინებოთ ცალკეული მხარეების ისტორიულ წარსულს, უამისოდ ვერავითარ შემთხვევაში ვერ შევქმნით ჩეკინ სახელმწიფოს წწორ აღნაგობას.

გიორგი გოგ საძე

მე მინდა მივესალომ ამ ღონისძიებას, იმდენად რამდენადაც საქმარე აქტუალურ საკითხს ეხება. არ არის ახალი ქართულ პოლიტიკაში ან მეცნიერებაში ფედერალიზმის საკითხებზე მსჯელობა, კერძოდ კი, თუ როგორი უნდა იყოს საქართველოს ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული მოწყობა. ფედერალურ მოწყობას მომხრებიც ჰყავს და მოწინააღმდეგებიც. ჩვენ, როგორც ნამდევილი “საქონა ადამიანები”, ნებისმიერ საკითხს განვიხილავთ შევ და თეორ ფერებში. მადენად ამ საკითხზე მსჯელობისას ადამიანები იყოფიან კატეგორიულ მომხრებად და კატეგორიულ მოწინააღმდეგებად. რატომძაც ეს საკითხი საქართველოს კონფნა-არეალისათან არის დაკავშირებული. ჩემი აზრით კი მიღომა ცოტა სხვაგვარი უნდა იყოს.

იმის გამო, რომ ფედერალური მოწყობა არის სახელმწიფოს აღმინისტრაციულ-ტერიტორიული მოწყობის ფორმა და არა სახელმწიფოს განვითარების ერთადერთი საშუალება ან ფაქტორი, ის ასე, შედარებით მარტივად, უნდა გავიგოთ. თუმცა მე ვეთონხმით იმ ადამიანებს, რომელიც თელიან, რომ არასწორ ტერიტორიულ-სახელმწიფოებრივ მოწყობას, განურჩევლად იმისა, ეს ფედერალური იქნება თუ უნიტარული, შეიძლება მოკეთებს გარკვეულ მიმე შედგები სახელმწიფოსათვის. ჩვენი სახელმწიფო უნიტარულია, დღეს

ის არავითარი ფედერალური არ არის, მაგრამ უმბიძეს დღეში კომისიებით.

რაც შეეხბა იმას, როგორი უნდა იყოს საქართველოს ტერიტორიულ-აღმინისტრაციული მოწყობა, მოკლედ მოგაბასერება ჩემ აზრის.

განსხვავებით წინა გამომსვლელისაგან, მე მომხრე ვარ იმისა, რომ საქართველოს აღმინისტრაციულ-ტერიტორიულ მოწყობას ჰქონდეს ფედერალური ხასიათი. აյ რამდენიმე ფაქტორს აქვს ჩემთვის მიმშენელობა, უპირველეს ყოვლისა ისტორიას. მე არა ვარ პროფესიონალი ისტორიკისა, მაგრამ ჩემთვის საქართველოს ისტორია არის უფრო მის კუთხების ისტორია, ვიღრე ერთიანი საქართველოს ისტორია. თუ ისტორიკოსებს დაუკავერებთ, ფარნავაზ მეფემ დახხოლებით მე-4 საუკუნის ბოლოს – მე-3 საუკუნის დასაწყისში ჩემია. საქართველო დაყო 8 საერისთაოდ და მათ სათავეში ერთისავები ჩაუყარა. ფაქტორად აქტან იწყობა საქართველოს ფედერალური მოწყობის ისტორია, რაც საქართველოსათვის ყოველთვის დამსასიათებელი ნიშნი იყო, თვით იმ პერიოდშიც კი, როდესაც ქვეყანა თავისი განვითარების ზენტრში იმყოფებოდა.

იგივე დავით აღმაშენებლის დროს, ჩემი აზრით, საქართველო არა თუ ფედერალური, არამედ კონფედერალური კი იყო. საქმარე მიმწერლოვნი უნდა იყოს ჩემთვის აგრძელებულ მე-19 საუკუნის ბოლოსა და მე-20 საუკუნის დასაწყისის ისტორია, როდესაც საქართველოში უპირველეს დამსასიათებელ სახელმწიფოებრივ ჩამოყალიბების პირობები და რაც რუსეთის აგრესის გამო მხოლოდ სამ

წელიწადს გაგრძელდა. საქართველო აღმოჩნდა, ჩემი აზრით, და მე ვთხოვ ყველას, თუკი რამე შეცდომას უშევდ, აქც შემისწორონ, პირველი უნიტარული სახელმწიფო მოფლიოში, რომელიც დაადგა ფედერალიზაციის გზას, რაც გაფორმდა საქართველოს 1921 წ. კონსტიტუციით, სადაც სამი ავტონომიური კრითული გამოიყო და იქნებოდებოდა იქნა კანონი აფხაზეთის ავტონომიის შესახებ. მართალია, ეს იყო ძალაუძრავი რესერის, თურქეთის თუ სხვა მხრიდან, მაგრამ ამს სხვა მნიშვნელობაც აქვს. თუ კი კარგად გადავხდეთ იმ პერიოდის ქართული პოლიტიკური აზრის ისტორიას, დავინახავთ, რომ იქ საცმალი ბევრი მომხრე ჰყავდა საკითხის ამგვარ გადაწყვეტას. ჩემის აზრით, ეს სულაც არ იყო ცუდი, მძღვანდ, რამდენადაც ფედერალიზმი გვესმის, როგორც ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული მოწყობის კრიტერიუმი რაციონალური ფორმა და არავითარ შემთხვევაში როგორც სახელმწიფოს განვითარების ერთადერთი საშუალება.

კამპეტენციების გამოჯვინის საკითხი ცენტრსა და რეგიონებს შორის, ან ფედერალურ რეგიონებს შორის, ეს მომავალი განხილვისა და პოლიტიკოსების გადაწყვეტილების საგანია.

მე, როგორც ქვეყნის ფედერალური მოწყობის მომხრე, საზრ კუსკამ თო მომენტს:

- 1) დაუშევბოდად მომხრია საქართველოს ფედერალურ სახელმწიფო გადაქცევა უახლოეს მომავალში. იგი უნდა მოხდეს ეტაპობრივად. პირველ ეტაპზე ჩენ ვინარჩუნებთ თო სუბიექტს, აჭარას და აფხაზეთს, და იწყება საქართველო ეკონომიკური სტრუქტურული გრაფიკის მიღება.

რომელიც უნდა მიძინობოდეს როგორც ვერტიკალურად, ასევე პირიზონტალურად. ვერტიკალურად ნიშავს ცენტრსა და რეგიონებს შორის; პირიზონტალურად – რეგიონებს, ან თუ გნებავთ, მხარეებს შორის.

იმის შემდეგ, როცა დაიხვდინება ეკონომიკური და სამართლებრივი ურთიერთობანი, შეიძლება ლაბარაჟი იმაზე, რომ საქართველო ჩამოყალიბდეს კლასიკურ ფედერაციად. შესაძლებელია გამოიყის დაახლოებით 14-15 კრითული; მე მხარს კუჭეულ დღის არსებულ დაყოფას (ამხარეო დაყოფას).

- 2) მხარს კუჭეულ ბ-ნ დავით მუსხელიშვილს, რომელმაც აღნიშნა, რომ ერთ-ფედერალური მოწყობა არის დაუშევებელი იმიტომ, რომ ერთ-ფერი ნიშნით სუბიექტების გამოყოფა არის ირაციონალური. ეს ნამდვილად დამაგრეველი იქნება. ერთეული უნდა იყოს ეკონომიკურ-გეოგრაფიული და/ან ისტორიულ-გეოგრაფიული რაონი. დამოუკიდებლად იმისა, რა გადაწყვეტილებას მიიღებს პოლიტიკისებრი მიმავალში, მე მინდა აღვნიშნო, რომ არანაირ ისტორიულ-გეოგრაფიულ და ეკონომიკურ-გეოგრაფიულ ერთეულს არ წარმოადგნდა და არ წარმოადგნს სამხრეთ ოსეთი. თუმცა პოლიტიკოსების გადასწყვეტია, რამდენად სასარგებლო იქნება ცხინვალის რეგიონისთვის პოლიტიკური სტატუსის მინიჭება.

ედიშერ ხოშტარია-ბროსე

საქართველოს სახელმწიფო მინისტრაციულ-ტერიტორიული დაყოფის საკითხის განხილვისას მხედვლისამ მისაღებია, ერთის მხრივ, ისტორიული ტრადიციები და რეალობი, ხოლო, მეორეს მხრივ, დღევანდველი პარობები.

ისტორიულად საქართველო იყოფოდა საუკუნების განმავლობაში სამოცალისტებულ ეკინომიკურ-გეოგრაფიულ ტერიტორიულ ერთეულებად – მსახუებად. გვანა შესასუებებში ასეთი იყო: ქვემო ქართლი, შესა ქართლი, ზემო ქართლი (შესხოთ-ჯავხეთი), კახეთი – აღმოსავლეთ საქართველოში; იმერეთი, გურია, სამცველო, რაჭა, აჭარა, სვანეთი, აფხაზეთი – დასავლეთ საქართველოში. პოლიტიკურ-აღმინისტრაციული თვალსაზრისით ეს მხარეები შედიოდნენ ქართლ-კახეთის სამცველში და იმერეთის სამცველში. პირველი გარდა სამხარეო დაყოფისა მოიკვლე ფეოდალურ სტრუქტურას – სათავადოებს, მეორე კი იყოფოდა მსხვილ სამთავროებად (რომელიც შეესაბამებოდა ზემოთჩამოთვლილ იქაურ მხარეებს) და უფრო წვრილ სათავადოებადაც.

საქართველოს პოლიტიკური კრითიკობის არსებობა და სიძარუ დამტკიცდებული იყო ცენტრალური (სამცველ) ხელისუფლების ძლიერებაზე მის შესუსტებას და ქვეყნის დამდას ცდილობრივ მეზობელი აგრესიული ქვეყნები და ცენტრიდან ული შიდაფერდულობური მაღალი. მის შედეგად

ერთიანი საქართველო XV საუკუნისათვის დაიმაღა რამდენიმე სამცველ (იმპრეოს, ქართლის, კახეთის) და სამთავროებად (დასავლეთ საქართველოში).

XIX საუკუნეში, რესეტის იმპრეიის შემადგროლობაში, საქართველო ოფიციალურ დო გეტერნიად – თბილისის და ქუთაისის – და მაზრებად. ეს უკანასკნელი უმეტეს შემთხვევაში შეესაბამებოდნენ სამთავროთა თუ სათავადოთა ტერიტორიას.

საბჭოთა პრიორები ქეყუნა დაყოფილი იქნა რაიონებად, სარაიონო ცენტრების სახელწოდებით, რომელიც უკირატესად აღმოჩეულ მაზრებს ემთხვეოდა. ამას თითქოს ხელი უნდა შეეწყო კუთხურიბის დაძლევისათვის, მაგრამ სინამდვილეში ამას არსებოთი შედეგი არ მოჰყოლია.

ყოველივე აღნაშვნელის გათვალისწინებით საქართველოს აღმინისტრაციულ-ტერიტორიული მოწყობა უნდა დაუფეხონს ტრადიციულ სამსახურ დაყოფას, მსარეთავის თვთოშმართველობის ფუნქციების მინიჭებით.

რაც შეეხება აფხაზეთს და აჭარას, პრეცედენტის ფაქტორის გათვალისწინებით, მათ ამ ეტაპზე უნდა შეუნარჩენდეთ ავტონომიური რესპუბლიკების სტატუსი. ასევე ყოველი სამსახური ისეთი უნდა ცნობილი იქნეს ავტონომიურ ოლქად, მხოლოდ არა კონკური ნიშნით, როგორც აქმდე იყო, ასამეც ცნობვალის ოლქის სახელწოდებით (ზოგიერთი იმ წმინდა ქართლის სოფლის გამოყენებით, რომელიც აღრე სამხარეო-ისეთის ოლქში ხელიონურად იქნება შეკვენილი მათი მოსახლეობის კატეგორიული წინააღმდეგობის მოუხდავად).

საქართველოს იმ რეგიონებში, სადაც არაქართველი მოსახლეობა ჭარბობს, განკვრძიებისაკენ სწრაფების თავიდან ასაცილებლად, ეროვნულ უცცირესობათა შესახებ კანონის შესაბამისად, ისეთი პირობები უნდა შეიქმნას, რომელიც გამორიცხავს სეპარატისტულ ტენდენციებს.

ისტორია მოწმობს, რომ საქართველოს მნარქებად დაყოფის პირობებში მის სახელმწიფოებრივ მთლიანობას მხოლოდ ძლიერი ცენტრალური ხელისუფლების არსებობა უზრუნველყოფდა. ამიტომ იყო, რომ ვარეშე აგრესიული ძალები ამ ხელისუფლების დასუსტებას და ამ გზით ქვეყნის დანაწევრებას ცდილობდნენ. ეს გრძელდება დღესაც და ქართველი ხალხის ძირითადი საზრუნვი უნდა იყოს ცენტრალური ხელისუფლების განმტკიცება და მასთ შენარჩუნება ყოველგვარი ქუთხურობის გამოვლინებათა დაძლევით.

ზურაბ პაპასკირი

პირველ რიგში, შეეჩერდები საკითხზე იმის შესახებ, თუ როგორი სახელმწიფო გვინდა: უკდეტრაციული თუ უნიტარული. მე ვვიქტორ, არ არსებობს ქართველი, მთ უფრო აფხაზების მკვიდრი, ვინც არ იცის ფედერაციის უარყოფითი მხარე ქვეყნის ერთიანობის თვალსაზრისით. არჩევანის გაეთვა რომ შეიძლებოდეს, ბუნებრივა, ცალსახად მივიღებდი აზრს ქართული სახელმწიფოს უნიტარული მოწყობის შესახებ. აქვე არ შეიძლება არ აღვნიშხო, რომ ჩვენ ხშირად ვმსჯელოთ ტერმინოლოგიურ ასკეტტაბზე და ნაკლებ ყვრადღებას ვაქცევთ პრობლემის რეალურ არსს. მაგალითად, დღეს დიდი ბრიტანეთის ოფიციალური სახელმწოდებაა “დიდი ბრიტანეთისა და ჩრდილოეთ ირლანდიის გაერთიანებული სამეფო” (“The United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland”), რაც თითქმის უნდა გულისხმობდეს იმას, რომ ეს სახელმწიფო ორი დამოუკიდებელი სუბიექტის ერთგარ კავშირს წარმოადგენს. სინამდვილეში კი ეს სულაც არ არის ასე. ჩრდილოეთი ირლანდიას არასოდეს არ პქნია სახელმწიფოებრივი სუვერენიტეტის ის ხარისხი, რაც გააჩნდა, დაუშვათ, უნიტარულ საქართველოს სსრ-ში შეაგად აფხაზეთის ასრ-ს. უფრო მეტიც, ამ თვალსაზრისით მას არა აქვს არავითარი უპირატესობა დიდი ბრიტანეთის ეწ-

სხვა “ავტონომიურთა” (მოტლანდია, უკრაინი) შედარებით, ანუ დღი ბრიტანეთი ფაქტობრივად უნიტარულ სახელმწიფოს წარმოადგენს.

მიუხედავად იმისა, რომ მე იდეალურად მიმაჩნია საქართველოს სახელმწიფოს უნიტარული მოწყობა, ყოველგვარი ტერიტორიული ავტონომიების გარეშე, მათც კოვლი, რომ დღის არსებული სინამდვილიდან გამომდინარე, ჩევნა ქვეყნის ფედერაციულ მოწყობას აღტერნატივა არა აქვს. უფრო მეტიც, 1918 წლის 8 ივნისიდან, როდესაც საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის შემადგრენობაში აფხაზეთი აღარეს როგორც ავტონომიური წარმონაქნი, საქართველოს სახელმწიფომ ფაქტობრივად ფედერაციის სახე მიიღო. ასევე იყო საქართველოს სსრ-ს არსებობის პერიოდშიც, როდესაც ჩევნა ქვეყნა მხოლოდ ქადალდებე იყო უნიტარული. სინამდვილეში კა მასში 3 ავტონომიური სუბიექტი იყო. კრთი სიტყვით, საქართველო ფაქტობრივად ფედერაციას წარმოადგნდა, ოღონდ ეს იყო ვრტიგალური ფედერაცია. აფხაზეთი და სხვა ავტონომიური წარმონაქნები (აჭარა, ეწ. სახხეთ ისეთი) ფედერაციის სუბიექტები იყვნენ და ემორჩილებოდნენ საქართველოს ცენტრალურ ხელისუფლებას.

რაც შეეხბა ეწ. “პორიზონტალურ ფედერაციას”, რაზეც აქ გამახვილდა ფურადღება პროფ. ლევან მატარაძის გამოსვლაში, მიმაჩნია, რომ ეს მოდელი (გულისხმობას ხელისუფლების ქვემოთ ზღმონ ნებაყოფლობით დალეგირებას) საქართველოსათვის მოუღიერდი. სხვათა შორის, სოხუმის სეპარატისტული რეჟიმი, რამდენადც ჩემთვის

ცნობილია, ფაქტობრივად ამ პრინციპზე გვთავაზოს კროინი ქართულ-აფხაზური სახელმწიფოს შექმნის იდეას. მათი აზრით, აფხაზეთი უნდა აღარებულ იქნეს საქართველოსაგან დამოუკიდებელ სახელმწიფოდ და მხოლოდ ამის შემდეგ უნდა გაერთიანდეს მასთან ახალ, ერთიან ფედერაციულ სახელმწიფოებრივ წარმონაქმნი. ე.ი. საქართველო და აფხაზეთი გამოდიან როგორც თანასწორუფლებანი სუერტინული სახელმწიფოები, რომლებიც გაერთიანების შემთხვევაში ნებაყოფლობით გადასცემებ ნაწილ უფლებამოსილებებს საერთო-უფლერალურ სტრუქტურებს.

ყოველგვარი გადაჭრობების კარეშე შეიძლება კამტკიცოთ, რომ ამგვარი მოდელი დაახლოებით იგივეა, რაც ფორმალურად იყო სსრკ, რომელიც წარმოადგნდა 15 თანასწორუფლებანი რესპუბლიკის (სახელმწიფოების) ნებაყოფლობით კავშირს. ასეთივე იყო იუგოსლავიის ფედერაცია (6 თანასწორუფლებანი სუბიექტი) და ჩეხისლოვაკია (ჩეხეთი + სლოვაკიი). როგორც ცნობილია, ყველა ეს სახელმწიფო დაიმარა. აქედან გამომდინარე, ყოველგვარი შსჯელობა იმაზე, რომ მოხდეს აფხაზეთის, როგორც თანასწორუფლებანი სუბიექტის გაერთიანება საქართველოსთან, უნდა შეწყდეს. ამას ფაქტობრივად მიყვავრო აფხაზეთის, როგორც საქართველოსაგან დამოუკიდებული სახელმწიფოს, იურიდიულ აღიარებამდე.

სწორედ ეს არის ერთადერთი მექანიზმი, რისა მეტვეობითაც, თანამედროვე მსოფლიოს საერთაშორისო-სამართლებრივი კონფერენციების პირობებში, სოხუმის რეგისტრინდება შანსი მაღაწის აფხაზეთის დამოუკიდებლობის დე-

თურე გაფორმებასაც. სხვა შესაძლებლობა აფხაზეთის სახელმწიფოებრივი სუვერენიტეტისა უძრავოდ არ არსებობს. ამიტომაცა, რომ სამხედრო გამარჯვების “მობიკვებელი” ვლ. არძინბა მიღის დამარცხებულ საქართველოსთან სახელმწიფოებრივ კავშირზე, ერთიანი ფედერალური (თუ კონფედერაციული) სახელმწიფოს შექმაზე, რომელის პრეზიდენტობას (რამდენადაც ჩემთვის (ცნობილია) ის დიდის ულოვნად უთმობს ბ-ნ გეორგ შევარდნაძეს, ხოლო დედაქალაქიდ ცნობს თბილისის (ისევე, რიგორიც სსრკ-ს დედაქალაქი იყო მოსკოვი (რუსთი), ჩეხესლოვაკიისა – პრაღა (ჩეხეთი), ოფოსლოვაკიისა კი – ბელგრადი (სერბეთი)).

მართალია, ფედერაციულ სახელმწიფოზე წასვლა და ამ გზით აფხაზეთის მოქცევა ერთიან სახელმწიფოებრივ სივრცეში, დღვენდველ ვთარებაში თითქოს არ მოისჩანს მოლად ურიგო ვარიანტად. მოვლენათა ნორმალური განვითარების (აფხაზეთში იმამდელი დემოგრაფიული კონიუნქტურის აღდგენისა და იმ საერთო-ქართული კრონულ-სახელმწიფოებრივი მენტალიტეტის დამკაიდ-რების) პარობებში, საკსპიონ შესაძლებელია, მოაყვალი ძლიერად გაღრმველს რეკონსის ინტეგრაციას სახელმწიფოში, რომ დროის განმავლობაში მართლაც მოიხსნას ერთიანი სახელმწიფოებრიობის დაშლის ყოველგვარი საფრთხე. მაგრამ, არ უნდა დაგვავიწყედს ისიც, რომ რეალურად არსებობს სხვა არასასურველი პერსპექტივებიც (და ამას აშკარად მოწმობს უკანასკნელი პერიოდის პრაქტიკაც), ეკრძოდ, თანასწორულებელიანი სუბიექტებისაგან შემდგარი ფედერალური წარმონაქმნი ძლიერი

ადგილად იშლება. მათ შორის, ისეთი კრიტიკაც კი დაბჭიდა, რომელიც სახელმწიფოებრივი ინტეგრაციის ხარისხით საქართველო-აფხაზეთზე დაბრა ნამდვილად არ აღდა. მხედ-ველობაში მაქვს რუსთი-ურაინა-ბელორუსია, რომელთაც უდავოდ ერთიანი ეთნოკულტურული და პოლიტიკურ-სახელმწიფოებრივი ფესვები (კევის რუსთი) აქვთ.

ერთი ისტორია, ფედერაციის ის მთავრელი, რომელსაც სკარატისტები გვთავაზობენ და რომელიც გულისხმობს მხოლოდ პორიზონტალურ ურთიერთობებს, ჩემი აზრით, კატეგორიულად მოუდგენდა. ამასთან, როგორც უკვე აღვინიშე, მაინც მიმაჩნია, რომ, დღვენდველი ვთარებიდან გამომდინარე, ქართული სახელმწიფოებრიობის მომავლი მის ფედერაციულ მოწყობაშია. საქართველო უნდა იყოს ფედერაციული სახელმწიფო, მაგრამ ეს უნდა იყოს ვერტუალური ფედერაცია, რომელშიც ქავხნის ცალკეული რეგიონები გახდებან ფედერაციის სუბიექტები (დღვენდველი დაყოფა, პრინციპი პში, მისაღებია, თუმცა გარკვეული კორექტივების შეტანას მაინც მოთხოვს). აფხაზეთი იქნება ამ ფედერაციის სუბიექტი, თუმცა რომენადუ განსხვავებული სტატუსით. ის უნდა დარჩეს ავტონომიურ რესპუბლიკად (ან უბრალოდ “რესპუბლიკად”), რომელსაც ექნება სახელმწიფოებრიობის უფრო მაღალი ხარისხი (თავისი კონსტიტუციით, პარლამენტით და ა.შ.).

ამასთან დაკავშირებით, მე ვერ დავთანხმები იმ აზრს, რომ ამ მიმართულებით ჩენ სუთა აღიღილდნ ვიწყებთ. მთელი საბჭოური გამოცდილება, 1918-1920 წლების მეტყველების ჩათვლით, არის იმის ნათელი მაგალითი,

საქართველოს ფედერალიზაციას პერსპექტივები...

რომ, პრინციპში, საქართველოში ეს საკითხი გადაწყვეტილი იყო. მე არ ვიცი, რა უნდა მიეცეს აფხაზეთს იმაზე მეტი, რაც პეტრე საბჭოთა პერიოდში.

აյ საქელმწიფე ენაზე იყო მსჯელობა და აღინიშნა, რომ აფხაზებს უნდა სკერიდეთ, რომ მათ ენას ხელს არავინ ახლებს. ამ თვალსაზრისით, არავითარი პრობლემა არ არსებობს. კარგად ცნობილია, სწორედ აფხაზეთი იყო ერთადერთი ავტონომიური რესპუბლიკა სისრ კავშირში, რომლის კონსტიტუციაში აფხაზური ენა – რესერულ და ქართულ (მოკავშირე რესპუბლიკის) ენებთან ერთად – ოფიციალურად იყო გამოცხადებული სახელმწიფო ენად. აღნად, ჩვენ ამ შემთხვევაშიც პოზიტიური გამოცდილება გავქვს, რომელიც გასაზიარებელიც კა.

ჩვენ უფრო მტეს გაძლევთ აფხაზეთს, კიდრე ფედერაციის ნებისმიერ სუბიექტს გძლევა რესუსტი. ასათან დაკავშირებით ურიცემ არ იქნას გავითხსნოთ კიდევ კრითი ფაქტი საბჭოური პერიოდის პრაქტიკიდან. კრძალ, თავის დროზე საქართველოს სისრ-ს უმაღლესი საბჭოს (ხელისუფლების უმაღლესი ორგანოს) თავმჯდომარის მოაღილი სტატუსი პეტრეათ აფხაზეთის ასსრ-ს უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის თავმჯდომარესა და მის კოლეგებს აჭარის ასსრ-დან და სამხრეთ თხეთის ავტონომიური ოლქებან, მაშინ როდესაც არც ერთ ანალოგიურ ნომერელატურულ პირს მსგავსი თანამდებობა არ ეკავა რსთვის-ში.

აგრეთვე მინდა შევხს პროფ. ვაჟა კეშელავას მიერ აქ გაკთობულ განცხადებას აფხაზეთის ომის შედეგების თაობაზე, მე მოლიანად ვიზარებ აზრს იმის შესახებ, რომ

საქართველოს ხელისუფლებამ დიდი შეცდომა დაუშვა, როდესაც ასე მოუმზადებლად შეივანა შეარაღულო ნაწილები აფხაზეთში, თუმცა ამ აქციის ორიდოული საფუძვლიანობა, ბუნებრივია, მაგრა სრულებით არ იწვევს. საქართველოს ხელისუფლებას პეტრე სრული თურიდოული უფლება შევანა ჯარები ქვეყნის ნებისმიერ რეგიონში, მათ შორის აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის ტერიტორიაზე. სხვა საკითხია, რომ ჩვენი სახელმწიფო არ აღმოჩნდა მზად ამგვარი ოპერაციის (ვგულისხმობთ სარკინიგზზო მაგისტრალების დაცვის უზრუნველყოფას) სათანადო დონეზე ჩასატარებელად. მაგრამ იმ დღიდან, როდესაც კონფლიქტი ნამდვირ ომში გადაისართა და მასში ჩვენ დაგვიპირისპირდა არა მხოლოდ სეპარატისტულად განწყობილი აფხაზობა, არამედ მეზობელი სახელმწიფოდან დაძრული უზრუნველყობა (რესტ კაზაკობა, ჩრდილოეთ კავკასიული კონფლიქტისათვის რეაგირების უფლებაციის სახელმწიფო), ის ჭეშმარიტად სამამულო ომად გადაიქცა. აფხაზეთის ომი ქართველებისათვის მართლაც სამამულო ომი იყო, რომელიმეც თითოეული ჩევნთვანი, როგორით მეომრიდან დაწყებული ქვეყნის პრეზიდენტით – უმაღლესი მთავარსარდლით დამთავრებული, იცავდა, არც მეტი არც ნაკლები, საქართველოს სახელმწიფოს ერთიანობას. ამდენად, ამ ომში გამარჯვება სრულიად საქართველოს გამარჯვება იწეოდა და არა კიტოვან-ოსევლიანისა პრესინალურად. თუ ჩვენ სხვანაირად მივუდგინთ ამ საკითხს, მაშინ ფაქტობრივია გავამართოლებთ იმ ვაი-პატრიოტების „მოღვაწეობას“, რომლებიც გვლავურს აკოტენზ იმსათვის,

საქართველოს უკადაგისაცამ პერსექტივები...

რომ აფხაზეთში კდ. შევარდნაძის “ხუნტას” არ გამარჯვა. ჩვენ არ გვაქვს ამგვარი შეფასებების უფლება თუნდაც იმიტომ, რომ ჩირქი არ მოვცეოთ უკუღლი შარტვას – ამ ჩვენი დროის ცოტნები დაღინისა და აფხაზეთში საქართველოს ერთიანობისათვის გმირულად დაცუჭულ მაშტლიშვილთა შეკვდაც წსოვნას.

კიდევ ერთი საკითხი, რომელზედაც მინდა გავაძახვილო ყურადღება. აბსოლუტურად კეთანხმები აქ გამოიქმულ თვალსაზრისს იმის შესახებ, რომ ინტეგრაციული პროცესები დასასიათქმები იყო ჩვენი ქვეყნის ისტორიული განვითარებისათვის. ეს რომ ასე არ ყოფილიყო და ქართველიაში გრძელიკურად არ ყოფილიყო ჩიდებული საერთო ქრონიკი ერთობის ღრმა შეკნება თავისი გეოპოლიტიკური ძლიერი გამომდინარე, საქართველო დღეს სულ ცოტა ორ ნაწილად (იმიერ-ამიერად) მაინც იქნებოდა დაყოფილი. ჩვენში (სლავებისა და გერმანელებისაგან განსხვავდით) მეტი იყო გრძელიკური კოდი ინტეგრაციისა, მოუხდავად იმისა, რომ დასავლურ-აღმოსავლური იმპერიები კრიმბათათან ჰიდილში თითქმის ყველა დროში თიშავდა ქართულ პოლიტიკურ სამყაროს. ერთი სიტყვით, დეზინტეგრაციული პროცესები, როგორც წესი, საგარეო ფაქტორით იყო განპირობებული.

თუმცა აქევ ისიც არ შეიძლება არ აღინიშნოს, რომ ჩვენს ისტორიაში არც თუ იშვიათად ყოფილა მომენტები, როდესაც ესა თუ ის იმპერია აბიუქტურად ხელს უწყობდა ინტეგრაციულ პროცესებს. ასე იყო, მაგალითად, III-IV საუკუნეებში, როდესაც აშკარად რომის იმპერიის

შახრდაშერით დაზიანებულისის მეოდებმა მოახერხეს მოველი დასავლეთი საქართველოს გაერთიანება ერთიან ერისის სახელმწიფოში. ასე მოხდა VII საუკუნის I ნახევარში, როდესაც ბიზანტიის იმპერიამ დამყრია სრული კონტროლი მოვლ საქართველოზე; VIII საუკუნის დამდგასაც, როდესაც უკვე არახება მოაცეის იმიერ-ამიერ საქართველო თავიანთი კონტროლის ქვეშ.

მაგრამ ყველაზე ნათლად ეს რესეტის იმპერიის ფარგლებში ჩვენი ყოფნის დროს მოხდა. სასებით ნათელია, რომ ცარისტული რესეტი XIX საუკუნეში, როდესაც ეტაპობრივად იყავდა ქართულ მაწაწყალს, პირველ რიგში, საკუთარი სახელმწიფოს ტერიტორიულ განვრციბაზე ზრუნავდა და ფალაზე ნაკლებად ფიქრობდა 1918 წლისათვის როგორმე უზრუნველეყო აღორძინებული ქართული სახელმწიფოს ტერიტორიული ერთიანობა. მაგრამ რესეტის პოლიტიკამ კავკასიაში, მათ შორის იმებმა ოსმალეთის იმპერიასთან, ობიექტურად ნამდვილად შეუწყო ზელი ქართველი ერთს კონსოლიდაციას და ქართული ტრირეზორიების ერთიან სახელმწიფოებრივ სიუკუში მოქცევას.

და ბოლოს. მოუხდავად იმისა, რომ ქართველობაში მძღავრობდა ერთიანობის გრძელიკური კოდი, ისტორიული პრაქტიკა მართლაც ადასტურებს ჩვენი ქვეყნის რამდენადმე ტრადიციულ უკადაგურაციულ მოწყობას, ოღონდ არა დავით აღმაშენებლისა და თამარ მეფის პოტეში, როგორც აქ შეკვდომით ითქა, არამედ გვიან შეს საუკუნეებში, როდესაც საგარეო-პოლიტიკური მდგომარეობის უკიდურესად გაუარესებამ გამოიწვია ერთიანი ქართული სახელმწიფოს

დაშლა კალკულ სამეცნი-სამთავროებად.

აღნიშვნული სატექ-სამთავროები “პატარა საქართველოებს” წარმოადგენდნენ და ამ ეპოქაშიც (XVI-XVIII საუკუნეებში) ინარჩუნებოდნენ ერთიანობის მუხტის. თვით აფხაზეთშიც კი, რომელიც, მაზეზთა გმირ, ფელიშე მეტად იყო ამოვარდინილი საქართველო ფელიშეურულ-პოლიტიკური ორგანიზმისან, სახელმწიფო ენად რჩებოდა ქართული, ხოლო შარვაშიძეთა სამთავრო სახლის წარმომადგენლებისთვის, რომლებიც წმინდაში გამოსახული იყო იყვნენ (XVIII საუკუნეში), ქუთაისის ბაგრატიონთა ტახტი ითვლებოდა სიუზერნად. გვან შეს საუკუნეების დასასრულს რეალურად ჩამოყალიბდა ერთგვარი ფედერაციულობის ნიშნები, რომლებმაც, ბუნებრივია, გარკვეული ტრადიცია შექმნეს და დღეს მათი იგნორირება, მთ უფრო აფხაზეთის მიმართ, უდავოდ პოლიტიკურად გაუმართდებოდი იქნებოდა.

ფოველივე ზემოიქმედულიდან გამომდინარე, კიდევ ერთხელ მინდა დავაუიტირო ჩემი აზრი: საქართველო უნდა იყოს უედერაციული სახელმწიფო, მაგრამ ეს უედერაცია უნდა იყოს ვერტუალური და ასიმეტრიული და არავითარ შემთხვევაში პორიზონტური.

შოთა ნადირაშვილი

ჩემი მეცნიერება (ფსიქოლოგია) რაღაც კუთხით ეხბა ამ საკითხებს და მე მინდა რამდენიმე მოსაზრება გამოვთქვა. ფედერალიზმის შესახებ როცა ლაპარაკია, გაფთვალისწინოთ, რომ გერმანელებმა ფედერალიზმი გამოიყენეს ქეყნის გაერთიანებისათვის. სამხრეთ ამერიკაში კი იგი დაყოფის იარაღი გახდა. გააჩნია, მაშასადამე, როგორ ვიყრნებთ ამ პრინციპს, ფედერალიზმს, როგორ ვიწყებთ, რომა საჭმე.

საერთოდ სოციალური ჯგუფები, სახელმწიფოც, ერიც მათ შორის, როგორც უნიტარული ჩნდება და კითარდება. განვითარება დიუკრძნების გზით მიიღის. განვითარება არის დაყოფა, მოწლიანობაში სხვადასხვა მხარეების გაჩენა. კავშირები მათ შორის თუ არ დაიკარგა, ეს კარგია, იგი ხელს უწყობს მაღალ დონეზე ავიდეს ქვეყნა. ამიტომ უედერალიზმი აუცილებელია სახელმწიფოსთვის. მაგრამ საკითხი ახლა სხვანაირად დგას. ჩვენ დღეს ვაგებო ჩვენს ქვეყნას. ხომ შევთანხმდით იმაში, რა პრობლემასთან დაკავშირებით ვაყენებთ ფედერალიზმის და უნიტარულობის საკითხს? იმასაც გავუწიოთ ანგარიში, რომ პარველ რიგში აფხაზეთი გვაქს შევღვლობაში და აფხაზეთთან მიმართებაში გვინდა ამ საკითხის გააზრება.

ფედერალიზმის პრინციპს საერთოდ სახელმწიფოს მოწყობის პროცესს არ ვუკავშირებთ. ერთმა ჩვენმა ძალზე

საქართველოს ფედერალიზაციის პრინციპები...

დღიმა მოგვაწეობა ასე თქა: ერთ კვირაში მე ამას მოყვითავებულ და გატევითო. ხუთი წელიწადია ებრძვი ქვეყნას და ერთ კვირაში მოივიქრებ, საკირველა პირდაპირ!

მოდიო ახლა სხვა კუთხით შევხდოთ ვთარებას. ჩვენ კვლიბდებით როგორც დამოუკიდებელი ქვეყნა, მაგრამ ხალხს სახელმწიფოებრივი ცნობიერება არ გააჩნია. შეზრავისა მისი ცნობიერება, თუ რანირად უფრეს თავის თავს და სახელმწიფოს! ამიტომ უნდა ჩამოყალიბდეთ, ქვეყნაც უნდა ჩამოვაყალიბოთ და ხალხსაც ცნობიერება შევუქმნათ, რომ ჩვენ სახელმწიფო ვართ.

და ამ დროს გავითვალისწინოთ მხოლოდ აჯანმუთ ძელია. მიზანს ვერ მივაღწეო, საკითხი თუ პრინციპულად არ გადაუწყისტო. ჩვენს ქვეყნაში რაღაც ნახევარდაშემას აქვს ადგილი. დაიწყოს ისე, როგორც კველა დიდი სოციალური ჯგუფი იწყებს. საბჭოთა კავშირიდან ხომ ამოკებლივათ და მოწერებლის, სოფლის მეურნეობის და ა.შ. კავშირები ხომ გაწყდა და ჩვენ უკვე საბჭოთა იმპერიის ნაწილი არა ვართ. ხშირად ამბობებთ: გარდამავალ პერიოდში ვართ. მერე აკიწყობათ და ისევ ლაპრაკობრ თითქოს 200 წელი დამოუკიდებელი ქვეყნა ვიყფათ. არა, ბატონებო, დღეს კვლიბდებით. და არ შეიძლება ქვეყნის, სახელმწიფოს ჩამოყალიბება უფრერალიზმით. ერთი კულტურის, ერთი წარმომავლიბის ქვეყნის შეკრიბით იწყებონ. ჩვენ ერთად ვიყვათ სხვის უარესეს. ახლა კი ისეთ გზას ვირჩევთ, რომ დავიშალოთ? უფრერალიზმით შეუძლებელია სახელმწიფოს აშენება. კეთვის, სოციალური ერთობის ჩამოყალიბება არ შეიძლება უფრერალიზმით.

იმის გამო, რომ ჩაიწეროს თითქოს აფხაზებით დამოუკიდებელი სახელმწიფოა, მიმომ რომ აჭარა დამოუკიდებელია, შეიქმნა შესატევისი ცნობიერებაც. თქვენ ცდილობთ, რომ უფრერალურად შეაერთოთ დანარჩნი ნაწილებიც. იცოდეთ, ისინიც დამოუკიდებელი განდებიან.

ნუ დაიჯერებთ, რომ რა ხალხიც არის, ისეთი მთავრობა ჰყავს. სინამდევილეში, რა მთავრობაც მოვა, ისეთი გახდება ხალხი. ზუსტად ეს არის ძირითადი დებულება სოციალური ფსიქოლოგისა. რომ არ გავაგრძელო, დაუსრულებ დასკვით: საქართველო უნდა იყოს უნიტარული. უნიტარული და უფრერალური ისე დაუპირისპირდა ერთმანეთს, რომ თითქოს უნიტარული ნიშავს, რომ სოფელშიც პრეზიდენტი უნდა მართავდეს.

კანონმიკური მართვის თვალსაზრისით დაყოფა აუცილებელია. უნდა დაიფრენცირება მოვახდინოთ, მაგრამ ისე, რომ სახელმწიფოებრივი სუბიექტები არ შევქმნათ. მე ვიტქომბ, რომ ჩვენ არაირმალურ ვითარებაში ვართ აფხაზეთან და აჭარასთანაც დამოკიდებულებები. ქვეყნა უნდა იქნებოდეს და ყალიბდებოდეს როგორც ერთობი სახელმწიფო, რომელსაც თავისი “ბრძან ნაწლავი” აქვს და რომელიც ძალის აწებებს. მაგრამ ზრუნვა მოულ ორგანიზმე აუცილებელია. ჩვენს ორგანიზმს – ქვეყნას – სჭირდება უნიტარულობის ის გაგება, რომელიც შეიცავს დაიფრენცირებულებობას – მართვის თვალსაზრისით და არა ცალკეული რეგიონების პოლიტიკური სუბიექტის სტატუსის აღიარებით. უნდა შეთავაზებული იყოს ისეთი სახელმწიფოებრივი მოწყობა, რომელიც ქვეყნის განვითარებას გამოადგება. ჩვენ

საქართველოს ფედერალიზაციას პრინციპებიდა...

ნი მდგომარეობა სტანდარტებში ჩასმას არ ითხოებს. საქართველოს, როგორც პაკი, სჭირდება ერთიანობა, მაგრამ როგორც კი ფედერალიზმს შემოვიღებთ, ჩვენ მივიყენთ საქმეს ქვეყნის დამრამდე.

მე ვმთავრებ იმით, რომ ყოველი სახელმწიფო, რომელიც იქნება როგორც დამოუკიდებელი, უნდა იყოს უნიტარული. მომავალში ჩვენი ქვეყნა შეიძლება გახდეს ფედერალური. ეს იქნება განვითარების დონის მაჩვენებელი. დღეს თუ ჩვენ მხარს უფრეჩისაცის ვუჰქორ, ეს იმას ნიშავს დახლოებით, რომ პირველკლასელი მოწავე გვიჩდა მე-7 კლასში დავსვათ. ის მე-7 კლასში ვერ ისწავლის. ჩვენ არ ვართ ისე მომზადებული, რომ ფედერალური სახელმწიფოს აშენება დავიწყოთ.

დომენტი მოურავიძე

მე მინდა საქართველოს ფედერალიზმის მოწყობის პრობლემას კონტინტის თვალით შეეხდო და ჩემი მოსაზრება გაგიზიაროთ. მაგრამ მანამდე რამდენიმე საქონო შენიშვნას გავაკეთებ. ვფიქრობ, დღევანდელი ღინისძიება გარკვეული აზრით დაგვიანებულიცაა. უკეთესი იქნებოდა, რომ დისკუსია ამ საკითხებზე უფრო აღრე დაწყებულიყო, რათა საქართველოს საზოგადოებრივობა ჩამოყალიბებულიყო ქვეყნის მთავრობის შესახებ, კრძოლ, ფედერალიზმის მიმართ. გაგვიხა პასუხი კითხვებზე: გვიჩირდება თუ არა იგი და რას მოგვიტანს? ამ თვალსაზრისით დღვენდელი შეკრუბა, უდაკოდ, ასჭიროა და მსგავსი შექვედვები მაზანებწონილია გაგრძელდეს.

მიმართ, რომ თუ მოსახლეობას არ გავაგემინეთ და საზოგადოებრივი აზრი არ შეიქმნა საქართველოს ფედერაციული მოწყობის მიზანშეწონილობის შესახებ, ფედერალიზმის იდეა, ალბათ, ვერ გაიძარვებს და ვერ პპოვებს სათანადო მხარდაჭერას.

მე რეგონულ პრობლემაზე კაზახს ვმუშაობ და ძალიან ხშირად მიხდება რაიონებში წასკლა. იქ საზოგადოებასთან, მოსახლეობასთან ურთიერთობა მარწმუნებს, რომ ჩვენი ამჟამინდელი სამსარუო-აღმინისტრაციული სტრუქტურა ვერ პოულობს სათანადო მხარდაჭერას. ბევრს იგი მიაწინა

საქართველოს ფედერალიზაციას პერიპეტიონები...

ხელოვნურად, რაღაც მოგონილ რეოლად, რომელიც ზედმეტ ხარჯებთან არის დაკავშირებული. ამას, ეწყობა, თავისი საფუძველიც აქვს, რადგან ჩვენი სამხარეო ადმინისტრაციების მუშაობაში არის ნაკლოვანებები, რასაც ხალხი ხდავს და მტკიცნეულად აღიძებს.

თუ ჩვენ ფედერაციული მოწყობის საკითხი რეფერენდუმის მსჯელობის საგანი გახდება, საზოგადოებას უფრო სერიოზული მომზადება ესაჭიროება. ამასთან დაკავშირებით ღრმად კარ დარწმუნებული, რომ საჭიროა მოწყობის ფართო დისკუსია ამ საკითხზე ყველა იმათი მონაწილეობით (ისტორიკოსები, ურისტები, ეკონომისტები, პოლიტოლოგები და სხვ.), ვისაც კარაბე გასათვალისწინებული წინააღმდეგა ეწება ქვეყნის ფედერაციული მოწყობის შესახებ. ამთა ერთგვარად მოვამსადებთ საზოგადოებრივ აზრს (ა. ორთაბის რეპლიკა: “ვოქვათ, მოსახლეობამ არ დაგვიჭირა მხარი, მაშინ რა ვწათ?”). რა თქმა უნდა, ასეთი პრობლემის წინაშე შეიძლება აღმოჩენდეთ. მაგრამ, მე როგორც მესმის, სხვა გზა დემოკრატიულ საზოგადოებაში არ არსებობს. წინასწარ გველაუზრი უნდა გაკეთდეს იმისათვის, რომ ფედერაციული მოწყობა, რომელიც თავისისავად შეიძლება ძლიან კარგიც იყოს, ქვეყნის ერთანაბისათვის ამავე დროს ძლიან სახიფათ და საბედისწეროც კი არ აღმოჩნდეს. ეს ფედერაზე სათუთი საკითხია ქველი სისტემის შეცვლის შემდეგ, გაზიარდების გარეშე, აღბათ, უზრიშვნელოვანების საკითხი ჩვენს პოლიტიკურ ცხოვრებაში. ამიტომ მას საყოველოთა მხარდაჭერა სჭირდება.

მიმართა, რომ თუ მოსახლეობა ფედერაციულ მოწყობას

არ დაუჭირს მხარს, გვეწება სწორედ მის საფუძველი, რომ არ განხორციელდეს ეს პრიორეტეტი.

ახლა გვინობისური თვალსაზრისის შესახებ ფედერაციულ მოწყობაზე უკვე მოგახსენეთ, რომ ორ ათეულ წელზე მეტია რეგიონული პრობლემებზე გვრცელობა. სულ კლავარაკია რეგიონების მეტ დამოუკიდებლობასა და ინიციატივაზე, რათა კარგად გამოიყენოთ რეგიონული თავისებურებანი, რესურსები. ამასთან ერთად გასათვალისწინებელი ჩნდება მეორე პიზიცია: არსებობს როგორც სახელმწიფოებრივი ერთანაბისის ინტერესები, ასევე რეგიონალური ინტერესი. დასახელებული ორი ვეტერინარი ერთმანეთს კვეთს და თავისი არსით ისინი კრიფლიქტურია. რეგიონული ინტერესი, როგორც წესი, ყოველთვის, ასე ვთქვათ, უპირისპირებდა ცენტრალურს, საერთო ქვეყნის ინტერესებს, და პირიქით. ამოცანა მდგომარეობს იმაში, რომ შეიქმნას ისეთი სისტემა, სადაც ეს ორი ინტერესი პარმონიზაციის შესაძლებელ მაქსიმუმს მიაღწევს. სრულ პარმონიაზე ზედმეტია ღლაპარაკი. მასზე ოცნება უაზრობა იქნებოდა, ვინაიდნ რეგიონული თავისებურებები, ინტერესები ყოველთვის იარსებებს, ყოველდღიურად წამოიჭრება ახალი პრობლემების სახით. ფედერალური სისტემის უპარველესი ამოცანა უზრუნველყოს რეგიონულ და სეროთ სახელმწიფოებრივ ინტერესთა შეჯირება და პარმონიზაცია.

ფედერალიზმი გარკვეულწილად აუგრებს ეკონომიკურ და სოციალურ ინტეგრაციას და, პირიქით, ინტეგრაციას, ცენტრალიზაცია ზღუდვას რეგიონების ინიციატივას, თავისთვალისწინებას.

საქართველოს უფლერადიზაუნის პერსპექტივები...

ამსთან ერთად მე კიდევ ერთ გარემოებას მინდა მივაჭირო თქვენი ყურადღება. ჩვენ ამ ბოლო დროს დავადგებული ვართ ყალბი აჩქარების იღეთ, უსევდორადიკალიზმით, უსევ-დორეფირმატორული ამბიციებით და, მე არ მოვრიდები ამის თქმას, ზოგჯერ ესტრემიზმითაც კი. არ შეიძლება ყველა საქმეში აჩქარება, მიმდაბელობა. ჰოკური სტილის გამოყენება მიზანშეწონილად არ მიმაჩრია განსაკუთრებით უფლერაციული მოწყობის საკითხში. არსებული ტერიტორიული მოწყობა, ჩემი აზრით, ჯერ-ჯერობით ხდეს არ უშლის ჩვენს განვითარებას. რაც შევხება უფლერალიზმის იდეას, მე ამჟამად არც იმისთვის ვარ მზად, რომ უარვეო იგი, და არც იმისთვის, რომ მივიღო. ჯერ კარგად არ გავაწონირებ, რას გულისხმობს ჯასტიფიულად საქართველოს უფლერაციული მოწყობა. მეორი, არც სხვას აქეს ნათელი წარმოდგენა ამ საკითხზე, თუმცა ლაპარაკი კი ბევრია.

აქ ითქვა, რომ ჩვენ ჯერ შევთქმნდეთ უფლერაციული მოწყობის პრინციპ პეტებე და მერე ვიღეაპარაკოთ შიდა ტერიტორიულ-ადმინისტრაციული მოწყობა როგორი იქნება. ვფერობ, რომ ეს არ არის სწორი. თავიდანვე კონცეპტუალურად მანც უნდა ვიკოდოთ უფლერალიზმის პრინციპით ჩვენი მოწყობის ძირითადი პირობები, რათა შეიძლებოდეს მათი გათვალისწინება აღმინისტრაციულ-ტერიტორიული მოწყობის, უფლებათა გამოყვინისა და დელეგირების დროს. ამის გარეშე ეს იწევოდა ნახტომი რაღაც უცნობ სივრცეში. როგორ მივიღოთ წინასწარ უფლერალიზმი, თუ არ ვიციო, რა ფორმით და რა სახით გამოვლინდება იგი ტერიტორიულ-ადმინისტრაციული მოწყობისა და უფლებების გამოვვინის

შერიგ?!. ამ საქმეს დიდი სერიოზულობით დაკვირვება სჭირდება. მე მომხრე ვარ შევისწავლით უცხვე ქვეყნის გამოცდილება, გავაკლოთ პარალელები, შევადაროთ ჩვენი ქვეყნის შესაძლებლობანი, მისი კონკრეტული პირობები და ა.შ.. მაგრამ ჩვენ მეტისმეტად გატაცებული ვართ ისტორიული პარალელებით და სხვა ქვეყნებთმ შედარებით. არ უნდა გვაიწყებოდეს, რომ ჩვენ ძლიან თავისებურ ქვეყნაში ცცხოვრობთ. ვცდებით, როდესაც მხოლოდ პარალელებით ვიზუალიზოთ, ანდა ვიღაცის ნიშვნით გელდომებებით და წამბაძველობით რაღაც სისტემებს ექმნით, ისიც ნაჩქარვებდ აღმართობა დღიუა, რომ ასე დანწევილმა სისტემაშ არ იმუშაოს, ან ზანი მოიტანოს.

მაგალითად, აქ ღამარაკი იყო, თუ რა და რა უნდა დაუწევას მომავალში საქართველოს უფლერაციის სუბიექტებს. ვმოშობ, რომ ჩვენი ისტორიული კუთხების მიხვდვით უფლერაციის სუბიექტებისთვის სახელების დარტევა, ანდა საზღვრების დაწესება იქნება უდიდესი სტატუსით შეცდომა. ამ კუთხების სახელებში თავისებურად ცოცხლდება ის ნებატიური ისტორიული მეტისირება, რაც ჩვენ ასერიგად მოგვდებას. მართლაც, მთელი საქართველოს ისტორია არის ცენტრიდანული მოძრაობა და არა ცენტრისკენული. მხოლოდ ძლიერი მეუებები, მონარქები ახერხებდნენ იმას, რომ დაგორგუნათ ცენტრიდანული მოძრაობა და გადაექციათ ცენტრისკენულად. დღეს ჩვენი, ასე ვთქვათ, უფლერალური ცენტრიდანული მოძრაობა შეიძლება გადაიზარდოს ძლიერ და სშიშ რეგიონულ სეპარატიზმში.

ეკონომიკური თვალსაზრისით, როგორც აღვინიშნე,

უფლებაციული მოწყობა ხელსაყრელად და მისაღებად არ მიმართავთ. უფლებალი შემის პრინციპი კერძო უწყობს ხელს ეკონომიკურ ინტეგრაციას. რა თქმა უნდა, შეიძლება დამისახელოთ მაგალითები, რომ განვითარებულ ქვეყნებში, სადაც უფლებალი ზმი განვითარებულია, ეკონომიკა, კონისტუცია სისტემაც კარგად არის განვითარებული. მაგრამ კიდევ კომუნიკაცია, საქართველო ძალის თავისებური და ძალის განსხვავებული ქვეყნასა და პარალელების მდებით ვრ კინგძთ. ჩვენი კუთხები ურთივარად ჩაიკატა, გარკვეული ურთიერთობები, მართლია, იქნება მათ შორის, მაგრამ ის მრავალმხრივი ურთიერთობანი, რაც იყო უნიტარული სისტემის დროს და ჯერ კიდევ არის, დარღვევა, შეზღუდვება. სწავლა შორის, უნიტარიზმშიც არის ბევრი რამ მოწყობები, სიმახინჯეც. მიუხედავად იმისა, რომელ გზას დაადგინა ქვეყნა, აუკილებელია მთლიანად საქართველოს და მისი რეგიონების თავისებურებების გათვალისწინება მომვალი უფლებაციული თუ შედა ტერიტორიულ-ადმინისტრაციული მოწყობის დროს.

ბოლოს ისევ გავიმეორებ, რომ ამჟამად მე არ შემიძლია გადაჭრით ვთქვა, რომ უფლებაციული მოწყობის პოზიციაზე კლიკებარ, ან, პირიქით, ვაზიარებ მეორეს. საჭიროა ჩვენი და საზოგადოებრივი პრის მომზადება, ყველაფრის კარგად გააზრება, რათა კიდევ ერთხელ არ დაუშევათ ძვირად დირექტული სტრატეგიული შეკლომა, პოლიტიკური შეჯდომა.

ზურაბ ერქვანია

საქართველოს სახელმწიფო ბრიტანების რეაქტური მდგომარეობა მოითხოვს შესაძლო მოკლე პერიოდში ახლობებულ იქნება გაზრდებული სახელმწიფო ბრიტანული მოწყობის კონცეპტუალური საკოთხები. საქე ისაა, რომ ქვეყნის სახელმწიფო ბრიტანული მოწყობის მთავარ სადღეის დაბრკოლებას ტერიტორიული მთლიანობის აღდგენის პრიმატება წარმოადგენს. ავსაზეთში და ცხინვალის რეგიონში კონ-პოლიტიკური კონფლიქტების საბოლოო მოვალების გარეშე სრულყოფილად სახელმწიფო ბრიტანული ტერიტორიული მოწყობის ვერანარი მოდელი ვერ ამოქმედდება.

საქართველოს კონსტიტუციის (მიღებულია 1995 წლის 24 აგვისტოს) I თავის მეორე მუხლის მესამე პუნქტის თანახმად, “საქართველოს ტერიტორიული სახელმწიფო ბრიტანული განისაზღვრება კონსტიტუციური კანონით უფლებამოსილებათა გამოიჯენის პრინციპის საფუძვლზე ქვეყნის მთელ ტერიტორიაზე საქართველოს ოურისდიქციის სრულად აღდგენის შემდეგ”.

ეს არ ნიშნავს, რომ ჩვენი ქვეყნის სახელმწიფო ბრიტანული ტერიტორიული მოწყობის ძირითადი პრინციპები, დემოკრატიული და კონკრეტული ვრცელები ამ სასიცოცხლო პრიმოდებითა დამტკიცირდების შემდეგ უნდა ჩამოყალიბდეს და მოქმედდეს.

საქართველოს ფედერალიზაციას პრინციპები...

პირიქით, გადაუდებელ აუცილებლობად მესახება მათი კონცეპტუალური საფუძვლების შეუშავება, განხილვა და წარმოჩენა. უფრო მეტიც, ისეთი ოპტიმალური მოდელის განსაზღვრა, რომელიც ხელს შეუწყობდა კონფლიქტების მოწესრიგების გაჭირნულებულ პოლიტიკურ პროცესს და ამით განამტკიცებდა ქვეყნის საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ მდგრადობას.

დღვევანდველი დისკუსიის თემა განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძნეს აუხაზეთის სამომავლო სტატუსთან დაკავშირებით, რომელიც აუხაზეთში იძულებით ადგილნაცვალი მოსახლეობის დამრუჩების პრობლემასთან ერთად კონფლიქტის სრულდასტყობისათვის დარღვეულირების მიზანთა და საკითხს წარმოადგენს. ნება მომეცით, მოგახსნოთ ზოგიერთი მოსაზრება საქართველოს ფედერაციულ საწყისებზე მოწყობის პრობლემებზე, პირველყოვლისა აუხაზეთთან მიმართებაში, და წარმოუდგიროთ ამ დღისადმი კონფლიქტის მონაწილე მხარეთა დამოკიდებულება.

საომარი მოქმედების შეწყვეტისთანავე განახლებული ქართული და აუხაზური მხარეების მოლაპარაკებების პრიორიტეტულ მიმართულებად მიჩნეულ იქნა აუხაზეთის სტატუსის ისეთი ფორმულით განსაზღვრა, რომელიც მაქსიმალურად გათვალისწინებდა ერთიანი საქართველოს სახელმწიფოებრივ ინტერესებს, მის შემადგენლობაში აუხაზეთის მაქსიმალურად გაფართოებული უფლებები, რომლებიც უაქტიონირივად აღემატებოდნენ რესუსტის ფედერაციის სუბიექტების უფლებებს. მოწყეულ შეთანხმებათა გარანტიების როლს შესასრულებდნენ საქრთაშორისო ორგანიზაციები და რესუსტის ფედერაცია. ხელშეკრულებასთა პაკტი თვალისწინებით უფლებამოვალობათა გამოჯვინის კონკრეტულ ვარაუნტებს, მთი რეალიზაციის კონტროლის მექანიზმებს, საომარი მოქმედებების განახლების თავიდან აცილების ვალიდულებებსა და იმულებოთ აღიღინაცვლი მოსახლეობის აუხაზეთში მასობრივად და ორგანიზებულად დაბრუნების პროცესზე.

შედეგად, რომლებმიც აქტიურად მონაწილეობდნენ რესუსტის ფედერაციის, უფორ-ს და გაერო-ს ოფიციალური წარმომადგენლები და ექსპერტები, მესამდგებელი გახდა მხარეთა პოზიციების დახმოუკიდებელი, რაც პირველყოვლისა გამოიხატა მათ თანხმობაში მოლაპარაკების ღოვანებზებში დაფიქსირებულიყო ერთიან სახელმწიფოებრივ სისტემი ცხოვრების აუცილებლობა. პერსაცემებზე იქნა მიჩნეული საქართველოს სახელმწიფოებრივ-ტერიტორიული მოწყობა ასომებურის პრინციპზე. მის შემადგენლობაში აუხაზეთს, როგორც მომავალი ფედერაციის სუბიექტს, მიერნიჟებოდა გაფართოებული უფლებები, რომლებიც უაქტიონირივად აღემატებოდნენ რესუსტის ფედერაციის სუბიექტების უფლებებს. მოწყეულ შეთანხმებათა გარანტიების როლს შესასრულებდნენ საქრთაშორისო ორგანიზაციები და რესუსტის ფედერაცია. ხელშეკრულებასთა პაკტი თვალისწინებით უფლებამოვალობათა გამოჯვინის კონკრეტულ ვარაუნტებს, მთი რეალიზაციის კონტროლის მექანიზმებს, საომარი მოქმედებების განახლების თავიდან აცილების ვალიდულებებსა და იმულებოთ აღიღინაცვლი მოსახლეობის აუხაზეთში მასობრივად და ორგანიზებულად დაბრუნების პროცესზე.

საგრძლევი მოლაპარაკების პროცესში ქართული მხარის მიერ შეთავაზებულ იქნა ხელშეკრულების პროცესი, რომელიც თვალისწინებიდა შემდეგ უფლებელებურ პრინციპებს:

— ერთიანი ფედერაციული სახელმწიფოს შექმნა კოფილი საქართველოს სსრ-ს შემადგენლობაში 1991 წლის 1 დეკემბრის მდგომარეობით;

საქართველოს ფედერალიზაციას პრინციპები...

- აფხაზეთს, როგორც ფედერაციის სუბიექტს, უქნება ფართო უფლებამოსილებანი: თავისი კონსტიტუცია, პირი, ღვრის, პარლამენტი, სახელმწიფო გარემონტის სხვა ატრიბუტები. ხელისუფლების საქართველოში აღმასრულებელი და სასამართლო ორგანოების კომპეტენცია განისაზღვრება ფედერაციული სახელმწიფოს კონსტიტუციით, აფხაზეთის კონსტიტუციით, ხელშეკრულებით აფხაზეთის და ფედერაციული სახელმწიფოს სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოების უფლებამოსილებათა გამოჯენის შესახებ;

- მხოლოდ აფხაზეთის კომპეტენციას განეკუთვნება უმაღლესი და ადგილობრივი ორგანოების, ადგილობრივი თვითმმართველობის ჩამოყალიბება; თავისი ბიუჯეტის ფინანსირება; ადგილობრივი გადასახადების დაწესება და ამოღება; უზენაესი სასამართლო და პროცესუატურა, ადგიკატურის და ნოტარიატის საკითხები; კულტურის, განათლების და ჯანმრთელობის საკითხები; გაჭრობა; გზები და ადგილობრივი მინისტრების ტრანსპორტი; საყოფაცხოველებო მომსახურება; სიცავალური დაწესებება; ფინანსურურა და სპორტი, მუნიციპალიტეტების მდგრადირება; ბუნებრივისარგებლობა; სასტუმროები;

- აფხაზეთი ენა იქნება სახელმწიფო ქართულ ენასთან ერთად აფხაზეთის მთელ ტერიტორიაზე;

- ხელისუფლების ფედერალური ორგანოების კომპეტენციას განეკუთვნება საგარეო პოლიტიკა და საგარეო კონფიდენციალური კავშირები; თავდაცვის პოლიტიკის განსაზღვრა და განხორციელება; შეარაღებული ძალები და უშიშრიება; საგალუტო-საფინანსო სისტემა; საბაჟო სამსახური; ფედერალური ბიუჯეტი; ფედერაციული სახელმწიფოს

სტატუსის განსაზღვრა და სახელმწიფო საზღვრების დაცვა; წერვეტიკა, ტრანსპორტი, კვებირეგისტრის; ბუნების დაცვა და სტიკური უცხოურებებისაგან მიყნებული ზარალის აღმოგხერა; ადამიანის და მოქალაქის, ეროვნულ უმცირესობათა უფლებების უზრუნველყოფა. ასევე სხვა უფლებამოსილებანი, რომელთა გარეშეც ფედერაციულ სახელმწიფოს შემნა აზრს კარგვებს (მაგ. მოქალაქეობის საკითხები, სისხლის სამართლის, სამოქალაქო კანონმდებლობა, კანონმდებლობის სხვა სფეროების საფუძვლები);

- ქოთახი ვალუტის შემოღების, საბაზო საქმის, ქოთახი შეირღვეული ძალების შეწევლილის, სასაზღვრო და სამაურ სამსახურის შექმნა თანადათანობით უნდა მოხდეს მოღაცარაკების საფუძველზე და არსებული რეალიტების გათვალისწინებით;

- თავისი კომპეტენციის ფარგლებში აფხაზეთის შეუძლია დაღის საერთაშორისო შეთანხმებები, როს შესახებაც აცნობებს შესაბამის ფედერალური ორგანოებს. ფედერაციული სახელმწიფო წარმოდგენილი იქნება ქოთახი სუბიექტის რანგში საერთაშორისო ურთიერთობებში, საერთაშორისო ორგანიზაციებში წევრობის ჩათვლით. ფედერალური საკანონმდებლო ორგანო იმოქმედებს ფარგლებში, რომლიც შეთანხმებულია მსარებების მორის და ჩართულია შეთანხმებაში უფლებამოსილებათა გამოჯენის შესახებ. მისი გადაწყვეტილებანი სავალდებულო იქნება ქოთახი ფედერალური სახელმწიფოს მთელ ტერიტორიაზე;

- აფხაზეთის გწება ფედერალურ საკანონმდებლო ორგანოში მანდატების ის რაოდენობა, რაზედაც შეთანხმება

საქართველოს ფედერალიზაციის პრინციპები...

იწყება მიწიწული. ფედერალური საკონსტიტუციო იურიდიკის გადაწყვეტილებას იმ საკითხებზე, რომელიც უშავლოდ აუსახურის ეხება, აქეს ძალა აფხაზეთის დაუცხტაციის უძრავლი ან კვალიფიცირებული უძრავლესობის თანხმობის შემთხვევაში. ეს დამტკიცებულია იმტევე თუ როგორი უძრავლესობით – უბრალო ან კვალიფიცირებულით – მოიღება საკონსტიტუციო იურიდიკის მიერ აღნიშვნული გადაწყვეტილება;

– უფლებამოსილებათა გამოჯვინის შესახებ შეთანხმების მომზადებასთან დაკავშირებული საკითხები, აგრეთვე ფედერალური ორგანიზების სტრუქტურები და ფუნქციები გახდება სხვა მოღარაკაებების საგანი.

მოღარაკაების პროცესში საკულტო სტრუქტურული კურიოზისაც პქინდა ადგილი, რომელმაც საქვეყნოდ გამოაშარავა სეპარატისტთა კონტრარიონულებული აბიციები და მათი მხარდაჭერით ძალების უარყოფითი დამტკიცებულება კონფლიქტის მოწესრიგებისადმი.

1995 წლის აპრილიდან მოსკოვში მიმდინარე ინტენსიური მოღარაკაებების შედეგად, რომელშიც რუსეთის მთავრობის თავმჯდომარის მოაღვიზოს ა. ბოლშაკოვის ხელმძღვანელობით რუსეთის შეუძლება მონაწილეობით, აფხაზური მხარის დალეგაციის ხელმძღვანელის ა. ჯერგენიას მიერ (სოხუმში კონსულტაციების შემდეგ) გაკითხდა განცხადება იმის თაობაზე, რომ აფხაზეთის ხელმძღვანელობა ეთნობმება ხელშეკრულების ფორმულირებას “ერთიანი ფედერაციული სახელმწიფო” სხვა დაულევებათა დაზუსტებით. 1995 წლის 25 ივნისს 12 სათაზე მოსკოვში მხარეების მიერ თვიციალურად ვიზირებულ იქნა ხელშეკრულების ტკისტი. იმავე

დღის 19 საათზე ა. ჯერგენიამ უარი განაცხადა დოკუმენტის უძრავლეს დონეზე ხელმოსაწერად პარაციორებაზე, რომელიც 29 ივნისისათვის იყო დაგეგმილი. მისადმი არძობნას უნდობლობის გამოცხადებით დაუყოვნებლივ შეცვალა აფხაზური მხარის დალეგაციის ხელმძღვანელობა, რომელმაც უარი განაცხადა მოღარაკაებების გაგრძელებაზე “სუვერენული აფხაზეთის რესპუბლიკის” აღარებამდე. მოღარაკაებებში მონაწილე მხარეებმა იფიციალური განცხადებით მკარცად უარყოფითად შეავსეს აფხაზური მხარის უპასუხისმგებლობა მოქმედება, რომელმაც ეთნოდააბულობის ახალი ტალღა გამოიწვა კონფლიქტის ზონაში.

აფხაზურის მხარემ კვლავ წამოაეცნა “საკრიო სამოკავშირეო სახელმწიფოს” შექმნის გეგმა, რომელიც გულისხმობა ირ თანამარტიულებიანი საერთაშორისო სამართლის სუბიექტის – საქართველოს რესპუბლიკისა და აფხაზეთის რესპუბლიკის სახელმწიფოთაშორის კონფედერაციულ კავშირს. ეს ფაქტიურად ნიშნავდა აფხაზეთის დამოუკიდებლობის აღიარებას, ანუ საქართველოს ტრიატორიული მთლიანობის პრინციპის უარყოფას. ამ პაზიდების მთავარ არგუმენტად აფხაზი ხალხის თავისუფალი თვითგამორჩევის საფუძველზე “აფხაზეთის რესპუბლიკის პარლამენტის” 1994 წლის 26 ნოემბრის “დამოუკიდებლობის აქტი” იქნა მოცემილი, რომელის თანხმად “აფხაზეთის სუვერენული რესპუბლიკა” საერთაშორისო სამართლის სუბიექტად გამოცხადდა.

სეპარატისტთა ასეუროელი მოთხოვნები ცალსახად იქნა უარყოფილი როგორც ქართული მხარის, ისე მოღარა-

რაკეტებში მონაწილე შუამავლების მიერ. კიდევ კრიზელ დაფიქსირდა, რომ ტერმინი “ავსაზური შხარე კონფლიქტში”, რომელიც ფიგურირებს 1994 წლის 4 აპრილის მისკოვის პოლიტიკურ განცხადებაში და სხვა ხელშეკრულებებში, მხოლოდ კონფლიქტში მონაწილე შხარეს ნიშავს და არანაირად არ გულისხმობს საერთაშორისო თანაბარ-სუბიექტურობას, ხოლო საომარი მოქმედების შედევრა “დე-ფაქტო” სიტუაცია არ ძლევა საფუძვლს იმის მტკიცებისა, რომ ავსაზოთი გახდა “დე-იური” დამოუკიდებელი.

თანამედროვე მსოფლიოში საერთაშორისო დონეზე აღიარებული სახელმწიფოსგან გამოყოფის გზით დამტკიცდებობის კალმხრივი დეკლარირება, როგორი ლეგიტიმერობის დონის პარალამეტრის მიერ არ უნდა იქნეს მიღებული, არ იქნება ცნობილი. დამოუკიდებლობის აღიარება და ცნობა შესახლებულია მხოლოდ და მხოლოდ შეთანხმების გზით, საერთაშორისო მეთვალყურეობის პირობებში მოყვალი მოსახლეობის თავისუფალი ნების გამოხატვის საფუძვლზე. სკარატისტებს კვლავ განცხადეს, რომ საერთაშორისო სამართლის პრინციპების შესახებ გაერო-ს მიერ 1970 წელს მიღებული დეკლარაციისა და პელისინის ეკროპაში უშიშროებისა და თანამშრომლობის თაობირის 1975 წლის დასკვნითი აქტის შესაბამისად ყოველ ერს აქვს უფლება თავისუფლად განასაზღვროს თავისი პოლიტიკურ სტატუსი და განასხვრიც ციელოს ეკროპიკური, სოციალური და კულტურული განვითარება. ამასთანავე ეს უფლება არ შეიძლება გაგებულ იქნეს, როგორც სანქციონირებული მოქმედება, რომელიც აღდვევს არსებული სახელმწიფოს ტერიტორიულ

მოლიანობას და პოლიტიკურ ერთიანობას. საერთაშორისო სამართლის თანამდებ, საქართველოს საზღვრები შეიძლება შეიცვალოს მხოლოდ მშვიდობითი გზით და შეთანხმების საფუძვლზე.

1996 წლის 10-12 სექტემბერს მოსკოვში გამართული მოლაპარაკების მორიგ რაუნდზე განხილულ იქნა რესევტის წარმომადგრნლების შემთავაზებული “ქართულ-ავსაზური კონფლიქტის მოწესრიგების საფუძვლთა და მხარეება მორის ნდობის ღონისძიებათა შესახებ დეკლარაციის” პროექტი. გამოვლინდა მხარეთა თონხმობა შუალედური ხასიათის დოკუმენტის რიგი პერტების მმართ. ამასთანავე დაბასტურდა, რომ პრინციპულურ არ ემთხვევა ერთმანეთს მხარეთა მიღვომა მომავალი ხელშეკრულების ძირითადი დებულებებისადმი. კერძოდ, ერთიანი სახელმწიფოს უფლებული პრინციპებისადმი. ავსაზურმა მხარემ კვლავ დაუინებით მოითხოვა დოკუმენტში ავსაზევისა და საქართველოს თანამდებობის დამკიდერება, ხოლო ქართულმა მხარემ, – რესევტის ფედერაციის შემდგომლობით გაერო-ს ვაიდო ხელშეკრულების შემუშავება, რომელიც გათოვალისწინებდა “ყოფილი საქართველოს სსრ რეს-პუბლიკის 1991 წლის 1 დეკემბრისათვის არსებულ საზღვრებში ფედერაციული სახელმწიფოს სახელმწიფო ხელისუფლების რეგანიერებსა და ავსაზევის ხელისუფლების ორგანოებს შორის გამგებლობის საგნის გამოჯვნისა და უფლებამოსილებათა ურთიერთდელებულებას თანასწორობის, ურთიერთპატივისკებისა და თანხმობის საფუძვლზე.”

ამასთანავე ამ ხელშეკრულებას კონსტიტუციური კანონის

საქართველოს ფედერალიზაციას პერიოდის მიზანები...

ძალა უნდა პქრნოდა და საქართველოს კონსტიტუციის განუყოფელი ნაწილი უნდა გამჩნარიყო. სეპარატისტთა წარმომადგენლებმა კვლავ კატეგორიულად უარყვეს დოკუმენტში სახელმწიფოს ტერიტორიული მთლიანობის პრინციპს დაფიქსირება.

აფხაზური მხარის განცხადებით, შშვიდობინი მოგვარება მხოლოდ იმ შემთხვევაშია რეალური, თუ მხარები მოაწევენ შეთანხმებს აფხაზურ-ჭართული კონფედერაციის შექმნის შესახებ, სადაც საქართველოც და აფხაზთაც თანაბარი სამართლებრივების სტატუსით ისარგებლებენ. სეპარატისტები მნიშვნელოვან კომპრომისად თვლიან არა “ერთიან”, არაუდ “საქონი” სახელმწიფოში აფხაზთასა და დანარჩენ საქართველოს შორის კონფედერაციული ერთიანობის პერისპექტივას.

აფხაზთის სამომავლო სტატუსთან მიმართებაში ომის შემდგომ პერიოდში გამოიყენდა რამდენიმე ვერსია თუთი აფხაზთის ტერიტორიის ცალკეულ ზონებად დაყოფისა და მათი ეტაპობრივად ერთიანი საქართველოს ფედერაციის სუბიექტებად ცნობის შესახებ. დღისდე გრძელდება დისუსტა ისეთი შესაძლო კომპრომისული გადაწყვეტილების შესახებ, რომელთა თანახმად აფხაზთი შეიძლება დაყოფილი იქნეს “ქართული”, “აფხაზურ” და “ნეიტრალურ” ტერიტორიულ ერთეულებად განსხვავდული უფლებებით. არსებობს ასევე ვრცისა გალისა და ნაწილობრივ ორგანიზაციის ფარგლებში სამურჩავოს აღმნისატრაციულ-ტერიტორიული ქრისტიანისა და სამეგრელოს რეგიონთან ერთად საქართველოს ფედერაციაში სამეგრელო-სამურჩავოს ოლქის სახით

გაერთიანების თაობაზე, ასეთივე სტატუსით აფხაზეთ-სამართლის მხარის შესახებ. ამ და სხვა ყოვლად უპრესეპეტივო პროექტის წარმომადგენ ნებატიურად ზემოქმედებს კონფლიქტის პოლიტიკური მოწინარების პროცესზე. სხვათა შორის, გასათვალისწინებელია ის, რომ კოსოვოში (იუგოსლავია) შექმნილი ვითარება ბევრად განაპირობა ამ მხარის ავტონომიის გაუქმებამ, რომელიც 70-აან წლებში შეიქმნა.

ბენგალივა, საქართველოს ფედერალური მოწყობის აღდამ საკმარის არაერთვაროვნი რეაქცია გმოიწვა. სამწუხარისო, საქართველოს საზოგადოების გარკვეულმა ნაწილმა ვერ გაიცნობორია, რომ ფედერალური იარ წარმოადგენს არც “ცნობრალიზაციის” და არც “დეცნტრალიზაციის”, მით უმეტეს სეპარატიზმის, განხორციელების ცდას. მისი ორიგინალობა იძამი მდგომარეობს, რომ იგი გვთავაზობს ტრადიციულად დაპირისპირებული “ცნობრალიზმის” და “დეცნტრალიზმის” გართიანების შესაძლო გზას, რომელიც დაუუძნებული იქნება ინტეგრაციულ და სუბინდალურ პრინციპი პარტნიორიზმი, რომელთა თანახმად სახელმწიფოში ხელისუფლების ზედგომ ირგანოებს მმართველობისათვის დელეგირებული უნდა პქრნდეთ მხოლოდ ის პოლიტიკური, ეკონომიკური და სხვა უფლებები, რომელიც არ შეიძლება ისეთივე უფეტებურობით განახორციელოს ქვედეგომმა ორგანოებამ. სწორედ ეს პრინციპი ანგატრალებს ერთპიროვნული რეგიონის დამყარების საშიშროებას და სხვა ბიუროკრატიული დიქტატურის ფორმებს.

საქართველოს ფედერაციული მოწყობის იდეას

სტრატეგიული მნიშვნელობა აქვს და მხოლოდ აუხაუშეთის პრობლემაზე ით არ არის განპირობებული. იგი, პირველყველისა, ასეუხობს ობიექტურ რეალობას და ქვეყნის დემოკრატიული განვითარების პერსპექტივას, ქმნის წინაპირობებს ცენტრის, ავტონომიების და რეგიონების ინტერესების ისეთი ბალანსს მისაღწევად, რომელიც უზრუნველყოფს ეკონომიკური, ეთნო-პოლიტიკური და ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული ფაქტორების მაქსიმალურად გათვალისწინების ერთიანი მექანიზმის მოქმედებას.

საქართველო პოტენციური კრიზისული სიტუაციების ქვეყნის იმჯერ შეინარჩუნებს, კოდრე ფინანსით და შეინარჩოთ სუვერენიტეტით ფინანსურიზაციის საფუძვლიზე არ განვითარდება. მრავალი მომავალი საქართველოს ფინანსურიზაციის მოწყობა, ერთის მხრივ, უზრუნველყოფს ცენტრსა და ფედერაციის სუბიექტებს შორის უფლებამოსილების რაციონალურ გამოიჯენას, რაც განაპირობებს სახელმწიფო ბრიტანიის დემოკრატიულ გარდაქმას, ხოლო მეორეს მხრივ მნიშვნელოვნად შეასუსტებს ეთნიკურ-კონფლიქტოგვეურ დამატებულობას და ხელი შეუწყობს ქვეყნის ერთიანობას და სტაბილურობის განმტკიცებას. ერთიანი საქართველოს ფარგლებში თვითგამოკვეთა შესაძლოა ირი მირიადი ფორმით: ტერიტორიული წარმონაქმნებისა და ეროვნულ-კულტურული ავტონომიის გზით განხორციელდეს. ამსთანავე გასთვალისწინებული იქნება რეგიონალური დემოკრატიული, გეოგრაფიული და კონფიგურაციის თავისებურებები.

განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იმენს საზოგადობრივი აზრის დამოკიდებულება იმ თვალსაზრისისადმი, რომლის

თანახმად ერთ, როგორც ადამიანების უთნიკური ერთობა, არ წარმოადგენს საკმარის უმღლეს ფასეულობას, იგი მხოლოდ „გარდამავალი პრეტენზია“ ხალხის ზოგადოროგნებული, დემოკრატიული ინტეგრაციიდან საერთო სამოქალაქო, პლიტიკურ ერამდე, რომელიც ფინანსურიზაცია გატერიფიციულ ენიჭება ბაზაზე.

ამ კონტექსტში გარკვეულწილად იცვლება თვითგამორკვევის ცნების შინაარსი. იგი ხალხის თვითგამორკვევას არა „ეთნოსს“, არამედ „დემოსს“ უკავშირებს. აუხაუშეთან მიმართებაში აღნიშვნულ მოყველის გამოყენებამ, შესაძლოა, მნიშვნელოვანი როლიც შეასრულოს. ამასთანავე, მომავალში იგი უზრუნველყოფს წარმოქმნილი კონფლიქტების არაძალისმიერი, არამედ მშეიდობანი, ევოლუციური საშუალებებით გადაწყვეტას, ქვეყნის ერთიანობას და უშიშროებას. ეს დისკუსიის საგანია და მეცნიერებაში ამ საკითხში ავტონომიუტული სიტყვა უნდა თქმას. ასემყრიცხული ფინანსურა, რა თქმა უნდა, თავისთვალი ვრც შემწინ ქვეყნის მოწყობის მდგრად ხასიათს, დროთა განმავლობაში იგი სრულყოფასა და ცვლილებებს მოითხოვს.

დღვევანდელმა საინტერესო დისკუსიაში კიდევ ერთხელ დაადასტურა, რომ აუცილებელია შეიქმნას ქვეყნის ტერიტორიულ-სახელმწიფოებრივი მოწყობის ავტორიტეტული სახელმწიფო კომისია, რომელიც შემტემავებდა და ქვეყნის უმაღლეს ხელისუფლებას წარუდგენდა წინადაღებებს ამ უმნიშვნელოვანებს საკითხებთან დაკამაყნებით.

დაწიწუნებული ვარ იმაში, რომ ფინანსურიზაცია საწყისებზე

საქართველოს უცდენიალიზაციის პრინციპები...

ქვენის მოწყობის პროექტების მომზადება ხელს შეუწყობდა კონფლიქტის მოწესრიგებას, ერთიანი საქართველოს სახელმწიფოს აღმმენებლობას.

წყარო:

¹ ქართულ-აფხაზური კონფლიქტის მოწესრიგების შესახებ მოლაპარაკების ოქმი, 1996 წლის 13 სექტემბერი.

ლევან ალექსიძე

დღეს განსახილველად გამოტანილი საკითხი დღიდ ხნია, რაც აღარ არის განცენებული, წმინდა თეორიული. ამიტომ მე გვერდს ავუკლი მის საერთო ასპექტს და ვისაუბრებ არ ზოგად, კონცეპტუალურ პლანს, არამედ პრაგმატულში, რადგანაც ის ჩვენს წინაშე დგას პრაქტიკულად, როგორც გადაუდებელი ამოცანა აფხაზეთში კონფლიქტის მოსაზღვარებლად და საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობის აღსაღენად. მოლაპარაკების პროცესი კონფლიქტის დასარგეულირებლად ჩიხში აღმოჩნდა იმის გამოც, რომ მხარეები ვერ აოულობენ საერთო ენას აფხაზეთის სტატუსთან დაკავშირებით. ოფიციალური იდილისის მტკცება იმის თაობაზე, რომ აფხაზეთს ექნებოდა ცველაზე უართო უფლებები, რასაც თვალისწინებს ავტომობილისათვის თანამედროვე საერთაშორისო და კინსტიტუციური სამართალი, სოხუმს ეჩვენება არასაქმარისად. თუმცა არც იწუხებს თავს ამ საკითხის დრმა შესწავლით, რადგანაც აქცენტი სტატუსის წყაროზე გადააქცის: მის განსაზღვრა შხოლოდ საერთაშორისო ხელშეწყობით შეიძლება, რაც მოუღებელია ჩვენთვის. და მაიც, თავს წესა მივცემ გავხსნა ფრჩხილები, თუ რა იგულისხმება იმ ძროთაც პრინციპის, რამც, ჩვენი აზრით, უდა განსაზღვროს აფხაზეთის სტატუსი საქართველოს ახალ სახელმწიფოებრივ მოწყობაში.

საქართველოს ფინანსურისაციან პრინციპები...

დავიწყებ იმის კონსტატაციით, რომ აფხაზეთის კონფლიქტის გადაჭრა წარმოადგენს ერთ-ერთ ყველაზე უფრო მნიშვნელოვან პრობლემას არა მარტო პოლიტიკური, არამედ ჰუმანური ოფალსაზრისითაც.

იმის გამო, რომ კონფლიქტი არ არის დარღვეულირზული, რამაც გამოიწვია ჰუმანური სახის ტრაგიკული შედეგები 300.000-ზე მეტ მშევრობინა მოსახლეობაში, ძირითადად ქართველებში, რომელიც იძულებული იყნენ დაეტოვებინათ რეგიონი, ჭრილობა კვლავაც ჩრება სისხლდენად, საქართველოს შეგნით და მის გარეთ კალავ რჩება დაძალულობის ქრა.

ამასთან ერთად, ჩვენ კიდევ ერთხელ ვაცხადეთ, რომ ამ ურთიერთ პრობლემის გადაჭრა შესაძლოდ აფხაზეთისათვის კველია შესაძლებელი პირობების შექმნით – პოლიტიკური, სოციალურ-ეკონომიკური და კულტურული განვითარების, რისი გარანტიც იქნება საქართველოს სახელმწიფო.

აფხაზეთის სტატუსის განსაზღვრისას საქართველოს ამოსავალი დებულებებია:

- ა) საქართველოს ტერიტორიული მოლინობის ურდვევია, საერთაშორისო და აღმარტულ საზღვრებში, რომელიც არსებობდა 1991 წლის 21 დეკემბრის მდგომარეობით;
- ბ) აფხაზეთის ტერიტორიული მოლინობის ურდვევია ყოფილ აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის საზღვრებში საქართველოს საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკის შემოღვრილობაში 1991 წლის 21 დეკემბრის მდგომარეობით;

გ) აფხაზეთის კომპეტენციის გაფართოების უფლებების აღიარება და მისთვის სუბიექტის სტატუსის მინიჭება საქართველოს ფედერალური სახელმწიფოს ფარგლებში;

დ) აფხაზი ხალხის უფლების ინსტიტუციინალური განმტკიცების გარანტირება, როგორც აფხაზეთის რესპუბლიკის კონსტიტუციაში, ასევე საქართველოს კონსტიტუციაში, რაც გულისხმობს მათი კულტურისა და მრავალსაუკუნვოანი ტრადიციების, პოლიტიკური და საზოგადოებრივი ცხოვრების ისტორიულად განპირობებული მდგომარეობის განვითარებას, აფხაზეთის მრავალეროვანი მოსახლეობის სრული პატივისცემისა და ადამიანის უფლებებისა და თავისუფლების გათვალისწინებით, ხელისუფლების ფედერალური ორგანოების მუშაობაში მათი წარმომადგენლების მონაწილეობის აქტიურ უზრუნველყოფას.

აღნიშვნული დებულებების საუბატველზე შემოგთავაზებდით აფხაზეთის სტატუსის შემდეგ პრინციპებს:

I. აფხაზეთი წარმოადგენს ერთ იმ სუბიექტთაგანს საქართველოში ჩამოყალიბებული ფედერაციის შემადგენლობაში, რომელსაც აქეს სახელმწიფო-ტერიტორიული წარმონაქნის მაღალი სტატუსი.

II. აფხაზეთის რესპუბლიკა დამოუკიდებლად ანთორციელებს საკანონმდებლო, აღმასრულებელ და სასამართლო ხელისუფლებას, რომელიც განსაზღვრულია ფედერაციული სახელმწიფოს (საქართველო) კონსტიტუციით, აფხაზეთის

საქართველოს ფიდერალიზაციის პრინციპები...

რესპუბლიკის კონსტიტუციით და იმ ხელშეკრულებით, რომელიც მიჯნავს საერთო-სახელმწიფო ფორმებივი ხელის-უფლების ორგანოთა და აფხაზეთის რესპუბლიკის ხელის-უფლების ორგანოთა მართვას და კომპეტენციას, რომელიც უძაა ატარებდეს კონსტიტუციური სტატუტის ხასათს და რომელსაც ენტება უძლებელი ორგანიზაციული ძალა ფიდერალული სახელმწიფოს კონსტიტუციის შემდეგ.

III. აფხაზეთის რესპუბლიკა ანხორციელებს შემდეგ სუვერენულ უფლებებს:

- იღებს აფხაზეთის რესპუბლიკის კონსტიტუციას და შეაქტინირებს იმ პირობით, რომ იგი არ ეწინააღმდეგბა ფიდერალური სახელმწიფოსა და ზემოთადნიშტული ხელშეკრულება-სტატუტის პრინციპებსა და ნორმებს;
- განასაზღვრავს აფხაზეთის რესპუბლიკის საკონსტიტუციო მომრავლობის სტრუქტურასა და ორგანიზაციას;
- ქმნის მმართველობის რესპუბლიკურ ფორმას და სახელმწიფოებრივ მოწყობას, მათი ჩამოყალიბების წესს;
- ქმნის რესპუბლიკურ სასამართლო ხელისუფლებას – საერთო სასამართლოებს, უძალეს სასამართლოს, საკონსტიტუციო სასამართლოს, პროკურატურას, იმ პირობით, რომ ფიდერალურ უზრუნველყოფა სასამართლოს, კონსტიტუციურ სასამართლოს და გენერალურ პროკურატურას უნარჩუნდება უძალესი ინსტანციის უფლებები;
- განსაზღვრავს აფხაზეთის რესპუბლიკის სიმბოლიკას;
- განსაზღვრავს რესპუბლიკის ბიუჯეტის შემთხვევაში საკონსტიტუციო მოწყობას;

და გასავლების საერთო მოცულობას;

- ანხორციელებს საგარეო კავშირებს, მონაწილეობს საერთაშორისო რეგიონალურ ორგანიზაციებსა და ორგანოებში;
- მართავს რესპუბლიკის სახელმწიფო საკუთრებას;
- წევეტს რესპუბლიკის მოქალაქეობის საკითხებს, ფედერალური კანონების შესაბამისად;
- წევეტს სოციალური პოლიტიკის, განათლების, მუცნიურების, კულტურის, ფიზიკური კულტურის, სპორტისა და ტურიზმის საკითხებს;
- ქმნის და განსაზღვრავს რესპუბლიკის შინაგანი ორგანოების და სხვადასხვა დონის პოლიციის შექმნის წესს, რომელიც უზრუნველყოფენ საზოგადოებრივ წესრიგს;
- არგვულირებს მიდარეს უძლიერ ტელეკომუნიკაციების კავშირს, რადიოს, ტელეგადაცემებს და ტრანსპორტს;
- იღებს ზომებს გარემოს დასაცავად.

IV. ფიდერალური სახელმწიფო ანხორციელებს შემდეგ სუვერენულ უფლებებს:

- ფიდერალური კონსტიტუციის მიღება და ცვლილებების შეტანა;
- კანონმდებლობა და კონტროლი ფიდერაციული სახელმწიფოს კანონებისა და სხვა ნორმატული აქტების შესრულებაზე;
- ფიდერაციული სახელმწიფოს სახელმწიფო მოწყობა;
- სახელმწიფო საზღვრის სტატუსის, რეიგიონისა და დაცვის

საქართველოს ფინანსურალიზაციას პერსპექტივები...

- განსაზღვრა, ტერიტორიული წყლების სტატუსის განსაზღვრა და დაცვა, საპარო სივრცის, კინტინენტული შემთხვევისა და განსაკუთრებული ეკონომიკური ზონის სტატუსის განსაზღვრა და დაცვა;
- ე) კანონმდებლობა, რომელიც უზრუნველყოფს ადამიანის უფლებას დაცვასა და ძირითად თვითსუფლებებს. მიღასახლმწიფოებრივი აქტებისა და საერთაშორისო სამართლებრივი ვალდებულებების იმპლემენტაციაზე კონტროლი;
- ვ) ფინანსურული სახლმწიფოს მოქალაქეობის სტატუსის კანონმდებლობა, მისი მიღებისა და დაკარგვის საუფლებები, შემოსელისა და გასვლის საკოსჩები, უცხოელებისა და მოქალაქეობის არ მქონე პირთა სტატუსი;
- ზ) ფინანსურური ბიუჯეტი, სავალუტო-ფინანსური სისტემა, ფულადი ემსია, ფინანსურური ან კები, საბაზო სისტემა, საბაზო გადასახადები და სხვა შემოსავლები;
- თ) თავდაცვა, შეარაღებული ძალები და ფინანსურული სახლმწიფოს უსაფრთხოება. ფინანსურული სახლმწიფოს ერთიან შეიარაღებულ ძალების შეუძლიათ ჰქონდეთ აუზაშეთის ტერიტორიაზე ტერიტორიული ხასიათი, – წვევამდელები გადინ სამსედრო სამსახურს რესპუბლიკის ტერიტორიაზე ფინანსურული სახლმწიფოს ერთანთ სასაზღვრო ჯარები შეიძლება შეიქმნას ტერიტორიული პრინციპით, შეიარაღებულ ძალების მსგავსად, იმ პირობით, რომ იწებან ფინანსურური ხელისუფლების მქაფრ დაქვემდებრებაში და კონტროლის

ძვეშ;

- ა) ფინანსურული სახლმწიფოს საგარეო პოლიტიკა და საერთაშორისო ურთიერთობები, და პლომატიური და საკონსულტო სამსახური, საერთაშორისო შეთანხმებები, საერთაშორისო ორგანიზაციებისა და ორგანოების წევრობა;
- კ) ტრანსრეგიონული და საერთაშორისო სატელეკომუნიკაციო კავშირი, ნაციონალური რადიო და ტელეგადაცემები, საფოსტო კავშირი;
- ლ) ერეგუმატარებლების ტრანზიტი;
- მ) გარემოს დაცვის ძირითადი კანონმდებლობა და კონტროლი მის შესრულებაზე;
- ნ) სისხლის სამართლის, სამოქალაქო, პროცესუალური კანონმდებლობა, კანონმდებლობა მიწაზე, წილისულზე და ბუნებრივ რესურსებზე.

V. კონსტიტუციური სტატუსი, რომელიც განმტკიცებულია ამ შეთანხმებით, არც ნაწილობრივ და არც მთლიანად არ შეიძლება შეიცვალოს ან გაუქმდეს რომელიმე ერთი მხარის მიერ.

* * *

ასეთია ოფიციალური პოზიციის ძირითადი არსი. აქვთ ნათლად ჩნას, რომ ჩვენ კატეგორიულად უავტორულ სისტემის მიერ დამოუკიდებლობის გამოცხადებას, რასაც იქმებენ სეპარატისტები და რასაც გმობს მთელი საერთაშორისო

საქართველოს ფედერალიზაციის პრინციპები...

თანამეგობრობა – გარო, უუთო, დსთ, კროგაერთიანება, ევროპის საბჭო და სხვ. ამასთან ერთად, თბილისი, საქართველოს კონსტიტუციის ჩარჩოებში, სთავაზობს აფხაზეთის სტატუსის ამაღლებას ფედერაციული სახელმწიფოს სუბიექტის ჩარჩოებში, აქედან გამომდინარე შედეგებით – მისი კომპეტენციის გაფართოებით, შედასახელმწიფოებრივი აქტის საუფლებელზე.

ჩემი ნათქევამის შემდეგ – საქართველოს ახალ სახელმწიფოებრივ მოწყობაზე, აფხაზეთის სტატუსზე ფედერაციული სახელმწიფოს შემადგენლობაში და ა.შ. – არა მეონა რომელიმე ოქენეგანა მკოთხოს, როგორ კუურებ მე საქართველოს ფედერალიზაციას და რამდენად მიმაჩნავ იგი რაციონალურ ნაბიჯად.

კომენტარის ნაცვლად

გიორგი ხუბუა ფედერირებული საქართველო?

საქართველოს შესაძლო ფედერირების პროცესი მოიხსოვს ფრთხილ მოდგომას და ყველა იმ შესაძლო (პოზიტიური და წევატიური) ასექტის მცნიერებლ გაზრდას, რომელთანაც არის დაკავშირებული მართვის ფედერალური პრინციპების დანერგვა.

I. ფედერალიზმი როგორც მატორიული კონცეფცია

საქართველოს ტერიტორიული მოწყობის მოდელის შემუშავებისას აუცილებლად უნდა გავითვალისწინოთ ის გარემოება, რომ ფედერაციული სახელმწიფო ისტორიული ფერომერია¹. ფედერალიზმი ყოვლთვის კონკრეტულა: თავისი საკუთარი ისტორიით, საკუთარი სტრუქტურით, ფედერალური პროცესის მონიტორინგ დაუჭიროს ბურჯამა, ცენტრალურ გარემოებრივ განსაკურირებით მჰადრო კავშირის გამო, შესაძლებელია გაგტერ იქნეს მხოლოდ მის კონკრეტულ მოცულებულობაში. ფედერაციული სახელმწიფოს ბურჯამის გარეკვეთი შეუძლებელია მარტოოდნ ასტრაქტულ-თეორეტულ ჭრილობის და მოიხსოვს ისტორიულ-პრაგმატულ მოდგომას.

ფედერაციული სახელმწიფო არ შეიძლება ეფუძნებოდეს უნივერსალურ, ზოგად პრინციპებს. ფედერალიზმი სწორედაც

რომ შეგავის, ზოგადი პრინციპების უარყოფაა. არ არსებობს ფედერაციული სახელმწიფოს უნივერსალური მოდელი, ისევე როგორც შეუძლებელია ტერიტორიული მოწყობის ფედერალური მოდელის უნივერსალიზაცია. თოთოველი ფედერაციული სახელმწიფო უნივერსალურია, რომლის არსაც ყველა შემთხვევაში განსაზღვრული დროულ-სივრცობრივი სიტუაციის. ფედერალიზმი წარმოადგნს სახელმწიფოს ტერიტორიული ორგანიზაციის “უფესო” ფორმას, რომლის გადაწყვეტვაც და ექსპლოტირებაც შეუძლებელია (რაც, ცხადა, არ გამოიცხავს განსხვავებული ფედერალური მოდელების შედარებითი ანალიზის და ნაციონალური ფედერალური სისტემების ცალკეული ასპექტების გათვალისწინების შესაძლებლობას).

ფედერალიზმს აქვთ მსოფლიო-მისიონერული მისწრაფება, რაც საფრანგეთის რევოლუციის შემდევ დამახასიათებულია ადამიანთა უფლებებისა და დემოკრატიის ღდებისათვის. ადამიანის უფლებები და დემოკრატია ასტრაქტული, ზოგადი და უნივერსალური პრინციპება, რომლებიც არ არის “მიმტელი” კონკრეტულ სივრცესთან. დემოკრატია და ადამიანის უფლებები ახდენს ასტრაგარებას ცალკეული ადამიანებისაგან, ხალხებისაგან, სახელმწიფოებისაგან და მიზნად ისახავს ყველა ინდივიდის თანაბარი თავისუფლების უზრუნველყოფას. უნივერსალური პრინციპებისაგან განსხვავდით, ფედერალიზმი ნიშანებს კორპორაციულ მრავალურებრივებას სახელმწიფოს ერთიანობაში. მართვის ფედერალური სისტემა მოღიანდ დამტებრინირებულია რეგიონალური და კონკრეტულ-სირცობრივი თავისებურებებით. ფედერალური თავისუფლება

საქართველოს ფედერალიზაციას პრინციპები...

არ არის ისეთი მოძილური, როგორიცაა ლიბერალური ძირითადი უფლებები. ფედერალური თავისი უფლება ყოველთვის დაკავშირებულია კონკრეტულ სიერცესთან. ფედერალისათვის “მცირად ადგილობრივია”: ფედერალისში არ შეიძლა ამაღლდეს ზოგადსაკუპრარიო ასტრაქტულობამდე².

ზემოაღნიშვნული დებულებებიდან გამომდინარე, ფედერალური სტრუქტურების განხილვა მოითხოვს კონკრეტული სიტუაციის დაწერილებით ანალიზს, ცენტრიდანული და ცენტრის სკენული ძალების აღანგის შეფასებას, თანამედროვე ქართული სახოგონების პოლიტიკურ კულტურასთან ერთად რეგიონალური პოლიტიკური კლიტების გათვალისწინებას და სხვა.

II. ფედერალიზმი და საქართველოს შემადგრენლობაში აფხაზეთის რეინტეგრაციას პრინციპები

საქართველოს შესაძლო ფედერირების პრობლემა უფალოდ უკავშირდება საქართველოს წინაშე მდგარ კონკრეტულ პრობლემებს, განსაკუთრებით მის შემადგენლობაში აფხაზეთის რეინტეგრაციის საკითხს.

კვიქრობით, რომ ფედერალური მართვის სისტემა არის არსებითად ერთადერთი მოღვალი, რომელიც უზრუნველყოფს ქართველთა და აფხაზთა თანაცხოვრებას კრითიკ სახელმწიფოში. ამასთანვე, ეს უნდა იყოს არა ეთნიკური, არამედ ტერიტორიული ფედერაცია, მაშასადამე, აფხაზეთისათვის მნიშვნელი ავტონომიური უფლებების მატრიკული სტატუსი იქნება არა მარტო ეთნიკურად აფხაზი, არამედ აფხაზეთის

მოელი მოსახლეობა. აფხაზეთის, როგორც ფედერაციის სუბიექტის, სტატუსს შეიძლება საფუძვლად დაედოს შემდეგი კონცეპტუალური დებულებები:

1. აფხაზეთი ფედერალური ხელშეკრულების საფუძვლზე შედის საქართველოს შემადგენლობაში. ხელშეკრულება გახდება საქართველოს კონსტიტუციის შემდგენლი ნაწილი. საქართველოს კონსტიტუციის ამ ნაწილში ცვლილებების შეტანა მოხდება მხოლოდ აფხაზურ მხარესთან წინასწარი კონსულტაციებით და ძალაში შევა აფხაზეთის პარლამენტის მიერ მის მოწონების შემდეგ.

2. ორივე მხარე აღარებს, რომ ფედერალური კავშირი არის დანწილებულის გამოილინების და არა ერთიანის დანწილების საშუალება. რადგანაც “ქორწინების დროს განქორწინებაზე არ ლაპარაკობე”, საქართველოს კონსტიტუცია არ შეეხმა ფედერალური კავშირიდან გასვლის საკითხს.

3. აფხაზეთს გააჩნია კონსტიტუციის დამდგნი ძალაუფლება და, მაშასადამე, მისი ავტონომია არ არის წარმოებული ცენტრალური სახელმწიფოს წინასაგან. აფხაზეთის ხელისუფლება დაუფუძნება ლეგიტიმიციის დამოუკიდებელ წყოროს, ხოლო მისი სახელმწიფო სტრუქტურები აირჩევა აფხაზეთის მოსახლეობის მიერ.

4. აფხაზეთი არის ერთიანი ქრონიკი სახელმწიფოს წევრი და არა მისი ნაწილი (როგორც ეს ავტონომიების შემთხვევაში). შესაბამისად, აფხაზეთის მართლწესრიგი არის არა დელეგირებული მართლწესრიგი, არამედ სახელმწიფოს “წევრი-მართლწესრიგი”. აფხაზეთს ცენტრი

არ “აძლევს” კომპეტენციებს, რადგან ის ვინც რამეს “იძლევა”, მას ასევე შეუძლია მიცემულის “წართმევა”.

5. ეთნიკურად აფხაზი განიხილება არა როგორც უძირესობა, არამედ როგორც ქართული სახელმწიფოს ჩამოყალიბებელი ერთ-ერთი ერთო.

6. ქართულ-აფხაზური ურთიერთობა დაუფუძნება “ნონ-ცენტრალიზაციის” პრინციპს. ეს პრინციპი გამორიცხავს ისეთი “სუპერ-ინსტრუმენტის” არსებობას, რომელსაც თავისი სურვილის მიხედვით შეუძლია სახელმწიფო უფლება-მოსილებათა და - ან რეკონტრალიზაცია. თბილისა და სოხუმის მორის ურთიერთობა არ გამოიცხავს იურარქიას, მაგრამ ამ ურთიერთობისთვის უცხო იქნება “ცენტრი - პრივატურის” მოდელი.

7. ქართული მხარე ოთვალისწინებს აფხაზთა რევოლუციი დღენტურობის გრძელობას, რომელიც ეფუძნება მოსახლეობის დამარჩენი ნაწილისაგან გამორჩეულობის შენებას. ქართული სახელმწიფო იქნება აფხაზთა კულტურული თვითმყოფადობის, ქნის, ისტორიის, კრონებული დღენტურობის დაცვის გარანტი. საქართველო აღიარებს და დაიცავს ფედერალურ პრინციპს: “ერთიანობა მრავალფეროვნებაში” და ხელს შეუწყობს აფხაზთა კულტურულ განვითარებას. თავის მხრივ, აფხაზეთის ხელისუფლება კალდებულია დაიცავს აფხაზეთის მოსახლეობის კოსტიტუციური უფლებები განურჩევლად ინდივიდის ეთნიკური კუთვნილებისა, სოციალური მდგრადრებლობისა და აღმარცხულობისა.

8. ქართული მხარე გაგებთ ეკონომიკური მიშეს, რომელიც გამომდინარებას მათი დემოგრაფიული

პრობლემებითან. აფხაზთა დემოგრაფიული სიტუაციის გათვალისწინებით შესაძლებელია დაუუშვა ე.წ. პაზიტიური დისკრიმინაციის სისტემა, რომელიც გულისხმობის ეთნოგრაფი აფხაზების მიმართ განსაკუთრებული ხელშეწყობის პოლიტიკის გატარებას. ამასთანავე, ეს სისტემა უნდა გამორიცხავდეს უმრავლესობის კანონიერი უფლებების დარღვევას, ხოლო “უმცირესობის კარგად ყოფნა” არ უნდა ნიშავდეს “უმრავლესობის ცუდა ყოფნას”. ამ სისტემამ ასევე არ უნდა წახალისონ აფხაზების თვითმიზალუციონიზმი, ხელი არ უნდა შეუშალოს სამუშაო ძალის თავისიუფალ გადაადგილებას (როგორც საბაზრო კოონიმიკის განვითარების აუცილებელ პირობას) და ა.შ.

9. ფედერალურ კავშირში გაერთიანებით აფხაზეთი თანახმა, რომ მოყვითალი რეგიონში კომპეტენციები გადაეცეს ცენტრს და იგი, მაშინადან, თმობს კომპეტენციათა ნაწილს. მაგრამ რასაც აფხაზეთი “დაკარგავს” კომპეტენციების მოცულობის თვალისაზრისით, მოიგობს მას სიგრცეში. კერძოდ, აფხაზეთი მონაწილეობას მიიღებს სახელმწიფო ხელისუფლების განხორციელებაში მთელი ქედზე მასშტაბით. აფხაზეთი დებულობს არა მარტო ფართო ავტონომიას, არამედ ის ასევე იღებს პასუხისმგებლობას საერთო-ქართული სახელმწიფოს მართვაზე საქართველოს პარლამენტის მენეჯ პალატაში, საქართველოს აღმასრულებელ ხელისუფლებაში, სასამართლო ხელისუფლებასა და კონსტიტუციურ მართლმასჯულებაში მონაწილეობით. ამ მონაწილეობის ფორმები განისაზღვრება მხარეთა შორის მოღაპარაკების პროცესში.

10. ფედერალურ კავშირში გაერთიანებით აფხაზეთის ეძღვა უფრო ფართო ბაზარზე გასვლის, ცენტრალური ხელის-უფლების ფიანსური რესურსების გადანაწილებისა და საქართველოს ურთიერთობებში მონაწილეობის პერსპექტივა და სხვ.

11. აფხაზეთი მონაწილეობს ერთიანი სახელმწიფო ნების ფორმირების პროცესში საქართველოს პარლამენტის მეორე პალატის მეშვეობით. ამ პალატაში აფხაზეთის წარმომადგენლობის საკითხი განისაზღვრება მხარეთა შორის მოლაპარაკების პროცესში. საქართველოს პარლამენტის მეორე პალატაში აფხაზეთის წარმომადგენლობის არჩევა მოხდება ან უშუალო აფხაზეთის მთავრობის მიერ, ან აფხაზეთის პარლამენტის მიერ, ან მეორე პალატაში წარმოდგენილი იქნებან აფხაზეთის მთავრობის (აღმასრულებელი ხელის-უფლების) წვერები.

12. ქართული მხარე უშვებს იდენტიფიკაციის საფეხუროვანი სისტემის არსებობას, როდესაც ინდივიდუალური შეიძლება საკუთარი თავი განიხილოს ჯერ ფედერაციის სტატუსზე და, მხოლოდ ამის შემდეგ, ფედერაციის მოქალაქედ. აფხაზეთი მხარე, თავის მხრივ, ხელს შეუწყობს მოსახლეობაში ცენტრალური ხელისუფლებისადმი ღორილური დოკიდებულების ჩამოყალიბებას.

13. აფხაზეთის კონსტიტუცია უნდა შეესაბამებოდეს საქართველოს კონსტიტუციით განმტკიცებული დემოკრატიის, სიციალური და სამართლებრივი სახელმწიფოს, რესპუბლიკის მიზანში.

14. აფხაზეთის ტერიტორიული საზღვრების შეცვლა

მოითხოვს საქართველოს პარლამენტის და აფხაზეთის პარლამენტის თანხმობას.

15. კომპეტენციები გადანაწილდება არა პოლიტიკური ინსტიტუტებს შორის (როგორც ესაა ანგლო-ამერიკული სისტემებში), არამედ საქართველოსა და აფხაზეთის სახელმწიფო ღონიერებს შორის (ცეროპული კონსტიტუციების მოდელი). საქართველოს ხელისუფლება არ ქმნის აღმასრულებელ ორგანობს, რომელგბიც თავის თავზე აღიძებ აფხაზეთის ფედერალური სამართლის შეფარდების ფუნქციას. ფედერალური სამართლის შეფარდებას ახორციელებენ აფხაზეთის სახელმწიფო სტრუქტურები.

16. საქართველოს კონსტიტუციით განისაზღვრება კომპეტენციების გადანაწილების შემდეგი სისტემა.

ა) ფედერალური ხელისუფლების კომპეტენციები;

ბ) აფხაზეთის კომპეტენციები;

გ) კონკურირებადი კომპეტენციები;

დ) ერთობლივი კომპეტენციები.

კომპეტენციები, რომელიც კონსტიტუციით არ განვითარება საქართველოს გამგებლობას, რჩება აფხაზეთის გამგებლობაში.

17. საქართველოს დედაქალაქში – თბილისში, აფხაზეთის ეკოლება თავისი წარმომადგენლობა, რომელიც ხელს შეუწყობს როგორც ფორმალურ, ასევე არაფორმალურ კავშირებს ფედერალურ ხელისუფლებასა და ფედერაციის სუბიექტს შორის პოლიტიკის, მართვის, ეკონომიკის და კულტურის სფეროში. ეს წარმომადგენლობა, არსებობად, იქნება აფხაზეთის ლობი საქართველოს დედაქალაქში.

საქართველოს ფედერალიზაციის პერიოდის შემთხვევაში...

წარმომადგენლობის წევრებს უფლება აქვთ მონაწილეობა მიღების საქართველოს პროლეტარიატის მეორე პლატის სამუშაო ორგანოთა საქმიანობაში.

უფლერალური მოდელი, ცხადია, ავტომატურად კერძოსნის ქართველთა და აფხაზთა შორის არსებულ სირთულეებს. პრობლემა, რასაც ეწოდება “ქართულ-აფხაზური” ურთიერთობები, დარჩება, რამდენადც ჯერ კოდვ ძლიერია გაუცხოების გრძნობა და განწყობა “ჩვენ - ისახი”. მაგრამ უფლერალიზმის ერთ-ერთი პრაქტიკა სწორედ ისაა, რომ “ჩვენ ერთმანეთს კუახლოვდებით ერთმანეთისაგან დაშორების გზით”. ქართულ-აფხაზური ურთიერთობების პრობლემა გამარტივდება დააღმინის სიბრტყეში და წარმომართება ერთიანი პოლიტიკური სისტემის ფარგლებში.

III. საქართველოს შექმნაში უფლერალურის პრინციპები და ნუალტრია ასპექტები

1. უპირატესობა: მართვის უფლერალური სისტემა საქართველოში ხელს შეუწიობს საქმიანი, ადგილობრივ მოთხოვნებზე ორიგინარებული გადაწყვეტილებების მოდებას. უფლერალური წესრიგის პირობებში მოქალაქეებს ექნებათ პოლიტიკურ პროცესში აქტორური მონაწილეობის მეტი შესაძლებლობები. ამავე დროს, ადგილობრივი პრობლემტიკა მათთვის უფრო ახლობელი და ნაცნობი იქნება, ვიზუალურალიზმის დროს სახელმწიფო ხელისუფლება, ასე ვთქვათ, გოგრაფიულად მოუხდოვდება ხალხს. ამ შემთხვევაში

უფრო ნაკლებად დადგება პოლიტიკური ხელისუფლების ანინიშვნობის პრობლემა, ხოლო ინდივიდის საშუალება ექნება მიღების შეგნებული მონაწილეობა პოლიტიკურ პროცესში. უფლერალიზმი ჩამოაყალიბებს სახელმწიფო საქმიანობის სუვერენიტეტს ასტიმულური დანაწილების, ხელისუფლებისადმი დემოკრატიული კონტროლის განხორციელების დამტებით შესაძლებლობებს, ჩამოაყალიბებს დემოკრატიული მონაწილეობის დამატებით დონეს, ხელს შეუწყობს ამომრჩევლებსა და პოლიტიკურ კლიტას შორის არსებული გაუცხოების დაძლევას. უფლერალიზმი ჩამოაყალიბებს სახელმწიფოს ღვარებისაცის დამატებით საფუძვლებს, რომელ უზრუნველყოფს სიცოალურ შევიდობას და გაადვილებს მოქალაქეთა ინტეგრაციას სახელმწიფოში.

ნაკლია: უფლერალიზმის დემოკრატიული პოტენციალი ბეჭრადა დამოკიდებული სახელმწიფოს კონკრეტულ სტრუქტურაზე და საზოგადოების პოლიტიკურ კულტურაზე. უფლერალიზმი შეიძლება უფრო განამტკიცოს ბიუროკრატიული გლობალური ფირმებისა და სახელმწიფოს მართვაში, შექმნას მოედნი რიგი პრობლემები უფლერალის სუბიექტების დონეზე წარმომადგენლობითი დემოკრატიის ინსტიტუტების საქმიანობის თვალსაზრისით³. უფლერალიზმი ავტომატურად კერძოუნებულყოფს დემოკრატიული ინსტიტუტების დამკიდრებას. უფლერალური მართვის პირობებში მოქმედებდნენ ადგილობრივი რეპრესიული სისტემები აშშ-ში, აგრეთვე ლათინური ამერიკის კვეთებში. თანასწორი საარჩევნო უფლებების დემოკრატიული პრინციპი აშშ-ში XX საუკუნის 50-იან და 60-იან წლებში გაატარა უფლერალურმა (და არა

საქართველოს ფედერალიზაციას პრინციპები...

უფლებაების სუბიექტთა) ხელისუფლებამ.

2. უძრავი ტემა: ფედერალიზმისათვის დამხასიათებელი პოლიციელობის ხელშეწყობას პოლიტიკური პროცესების განვითარების თანაბრობას ქვეყნის მთელ ტერიტორიაზე. ჯანსაღ პარტიულ-პოლიტიკურ კონტროლისათვა კრიტიკული ფედერალიზმი მოგვცემს პოლიტიკური ამბიციის აღგრძელება და ემაყოფილების საშუალებას (რაც ესოდენ მნიშვნელოვანი უნდა იყოს ქართული სინამდვილისათვის).

ნაკლი: ფედერალიზმი ართულებს პოლიტიკური გადაწყვეტილებების მიღების პროცესს. მთლიანად კინსენ-სუსზე ორიგინალურებული მართვის ფედერალური სისტემის პირობებში საქართველოს ცენტრალურმა ხელისუფლებამ და ფედერაციის შესაძლო სუბიექტების პარლამენტებმა, მთავრობებმა და აღმნისიტრაციებმა უნდა გაითვალისწინონ ერთმანეთის ინტერესები და აწარმოონ ხანგრძლივი მოღაპარაკება, საბოლოოდ კი მონახონ ურთიერთობისაღები კომპრომისები. გადაწყვეტილებათა მიღების აღნიშვნილი პროცედურის გაფლავისწინებით, ხელისუფლებათა განსხვავებული დონეები უფრო მეტად ორიგინალურებულია კომპრომისებზე და ნაკლებად ითვლისწინები მრთვის წმინდა რაციონალურ, ტექნიკურატორულ მოთხოვნებს. გარდა ამისა, ანგარშეგასაწევები ის მომენტი, რომ ფედერალიზმის პოლიტიკურ პარტიებში ერთმანეთს ეწინააღმდეგება, ერთის მხრივ, ფედერაციული სახელმწიფოს და, მეორეს მხრივ, სიცოდური სახელმწიფოს პრინციპები. ფედერაციული სახელმწიფო ერთვარად ავიწროებს სოციალური სახელმწიფოს საქმიანობის ჩარჩოებს

და არღვევს მისთვის ფუძემდებლური მნიშვნელობის მქონე თანასწორობის პრინციპს. ცენტრალური ხელისუფლებისა და ფედერაციის სუბიექტების პოლიტიკაში არსებული განსხვავებები არკოლებს ცხოვრების თანაბარღილებული სტანდარტების დაკვიდრებას, რასაც მიერწოდაფვის სოციალური სახელმწიფოს კონცეფცია. თუკი ქართულ სინამდვილეში ფედერალიზმის განვიხილავთ როგორც ისტორიულად ჩამოყალიბებული რეგიონალური თავისებურებებისა და ინდივიდუალობის შენარჩუნების საშუალებას, ეს ფუნქცია კრთვევის წინადაღვებობაში მოგა ფედერალური წესრიგის სხვა მიზანთან, კერძოდ, ერთიანი ცხოვრებისეული სტანდარტების ჩამოყალიბებისა და რეგიონალური დასპარატეტების აღმიგებრის ამოცანასთან.⁴

3. უძრავი ტემა: ფედერალიზმი ამაღლებს საზოგადოების პოლიტიკური კულტურის დონეს, უწინარეს ყოვლისა, პოლიტიკური დალოგის კულტურას. ქვეყნში ჩამოყალიბებული პოლიტიკური ცენტრები, როგორც წესი, არ იქნებან ერთიანი პოლიტიკური ძალა. განსხვავებული პოლიტიკური დაკოლოგისა და ორიგინალურის მქონე ძალები იძულებული არიან ურთიერთშორის წარმართონ კონსტრუქციული დალოგი, პატივი სცენ კრთმანების აზრებსა და პოზიციებს. ფედერალური წესრიგის პირობებში უფრო ინტენსიური განვითარება პარტიულ-პოლიტიკური კონკურენცია. საქართველოს ცენტრალურ ხელისუფლებამ და ფედერაციის სუბიექტების პარალელურ შესაძლებლივ წარმოდგენილი იყვნები განსხვავებული დაკოლოგის მქონე პოლიტიკური ძალები და ჩამოყალიბდნენ პარტიულ-პოლიტიკურად

საქართველოს ფედერალიზაციას პრინციპები...

გინისხაგუბული მთავრობები. ფედერალური სისტემისათვის დამახასიათებელი პოლიციური შემთხვევაში საშუალებას მისცემს სამარლამენტო ოპოზიციას, რომ აღტერინატორული პოლიტიკური პროგრამა, ნაწილობრივ მანც, განახორციელოს ფედერაციის სუბიექტის ღონისძიებები და ამით დამტკიცოს ხელისუფლებაში მოსვლის მზადყოფნა.

ნაციო: ფედერაციულ სახელმწიფოში არსებული, თუნდაც ადმინისტრაციული ხასიათის საზღვრები ხელს შეუშლის კოორდინირებულ მართვას და დამბრკოლებს კოოპერაციულ თანამშრომლობას. ამასთანავე, ფედერალური დიდი ფული ღირს. ფედერალური მთავრობა და მარლამენტი, ფედერაციის სუბიექტთა მთავრობისა და პარლამენტის ჩათვლით, ასევე პოლიტიკურ გადაწყვეტილებათა მიღების შედარებით გართულებული პრიცესი უფრო ძვირია, ვიღრე უნიტარულ სახელმწიფოში არსებული ერთი მთავრობა და ერთი პარლამენტი, ერთიანი აღმასრულებელი სისტემა და გადაწყვეტილებათა მიღების გაცილებით უფრო გამარტივდება პროცედურა. ფედერაციული სახელმწიფოების მართველობის ამასაცის საჭირო გართულებული და “ტირი” სტრუქტურა ჩანს ცხრილიდან (გვ. 145).

1991 წლის დეკემბრში ჩატარებული რეფერენდუმის შედეგების მიხედვთ, ბავარიის მთავრობის უმრავლესობას მიზანშეწონილად არ მიაჩნდა მეორე პალატის არსებობა.

4. უპირატესობა: ანგარიშება საწევია ადგილებზე პოლიტიკური ღიღერის მიზანების პროცესში ფედერალური მთავრობის უპირატესობებიც აღსანიშნავა, რომ აშშ-ის ბოლო 11 პრეზიდენტიდან 9 პრეზიდენტად არჩევამდე შტატის

ფედერაციული სისტემის დებულებას შემართველობას ასპარეზების ხარჯები

	გრძელება	შემარტივება	ასე	აუტორიტატი	გრძელება
პარლამენტი (მილა)	79,5	6,6	238,7	16,25	25,6
ფედერალური სერვისები	16	25	50	6	36
ფედერალური მინისტრი	20	7	11	27	36
ფედერალური სამსახური	186	180	290	88	214
ა) ფედერალური მინისტრი	68	46	100	64	104
ბ) ფედერალური მინისტრი	662	200	435	125	282
უფრო მინისტრი უფრო მინისტრი	2028	2925	5607	561	684
ე) 1. პრეზიდენტი	60	-	1982	-	-
ე) 2. პრეზიდენტი	-	-	-	-	-

საქართველოს უცდერალიზაციას პრისტუმუშება...

გუბერნატორი იყო. უცდერაციის სუბიექტთა, ასე ვთქვათ, მიკრომილები მოხდება პოლიტიკური ლიდერის „შემოწმება”, მისი პოტენციური შესაძლებლობების გამოვლენა, რაც ეღვატორებს ბევრად უადვილებს სწორი არჩევნის გაფორმებას. ამ მხრივ, უცდერალურის სისტემაშ შესაძლებელია საქართველოშიც შეასრულოს პოლიტიკური, მართველი კადრების ჩამოყალიბების ფუნქცია.

ნაკლებ: გადწყვეტილების მიმღები სხვადასხვა ცენტრის არსებობა, კორპურაციული უცდერალიზმისათვის ტიპური მარკალიზაციონი ფორმალური და არაფორმალური ინსტიტუტები ნაკლებად უზრუნველყოფენ პოლიტიკის გამჭვირვალე ხასიათს, განსაკუთრებით უცდერაციის სტატუსების დონეზე. ფადერალიზმი შეიცავს პოლიტიკური პასუხისმგებლობის დაქაცმაცების გარკვეულ საშიშროებასაც. უცდერაციულ სახელმწიფოში ასევე მწვავე და გასა ადგილობრივი რეგიონალური პოლიტიკური ელიტის კონტროლის პრიბლებაც. პოლიტიკური პოლიციელტრიზმის პირობებში საზოგადოებისათვის ნაკლებად გასავაგი ხდება სახელმწიფო საქმიანობის მიზნები და საშუალებები, თვითინ ეს საქმიანობა და მისი შედეგები. უცდერალიზმი, ამ გაგძით, კონგვარად ხელს უწყობს პოლიტიკურ დეზინტერესესაც.

5. უპირატესობა: მართვის უცდერალური ინსტემულციერების შესაბამისად ცხოვრების შანსს. ჯერული, რომელსაც საკრითო სიცოდური სისტემაში ცოტა წონა აქვს, შეიძლება სუსასიტემაში მხედველობაში მისაჯები ფაქტორი, ცალკეულ შემთხვევებში კი, უმრავლესობაც განდეს. როგორც

რევინალური თვითიღწენტიფიკაციის რეალიზაციის ფორმა, უცდერალიზმი უზრუნველყოფს „მრავალუროვნებას ერთანაბაში”, ანუ ივა ერთლორულად დაიცავს საქართველოში მცხოვრები სხვადასხვა სოციალური ჯგუფის ინდივიდუალურ განსაკუთრებულობას და, იმადროულად, უზრუნველყოფს ამ ჯგუფების ინტეგრირებას საერთო სისტემაში.

ნაკლებ: უმცირესობების დაცვის მექანიზმი უცდერაციულ სახელმწიფოში ამართლებს მხოლოდ მამზ, როდესაც ეს უმცირესობა ცხოვრობს გეოგრაფიულად მკეთრად შემოსაზღვრულ ტერიტორიაზე. უცდერალიზმი ვერ უზრუნველყოფს უმცირესობის უფლებების დაცვას მრასხლობის შერული ჯგუფების არსებობის შემთხვევაში. აშშ-ში სწორედ რომ პარიქოთ, რასობრივი და ეთნიკური უმცირესობები თავიათი უფლებების დაცვას მოითხოვდნენ (და დებულიობნენ) უცდერალური ხელისუფლების მხრიდან.

უცდერაცია შეიცავს სახელმწიფოს დაშლის მეტ პოტენციალსაც. არც უცდერაციული სახელმწიფოს და არც ავტონომის მოდელს დადი ხნის სიცოცხლე არ უწერა იმ შემთხვევაში, როდესაც უცდერალურის სტრუქტურებმა უნდა განამტკიცონ ეთნიკურად, კულტურულად ან სხვა ნიშნით გამოიჩინონ ჯაშუების პრივალებით. ამავე დროს, საქართველოს სინამდვილეში, აღმათ, ვერ აცდებით აუხსაზა ეთნიკური ჯგუფის მიმართ ე. წ. პოზიტიური დისკრიმინაციის პოლიტიკის გატარებას, რაც გულისხმობს აუხსაზა მიმრთ მათი კულტურული და თონიკური თვითმყოფადობის შენარჩუნებისა და განვითარების მიზნით გატარებულ განსა-

საქონიანებლის ფუდერალიზაციას პრიმერებითი მიღება...

კუთრებული ხელშეწყობის ღონისძიებების.

საქონითებლის ტერიტორიული მოწყობის მოდელის შემცირებებისას აუცილებლად უნდა გავითვალისწინოთ ის გარემოება, რომ ჯგუფური კუთვნილების ნიშნით ადამიანთა ნებისმიერი განსაკვებული განხილვა ყოველობის აწყდება წინააღმდეგობის სხვა ჯგუფების მხრიდან, რაც საბოლოოდ კონფლიქტის მიზეზი ხდება, კარაბ ამისა, სისტემა, რომელიც აღმარებს უცირკულაციებს განსაკუთრებულ უცლებებს, არის აღმარებს უცირკულაციებს განსაკუთრებულ ასაკუებელური, ზოგადაც ეფონმიკურად და პოლიტიკურად ასაკუებელური, ზოგადაც თავისუფალ სამაზრო ეფონმიკებს და მექანიზმებს თავისუფალ გადაადგილებას. უმცირუსობათ ჯგუფის წევრებს ნაკლებად სურთ დატოვონ განსახლების ის ტერიტორია, სადაც მათთვის დაგენერილია განსაზღვრული უპირატესობები. ეს კი ართულებს საზოგადოებაში მათი ინტერაციის პროცესს, საზოგადოებას ხდის უფრო ფრაგმინტირებულს და პეტერიზებულს.

ის გარემოება, რომ აუტონომის შედეგად ყოფილი უმცირესობა უკვე უმრავლესობა ხდება, მოითხოვს განსაუმცირესობა უკვე შეესებას. უნდა გავთვალისწინოთ კუთორებით ფრთხილ შეესებას. უნდა გავთვალისწინოთ სამართლების “ტერიტორიალიზაცია” ისც, რომ უმცირესობათა პრობლემის “ტერიტორიალიზაცია” ან სხინის პრობლემის: იგი მხოლოდ და მხოლოდ წარმოშობს სხვა უმცირესობის უფლებათა დაცვის ახალ პრობლემას. ტერიტორიული აუტონომია ვერ ფუნქციონირებს ერთმანეთისადმი მტრულად განწყობილი კონიკური ჯგუფების არსებობის პირობებში, ან იმ დროს, როდესაც კონიკური ჯგუფების განსახლების არეალი კრიმინელისაგან შეაფილ არ არის გამოჯნული. ასეთ კოთარებაში აუტონომიაზ შეიძლება

პრიმერ უცრო გამწვავოს ეთნიკურ ნიადაგზე წარმოშობილი უთანამდებები. აქედან გამომდინარე, უცრო მიზანშეწონილია კოფიქრო პერსონალური ავტონომის მოდებულება, მთ უცრო, რომ იგი მოიცავს განსაზღვრული ეთნიკური ჯგუფის უცლებელების მითი განსახლების ადგილის მოუხდევად და მისი რეალუსაცა შესაძლებელია არა მარტო საჯარო-სამართლებრივი, არამედ კერძო-სამართლებრივი გაურთიანებების სახითაც.

6. უმარატესობა: უცდერაციული სახელმწიფო შეაცირებას ხელისუფლების ბოროტად გამოყენების შესაძლებლობას ხელისუფლებათა ბაღამისრების გზით, რაც მიიღება ხელისუფლებათ კერტიკლური დანაწილებით (ხელისუფლებათა პირიზონტალური დანაწილების პარალელურად). შესაბამისად, უცდერალიზმი უზრუნველყოფს ინდივიდუალური თავისუფლების მაღალ ხარისხს სახელმწიფოში და ქმნის სისტემის სტაბილურობის დამატებით გარანტიებს.

ნაკლები: თეორიულად, მართალია, საქამოდ დამაჯერებელია დაბულება, რომ უცდერალიზმის დროს ხელისუფლების პირიზონტალური და კერტიკალური დანაწილება უზრუნველყოფს ინდივიდუალური თავისუფლების განმტკიცებას, მაგრამ ბევრ ეჭვს ბადებს ისტორიული მაგალითები. აშშ-ში თომქმის ასი წელი ერთმანეთის გვერდით არსებობდნენ ფულერალური შტატები, სადაც დაშვებული იყო მონობა, და შტატები, სადაც მონიბა აკრძალული იყო. XX საუკუნის 50-ამ და 60-ამ წლებში სწორებ აშშ-ის უცდერალურმა ხელისუფლებამ (და არა შტატებში) წამოაყენა

საქართველოს ფედერალური საცავის პრინციპები...

რამდენიმე მნიშვნელოვანი ინიციატივა ჯამშიანის ძრითადი უფლებების სუვერენიტეტი, რომელისაც დიდი წინააღმდეგობა შეხვედრულური შტატების მხრიდან. ასე, მაგალითად, რასემორივი თანასწორობის პრინციპი მერიკაში პირველად უფლებარალური სასამართლოს, ხოლო შემძღვომ კონგრესის და პრეზიდენტის მიერ იქნა განმტკიცებული. იგივე შემძღვა ითქვს აშშ-ის სისხლის საპროცესო სამართლში პიროვნების უფლებათა დაცვის მთელი რიგი მნიშვნელოვანი გარსტიტების შესახებ. შტატების მატერიალური სისხლის სამართლიც არსებოთად შეცვალა ძრითად უფლებების დაცვის სუვერენიტეტის უფლებარალური სამართლის მიერ დადგნილი დამატებითი გარანტიებით.

7. უპორატესობა: უფლებარალური სისტემის დანერგვისას უფრო სრულად მოხდება სუბსიდიარობის პრინციპი პის რეჟიმისაცა, მართველობითი გადაწყვეტილებების მიღებისა და მათი განხორციელების ოპტიმალური დონის შეზრჩევა. სახელმწიფოს უფლებარალური დაწყება უფრო გათვალისწინებს მართვის ოპტიმალური სივრცის პრინციპს, რომელის თანახმადაც სახელმწიფო მართველობა მაქსიმალურ უვაძლეს აღწევს. მხოლოდ სათანადო ტერიტორიული, საწარმოო-ეკონომიკური და მოსახლეობის რესურსების არსებობის პირობებში. სამართვი სივრცის სისტემური ბუნება ბევრად განსაზღვრავს უფლებაციის სუბიექტთა ავტონომიური ფუნქციონირების შესაძლებლობებს. ამ პრინციპის გაუთვალისწინებლობა და უფლებაციის არასული განვითარება შეიძიების არსებობა გარდაუყოდა გამოიწვევს მართვის სუბიექტების არსებობას.

ნაკლებ: როგორც უფრო მოქნილი პოლიტიკური სისტემა, ფედერალიზმი უდავოდ ხელს უწყობს შედარცხით პატარა გაერთიანებებში ნოვატორული ხასიათის ექსპრი-მენტებს, ხოლო ტერიტორიული ერთეულების ურთიერ-თობაში შეჯიბრების პრინციპის წახალისება პოლიტიკური სისტემის და, გამჭვირვალე ხასიათის უზრუნველყოფის კრი-კრითი გარანტია. ამვე დროს, დიდი შეკვეთი იქნებოდა ამ მოქმედების აპსოლუტიზაცია. XX საუკუნის დასაწყისში ამერიკის უფლებარალურ შტატებს არ შეგძლიოთ მთელი რიგი პრობლემების დამოუკიდებლად გადაწყვეტა, რამაც მნიშვნელოვან გამოლიტერა ცენტრალიზებული მართვის ტენდენციები ამრინებულ უფლებარალიზმი. სხვანარად რომ კოქვათ, სიცოცხლისუნარიანი უფლებალიზმი მოითხოვს უფლებაციის ასევე სიცოცხლისუნარიანი სუბიექტების არსებობას. იმ შემთხვევაში, თუ უფლებაციის სუბიექტს არ გააჩნია მის გამგებლობას მნიშვნელული უფლებამოსილებების დამოუკიდებლოւრი განხორციელებისათვის საჭირო რესურსებია, მართვის უფლებარალური სისტემა აუკალებლად განვითარდება შემდგრის ცენტრალიზაციის მიმართულებით. უფლებაციის სიცოცხლისუნარიანი სუბიექტები ხელს უწყობენ დეცენ-ტრალიზაციას.

9. უპორატესობა: უფლებარალიზმი იძლევა კონფლიქტების მოწესრიგების დამატებით შესაძლებლობებს, კრძოლ იგი აყალიბებს კონფლიქტის რეგულირების დამტკიცით დონეებს.

ნაკლებ: უფლებარალიზმი თვათონაც შეიცავს კონფლიქ-ტურ პიტჩერიალის. მან ასევე შესაძლებელია მთახდინის კონფლიქტების კონსერვაცია, პოლიტიკაში ჩამოაყალიბოს

საქართველოს ფედერალიზაციას პერიოდისაში...

პატის სიტუაცია, რაც არასამედრა კონფლიქტების მოწესრიგების თვალსაზრისით.

10. უძრავი ტემა: ფედერალური წესრიგი ახდენს ჯანსაღობის მოწესრიგების თვალსაზრისით. უძრავი აღნიშვნების საფუძვლის მოწესრიგების თვალსაზრისით.

ნაკლი: არასწორი პოლიტიკის გავლენით საქართველოში შესაძლებელია ჩამოყალიბდეს პარტიკულარული ფედერალიზმი, როდესაც მნიშვნელოვნად გაძლიერდება ფედერალური ცენტრის მიზნისად და მხოლოდ ფედერალურ ცენტრს მიზნისად და მხოლოდ ფედერალური უფლებამოსილები. ამ შემთხვევაში, საკუთარი სიბოლოური უფლებამოსილები. ამ შემთხვევაში, სახელმწიფოს უზრუნველყოფას შეიძლება მეტი მნიშვნელობა აეტონობის უზრუნველყოფას შეიძლება მეტი მნიშვნელობა მიენიჭოს, ვიდრე ერთიანობისაკენ სწრაფვას, ხოლო ფედერაციის სუბიექტის გაძლიერება გახდეს ერთანან სახელმწიფოს მიზნები. პარტიკულარულმა ფედერალიზმმა შეიძლება უკან პლაზმე გადასწიოს და ჩაკლას გართიანებისა და მოლიანობის იღეა. პარტიკულარული, რევოლუციური და მოლიანობის იღეა. პარტიკულარული, რევოლუციური და მათხასიათებელი მისწრაფება პირადი ეგიზმისათვის დამახასიათებელი სამიზანოებისა და გამორჩენისადმი საკმოლ სამიზანოების საფრთხესაც. ფედერალიზმი ხელს უწყიბს ერთმნეთის საფრთხესაც. ფედერალური ცხოვრებას, მაგრამ იგი ასევე აღვილებს არსებული გვრცილი ცხოვრებას, მაგრამ იგი ასევე აღვილებს არსებული კავშირების რღვევასაც (განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც შინაგამის უზრუნველყოფით საზღვრები დაუმთხვევა ვინიკურ და ქობრივ საზღვრებს).

References

1. Bothe M., Föderalismus – ein Konzept im geschichtlichen Wandel, in: Evers T. (Hrsg.), Chancen des Föderalismus in Deutschland und Europa, Baden-Baden, 1994, S. 19 ff.
2. Isensee J., Der Föderalismus und der Verfassungsstaat der Gegenwart, in: Archiv des öffentlichen Rechts, 115. Band, 1990, S. 253.
3. Große-Sender (Hrsg.), Kommission “Erhaltung und Fortentwicklung der bundesstaatlichen Ordnung innerhalb der Bundesrepublik Deutschland – auch in einem Vereinten Europa”, Teil I, 1990, S. 78.
4. Bothe M., Föderalismus – ein Konzept im geschichtlichen Wandel, in: Stuby G. (Hrsg.), Föderalismus und Demokratie, Baden-Baden, 1992, S. 27.

აღმოსავლეთ-დასავლეთის ურთიერთობათა კვლევის საერთაშორისო ცენტრი

აღმოსავლეთ-დასავლეთის ურთიერთობათა კვლევის საერთაშორისო ცენტრი წარმოადგინს არასამთავრობო ორგანიზაციას, რომელიც დაფუძნებულია წამყვანი ქართველი მეცნიერებისა და საზოგადო მოღვაწეების მიერ 1993 წლის დეკემბერში. ცენტრის როგორც ფართო საერთაშორისო ორგანიზაციისა და კომპლექსური თემატიკის სამცნიერო-კლევითი სტრუქტურის მიზანია აღმოსავლეთ-დასავლეთის ურთიერთობათა გლობალური პროცესის ისტორიულ-კულტურულოგოგორი და პოლიტოლოგიური ასპექტების კვლევა, რელიგიების ისტორიისა და მათი ურთიერთობის შეწავლა კავკასიის რეგიონში, სოციალურ-ეკონომიკური, კონკორდიატიკური, ეთნო-კონფესიური, კონფლიქტოლოგიური, გეოპოლიტიკური, ეკოლოგიური და თხამეუროვების სხვა აქტუალური პრობლემების კვლევა. ცენტრი ატარებს სემინარებს, სიმპოზიუმებსა და კონფერენციებს ქართველი და უცხოული საუცალისტების მონაწილეობით, ხელს უწყობს მეცნიერთა შორის შემოქმედებით თანამშრომლობის სხვა ფორმების განვითარებას. ცენტრის პრეზიდენტისა საქართველოს პრეზიდენტი პატრი ერუარდ შევარდნაძე, თავმჯდომარე - აკადემიკოსი თამაზ გამჭრელიძე, ფილ-პრეზიდენტი - გორგ-

მარის მუციურებათა დოქტორი, პროფესიონალური კავალერი და აღმოსავლეთ-დასავლეთის ურთიერთობათა კვლევის საერთაშორისო ცენტრის სამატო უცხოული წევრები არაან: დოქტორი ზბიგნევ ბერზინსკი, გაურის კოფილი გენერალური მდივანი ბუტრის ბუტრის დალი, თურქეთის პრეზიდენტი სულეიმან დემირელი, აშშ-ის კოფილი პრეზიდენტი ჯობი კარტერი, ამავე ქვეყნის კოფილი სახელმწიფო მდივანები ჯვარშის ბეივერი და ჯორჯ ბულცი, აშშ-ის კონგრესის ბიბლიოთეკის დირექტორი დოქტორი ჯვარშის ბილინგგტონი, ამერიკელი ბიზნესმენი და ქველმოქმედი ჯორჯ სორისი, თურქეთის კოფილი პრეზიდერ-მნისტრი მესუთ ილმაზი, პარვარდის უნივერსიტეტის პროფესიონალი რიჩარდ პატ უს.

1999 წლის სექტემბერში ცენტრმა ჩატარა საერთაშორისო კონფერენცია: “შშეიდობანი კავკასია და ვრაშის დერეფანი: აღმოსავლეთ-დასავლეთის ინტერაციის გზები”, რომელშიც მონაწილეობა მიიღეს მსოფლიოს წამყვანმა პოლიტოლოგებმა, მათ შორის ზ. ბერზინსკიმ, ა. მიზნიკმა, ს. ჩელაკმა, რ. პაიპსმა, ნ. მაკფარლაინმა და სხვებმა.

The International Research Center for East-West Relations

The International Research Center for East-West Relations is a non-governmental organization founded by a group of leading Georgian scientists and political figures in the December of 1933. As a broad international orientation structure of complex subjects, the Center is targeted on assisting East-West interrelation global problems in historical, cultural and political aspects with the promotion of research work. Besides, along with the exploration of history of religions and their interrelations in the Caucasus region, the Center is dealing with a scientific working out of social-economic, ethnopolitical, ecological and other topical problems of the world to date. The Center organizes seminars, simposia and conferences with the participation of Georgian and foreign experts, furthering other forms of creative collaboration among scientists. Eduard Shevardnadze, the President of Georgia, is the President of the International Research Center for East-West Relations, Academician Tamaz Gamkrelidze is its Chairman, and Vazha Lordkipanidze, Professor, Doctor of Economic Sciences, is the Vice-President.

Among the elected honorary members of the International Research Center for East-West Relations are: Dr. Zbigniew Brzezinski, the former General Secretary of the UN Organization Boutros Boutros Ghali, the President of Turkey Suleyman Demirel, the ex-President of the USA

Jimmy Carter, the former US Secretary of States George Shultz and James Baker, Librarian of Congress Dr. James Billington, the American Businessman and Maecenas George Soros, the former Prime Minister of Turkey Mesut Ilmaz, Professor of Harvard University Richard Pipes.

In the September of 1999 the Center organized an International Conference "Peaceful Caucasus and the Eurasian Corridor: Aspects of East-West Integration" - with the participation of the prominent politologists (Z. Brzezinski, A. Michnik, S. Celac, R. Pipes, N. MacFarlane, etc.).

საქართველოს მეცნიერებათა აკადემია პოლიტოლოგიის ინსტიტუტი

ინსტიტუტი ძრისად ყურადღებას უძინებს პოლიტოლოგიურ პრობლემატიკას, საქართველოსა და მოღანად კავკასიის რეალურობის სოციალურ-პოლიტიკური მოვლენების ანალიზს, რეალური უაღრესად სანტერესისა, როგორც კულტუროლო-რომელიც უაღრესად სანტერესისა, როგორც კულტუროლო-გურია, უკრევე გუმალობიტური თვალსწირით. მა მოცუნის გურია, უკრევე გუმალობიტური იქნება საქართველო-სახელმართ-სახუმიანულ განასახიერებლად ისტორიული იქნება საქართველოს პოლიტიკური და აალიტიკური მასალებისა საქართველოს პოლიტიკური პარტიებისა და საზოგადოებრივი მოძრაობების, კინგლოქტის ზონების, მიმღებარე პოლიტიკის შესახებ და სხვ.

ინსტიტუტი მხარს უჭირს მკლევართა კოლექტურისა და თანამშრომლობის სხვადასხვა ფორმებს, თვლის რა, რომ შეძლება მოვალეობით კავშირები ყველაზე უფრო ეფექტური რომ შეძლება დემოკრატიული განახლების გზაზე საქართველოს საშუალებას დაგონიერობით გადაწყვეტისათვის.

The Institute of Political Science Georgian Academy of Sciences

The Institute of Political Science was founded in 1999 as a research and consultative organization, which focuses on the study of political issues, namely on the analysis of socio-political events in Georgia and the Caucasus. The Institute is concerned with urgent problems such as democratic development, presidential government, parliamentarism, multiparty systems, political élites, institutional structures, conflictology, ethnic problems, migration, urbanization, etc.

Another kind of its activities is translation and publishing of various political works and dictionaries. In case of clients interest the Institute may provide high quality translations from the European languages to Georgian and vice versa.

The Institute supports different ways of co-operation of researchers and considers creative unions as the most efficient bodies for solving complicated issues on the way of democratic renovation of Georgia.

The Institute aims to facilitate and participate in scientific, theoretical conferences, symposia on the above mentioned issues and promote the meetings of individual scientists.

**საქართველოს ფინანსთა მინისტრის
პრინციპები:**
Pro et Contra

რედაქტორი: პრო. გ. მუხრანიძე, პრო. გ. ლორთქმებანაძე
ლიტერატურული რედაქტორი: მ. წიკლაური
კომიტეტული დაკადონება და დიზაინი: ა. სურმაგა

ხელმოწერილია დასტურდა 03.08.2000.
ფორმატი $60 \times 90^1/16$. საბჭო ქაღალდი ვსეტური.
ტირაჟი 300 გვ. შენება № 008.

დაინტერესული გამომცემლობა “ქრისტიანის” სტამბაშვი.